

T.C
GIDA TARIM VE
HAYVANCILIK BAKANLIĞI

AVRUPA BİRLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

AB UZMANLIK TEZİ

DÜNYA TARIM TİCARETİNDE DTÖ
MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA
PAZARA GİRİŞ UYGULAMALARI VE
TÜRKİYE’NİN TUTUMU

AB UZMAN YARDIMCISI
BARIŞ CAN ENSARİ

DANIŞMAN
AYKUT ORDUKAYA
AB UZMANI

ANKARA
EYLÜL 2015

**T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel M¼d¼rl¼Đ¼**

**D¼NYA TARIM TİCARETİNDE DTÖ
M¼ZAKERELERİ KAPSAMINDA PAZARA GİRİŞ
UYGULAMALARI VE T¼RKİYE'NİN TUTUMU**

AB UZMANLIK TEZİ

**BARIŞ CAN ENSARİ
AB UZMAN YARDIMCISI**

**DANIŐMANI
AYKUT ORDUKAYA
AVRUPA BİRLİĞİ UZMANI**

**ANKARA-2015
Eyl¼l**

T.C.
GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü

EK-4

AB Uzman Yardımcısı Barış Can ENSARİ tarafından hazırlanan “*Dünya Tarım Ticaretinde DTÖ Müzakereleri kapsamında Pazara Giriş Uygulamaları ve Türkiye’nin Tutumu*” adlı tez çalışması aşağıdaki Tez Değerlendirme ve Yeterlik Sınav Komisyonu tarafından oy çokluğu ile Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü AB Uzmanlık Tezi olarak kabul edilmiştir.

Üye : Dr. Haldun DEMİREL
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı V.

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum .

Üye : Dr. Nevzat BİRİŞİK
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum .

Üye : Dr. İbrahim ÖZCAN
Unvanı : Genel Müdür Yardımcısı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum .

Üye : Selda COŞKUN
Unvanı : AB Uzmanı

Bu tezin, kapsam ve nitelik olarak AB Uzmanlık Tezi olduğunu onaylıyorum .

Tez Savunma Tarihi: 26 / 09 / 2015

Tez Değerlendirme Komisyonu tarafından kabul edilen bu tezin AB Uzmanlık Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Çınar BAHÇECİ
Komisyon Başkanı
Genel Müdür V.

DÜNYA TARIM TİCARETİNDE DTÖ MÜZAKERELERİ KAPSAMINDA PAZARA GİRİŞ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE’NİN TUTUMU

Barış Can ENSARİ

Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi

Eylül 2015, 92 sayfa

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ile Doha Kalkınma Turu tarım müzakereleri kapsamındaki pazara giriş uygulamalarının ele alınması ve Türkiye’nin, Dünya Ticaret Örgütü’nün kurulmasıyla sona eren Uruguay Turu’nda gerçekleştirilen tarım müzakerelerindeki tutumu ile mevcut tarım müzakerelerdeki pozisyonunun değerlendirilmesidir. Çalışmanın temel argümanı, 6 Aralık 2008 tarihinde yayımlanan ve üyelerin üzerinde fikir birliğine varmış oldukları TN/AG/W/4/Rev.4 simgeli taslak modalite belgesinde, Özel ve Lehte Muamele kapsamında Gelişme Yolundaki Ülkelerin elde etmeleri öngörülen ayrıcalıklardan vazgeçmelerine yol açabilecek bir düzenlemeye gidilmemesi gerektiğidir. Tarım müzakereleri, Doha Kalkınma Turu’ndan bir yıl önce başlamıştır ve on dört yılın ardından halen devam etmektedir. Türkiye’nin de içinde yer aldığı Gelişme Yolundaki Ülkelere, TN/AG/W/4/Rev.4’te pazara giriş başlığı altında ve Özel ve Lehte Muamele kapsamında tanınması öngörülmüş olan özel ürün ve Özel Korunma Mekanizması gibi ayrıcalıklara, günümüzde Gelişmiş Ülkeler karşı çıkmakta ve mevcut süreci daha da uzatıp karmaşık hale getirecek yeni tekliflerle gelmektedirler. Gelişme Yolundaki Ülkelerin bu teklifler karşısında belirleyecekleri pozisyon, hem uluslararası ticaretteki yerleri hem de müzakerelerin geleceği açısından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dünya Ticaret Örgütü, Tarım Anlaşması, Doha Kalkınma Turu, Tarım Müzakereleri, Pazara Giriş.

MARKET ACCESS PRACTICES WITHIN WTO NEGOTIATIONS IN WORLD AGRICULTURAL TRADE AND TURKEY'S POSITION

Barış Can ENSARİ

European Union Expertise Thesis

September 2015, 92 pages

ABSTRACT

This study aims to examine market access practices within World Trade Organization Agreement on Agriculture and Doha Development Round agriculture negotiations and evaluates Turkey's approach during Uruguay Round agriculture negotiations which ended with the establishment of World Trade Organization and its position on present agriculture negotiations. Main argument of this study is that no regulation that might be with prejudice to potential privileges of developing countries within Special and Differential Treatment of TN/AG/W/4/Rev.4 draft modalities which all members agreed upon shall be accepted. Agriculture negotiations started a year earlier than Doha Development Round and are still ongoing after fourteen years. Developed countries are against privileges such as special products and Special Safeguard Mechanism which are given to developing countries including Turkey within Special and Differential Treatment of TN/AG/W/4/Rev.4 under market access pillar. They bring new proposals against TN/AG/W/4/Rev.4 which will make the process even more complicated and longer. Positions of developing countries against these proposals and in agriculture negotiations overall will determine their status in international trade and is of great importance with regard to future of the negotiations.

Key Words: World Trade Organization, Agreement on Agriculture, Doha Development Round, Agriculture Negotiations, Market Access.

ÖNSÖZ

Bilgisi, desteği ve önerileri ile alışmama değerli katkılar sunan danışmanım AB Uzmanı Sayın Aykut ORDUKAYA'ya,

Gece gündüz demeden, maddi ve manevi desteğiyle yanımda olan Gonca KÖKSAL'a,

Beni bugünlere getiren ve hayatım boyunca yanımda olan annem Meryem ELMALI, teyzem Emine ELMALI ve anneannem Melahat ELMALI'ya en derin duygularla teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1. ÇOK TARAFLI TİCARET SİSTEMİ VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	4
1.1. Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması	4
1.1.1. GATT'ın Amaçları	6
1.1.2. GATT'ın Temel İlkeleri	6
1.1.2.1. Genel Çerçeve.....	6
1.1.2.2. Ayrımcılık Yapmama İlkesi	6
1.1.2.3. En Çok Kayırılan Ülke	7
1.1.2.4. Ulusal Muamele (Millileştirme)	7
1.1.2.5. Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi.....	7
1.2. Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri	8
1.3. Dünya Ticaret Örgütü	10
1.3.1. GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne: Uruguay Turu ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluşu	10
1.3.2. DTÖ'nün Temel İlke ve Prensipleri	14
1.3.2.1. En Çok Kayırılan Ülke	15
1.3.2.2. Ulusal Muamele (Millileştirme)	15
1.3.2.3. Tarifeler Yoluyla Koruma (Tarifikasyon)	16
1.3.2.4. Gümrük Tarifelerinin İndirilmesi	16
1.3.3. Ülke Grupları	16
1.3.3.1. Gelişmiş Ülkeler	17
1.3.3.2. Gelişme Yolundaki Ülkeler	17
1.3.3.3. En Az Gelişmiş Ülkeler	19
2. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM ANLAŞMASI VE PAZARA GİRİŞ. 21	21
2.1. Tarım Anlaşması Öncesi Durum	21
2.2. Tarım Anlaşması	22
2.2.1. Ürün Kapsamı	27
2.2.2. Tarım Anlaşması'nın Sütunları	27
2.2.2.1. Pazara Giriş.....	28
2.2.2.1.1. Tarife Türleri.....	29
2.2.2.1.2. Tarife Dışı Önlemler	30
2.2.2.1.3. Tarifeleştirme (Tarifikasyon).....	30
2.2.2.1.4. Tarifelerin Bağlanması ve Bildirilmesi.....	32
2.2.2.1.5. Tarife İndirimleri	32
2.2.2.1.6. Tarife Kotaları.....	33
2.2.2.1.7. Özel Korunma Önlemleri.....	35
2.2.2.2. İç Destekler	37
2.2.2.3. İhracat Sübvansiyonları	38
3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM MÜZAKERELERİ VE PAZARA GİRİŞ.....	39
3.1. Doha Kalkınma Turu ve İleri Tarım Müzakereleri.....	39

3.2.	Tarım Müzakerelerinde Yer Alan Müzakere Grupları	41
3.3.	Modalite Belgeleri	45
3.3.1.	TN/AG/W/4/Rev.4 Simgeli Taslak Modalite Belgesi.....	45
3.3.2.	Tarife İndirimleri	46
3.3.3.	Hassas Ürünler.....	51
3.3.4.	Diğer Hususlar	54
3.3.4.1.	Tarife Eskalasyonu	54
3.3.4.2.	Ticari Mallar	55
3.3.4.3.	Tarifelerin Basitleştirilmesi	56
3.3.4.4.	Tarife Kotaları	57
3.3.4.5.	Özel Tarımsal Korunma	58
3.3.4.6.	Özel ve Lehte Muamele.....	58
3.3.4.6.1.	Özel Ürünler	59
3.3.4.6.2.	Özel Korunma Mekanizması	61
3.3.4.7.	En Az Gelişmiş Ülkelerin Durumu	66
3.3.4.8.	Pamuk için Pazara Giriş	66
3.4.	Müzakerelerde Son Durum ve İleriye İlişkin Öngörüler	67
4.	PAZARA GİRİŞ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE’NİN TUTUMU	70
4.1.	Tarım Anlaşması Kapsamında Pazara Giriş Uygulamaları	70
4.1.1.	Genel Çerçeve.....	70
4.1.2.	Türkiye’nin Tutumu	70
4.2.	Tarım Müzakereleri Kapsamında Pazara Giriş Uygulamaları ve Türkiye’nin Tutumu.....	73
4.2.1.	Genel Çerçeve.....	73
4.2.2.	Türkiye’nin Tutumu	74
	SONUÇ VE ÖNERİLER	78
	KAYNAKÇA.....	82
	ÖZGEÇMİŞ	91
	ETİK BEYAN	92

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.	DTÖ'ye üye EAGÜ'lerin listesi.....	19
Tablo 2.	Bakanlar Konferanslarının listesi.....	26
Tablo 3.	Tarım Anlaşması ürün kapsamı.....	27
Tablo 4.	Tarife indirim oranları.....	33
Tablo 5.	Ürün bazında tarife kotalarının dağılımı.....	34
Tablo 6.	Ülkelere göre tarife kotalarının dağılımı.....	35
Tablo 7.	Ülkelerin SSG uygulayabildikleri ürün miktarları.....	36
Tablo 8.	Fiyat bazlı SSG.....	37
Tablo 9.	Hacim bazlı SSG.....	37
Tablo 10.	Tarife indirim oranları.....	46
Tablo 11.	Uruguay Turu indirimleri ile sıralı formül indirimlerinin karşılaştırılması ...	48
Tablo 12.	2014 yılında Türkiye'nin bazı ürün gruplarındaki tarifeleri.....	51
Tablo 13.	Doha öncesi bağlı tarifelerin aşılabileceği oranlar.....	65
Tablo 14.	Bazı ürünlerin 1995 ve 2004 yılları bağlı tarifeleri.....	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	2014 yılı Ortama Bağlı ve Uygulanan Tarifeler.....	49

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACP	Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri (<i>African, Caribbean, and Pacific Group of States</i>)
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (<i>Association of Southeast Asian Nations</i>)
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
CoA-SS	Tarım Komitesi Özel Oturumu (<i>Committee on Agriculture Special Session</i>)
DB	Dünya Bankası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	En Az Gelişmiş Ülkeler
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği (<i>European Free Trade Association</i>)
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>)
GSP	Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (<i>Generalized System of Preferences</i>)
GTİP	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
GÜ	Gelişmiş Ülkeler
GYÜ	Gelişme Yolundaki Ülkeler
IMF	Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
ITO	Uluslararası Ticaret Örgütü (<i>International Trade Organization</i>)
MERCOSUR	Güney Amerika Ortak Pazarı (<i>Southern Common Market</i>)
MFN	En Çok Kayrılan Ülke (<i>Most Favoured Nation</i>)
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (<i>The North American Free Trade Agreement</i>)
NFIDC	Net Gıda İthalatçısı Gelişme Yolundaki Ülkeler (<i>Net Food Importing Developing Countries</i>)
NT	Ulusal Muamele (<i>National Treatment</i>)
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
RAMs	Son Dönemde Katılmış Üyeler (<i>Recently Acceded Members</i>)
Rev.4	TN/AG/W/4/Rev.4 simgeli Taslak Modalite Belgesi
SDT	Özel ve Lehte Muamele (<i>Special and Differential Treatment</i>)
SPS	Sağlık ve Bitki Sağlığı (<i>Sanitary and Phytosanitary</i>)
SSG	Özel Korunma Önlemi (<i>Special Safeguard</i>)
SSM	Özel Korunma Mekanizması (<i>Special Safeguard Mechanism</i>)
STA	Serbest Ticaret Anlaşması
SVE	Küçük ve Hassas Ekonomiler (<i>Small and Vulnerable Economies</i>)
TBT	Ticarette Teknik Engeller (<i>Technical Barriers to Trade</i>)
TPRM	Ticaret Politikası Gözden Geçirme Mekanizması (<i>Trade Policy Review Mechanism</i>)

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve Büyük Buhran'ın sonucunda ülkelerin kontrollü, ayrımcı ve kısıtlayıcı politikalar izlemesi ve ülkeler arasında baş gösteren yıkıcı rekabet, uluslararası ticareti temelinden sarsmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde de benzer bir facianın tekrar yaşanmaması amacıyla, uluslararası ticarete işbirliğinin sağlanabilmesine yönelik çeşitli düzenlemelere gidilmiştir.

1947 yılında imzalanan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)¹, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kuruluşuna kadar uluslararası ticarete düzenleyici bir görev üstlenmiştir. 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen ve çok taraflı müzakere turlarından belki de en önemlisi olan Uruguay Turu, adil rekabetin sağlanabilmesine ve ticaretin daha az saptırıldığı sektörlerin oluşturulabilmesine yönelik ilk esaslı adımı teşkil etmektedir. Bu kapsamda, tarımsal alanda pazara giriş imkânlarının arttırılması ile ticareti bozucu desteklerin azaltılmasına yönelik olarak üyeler görüş birliğine varmış ve taahhütlerde bulunmuşlardır.

Uruguay Turu'nun tamamlanmasının ardından 1 Ocak 1995 tarihinde, ülkemizin de aralarında bulunduğu 123 ülkenin katılımıyla kurulan DTÖ, günümüzde 161 üyesiyle uluslararası ticarete önemli bir rol oynamaktadır. DTÖ, tarım da dâhil olmak üzere tüm ticaret müzakereleri için bir forum teşkil etmektedir ve DTÖ çerçevesinde alınan tüm kararlar, üyeler arasında gerçekleştirilen müzakereler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

¹ GATT 1947 Anlaşması 1995 yılının sonuna kadar yürürlükte kalmıştır ve bu suretle tüm GATT üyelerinin DTÖ Anlaşması'nı kabul etmeleri için gerekli süre sağlanmıştır. Fakat GATT 1947, "GATT 1994" şeklinde DTÖ Anlaşması'nın bir parçası olarak uluslararası mal ticaretini etkileyen ana hususları belirlemeye devam edecektir.

25 Şubat 1995 tarihli ve 22213 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren DTÖ Kurucu Anlaşması’nın ve Tarım Anlaşması’nı da içeren eklerinin, ülkemiz açısından bağlayıcılığını anlayabilmek için, uluslararası anlaşmaların iç hukukumuzdaki yerine ilişkin olan ve 1982 Anayasası’nın 90’ıncı maddesinde yer alan düzenlemeye bakmak yerinde olacaktır:

Türkiye Cumhuriyeti adına Yabancı Devletlerle ve Milletlerarası Kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.

...

Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası Andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.

İlgili maddeden de anlaşılacağı üzere, usulüne göre yürürlüğe konulan uluslararası anlaşmalar, Türk kanunları ile aynı bağlayıcılığa sahiptir. Dolayısıyla DTÖ Kurucu Anlaşması ve eklerinde yer alan diğer anlaşmalar da, tıpkı Türk kanunları gibi uyulması zorunlu olan yasal düzenlemelerdir.

DTÖ Kurucu Anlaşması’nın “Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar” başlıklı Ek1-A’sı altında yer alan “Tarım Anlaşması’nda, tarife dışı önlemlerin ortadan kaldırılması ve tarifelerin bağlanması, korumacı politikaların tedrici olarak ortadan kaldırılması, tarımsal ticareti bozucu desteklerin azaltılması gibi hususlar ele alınmaktadır.

Anlaşma’da ayrıca, ticaretin serbestleştirilmesine yönelik reformların devam ettirilmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda, tarımsal ürün ticaretinin mümkün olan en üst seviyede serbestleştirilmesini sağlayabilmek amacıyla 23-24 Mart 2000 tarihlerinde başlatılan “İleri Tarım Müzakereleri”, 2001 yılında “Doha Kalkınma Turu” kapsamına alınmıştır ve günümüzde de halen devam etmektedir. Doha Kalkınma Turu kapsamında kabul edilen “Tek Taahhüt” ilkesi çerçevesinde, müzakere edilen tüm konular üzerinde anlaşmaya varılmadıkça, hiçbir konuda anlaşmaya varılmadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla üyeler, tarım müzakerelerinde görüşülen hususlarda anlaşamadıkları halde, Tur kapsamındaki diğer konularda da anlaşamadığı kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın önemi, N/AG/W/4/Rev.4 (Rev.4) simgeli taslak modalite belgesi temelinde Doha Kalkınma Turu tarım müzakerelerinin tamamlanması halinde, pazara giriş kapsamında ortaya çıkabilecek olumlu ve olumsuz düzenlemelerin mümkün olduğunca basit şekilde ortaya konmasıdır. Çalışmanın amacı ise, müzakerelerde pazara giriş kapsamında ülkemiz çıkarlarına hanel getirmeyecek pozisyonun belirlenmesine yardımcı olmak ve bir Gelişme Yolundaki Ülke (GYÜ) olan ülkemizin, “Özel ve Lehte Muamele” (SDT) kapsamında elde edeceği ayrıcalıklardan en verimli şekilde faydalanabilmesini sağlamaktır. Çalışmanın argümanı ise, 2008 Aralık’ında üzerinde anlaşmaya varılan Rev.4’ten, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği’nin (AB) geldiği bir grup Gelişmiş Ülkenin (GÜ) savunduğunun aksine, sapılmaması gerektiği şeklindedir.

Çalışmanın ilk bölümünde, DTÖ ve DTÖ’nün kuruluşuna kadar uzanan süreç hakkında temel bilgiler verilmektedir. İkinci bölümde, Tarım Anlaşması’nın üç sütunundan birisi olan pazara giriş kapsamında yer alan tarifeler, tarife dışı önlemler, özel korunma önlemleri gibi uygulamalar ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, 2000 yılında başlayan ve halen devam etmekte olan tarım müzakerelerine temel teşkil eden Rev.4 ele alınmakta ve bu çerçevede hayata geçirilmesi planlanan düzenlemelerin getireceği olumlu ve olumsuz yeniliklere değinilmektedir. Dördüncü bölümde ise, ülkemizin Tarım Anlaşması pazara giriş uygulamaları açısından durumu ve tarım müzakereleri kapsamında benimsemiş olduğu pozisyon değerlendirilmektedir.

1. ÇOK TARAFLI TİCARET SİSTEMİ VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

1.1. Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle ortaya çıkan ekonomik durgunluk ve bu durumu müteakip yaşanan Büyük Buhran'ın sonucunda ülkelerin kontrollü, ayrımcı ve kısıtlayıcı politikalar izlemesi ve ülkeler arasında baş gösteren yıkıcı rekabet, uluslararası ticareti temelinden sarsmıştır. Bu dönemde serbest ticaretten vazgeçilmiş, ithalat serbestisini ortadan kaldıran ve ülkeden sermaye çıkışını önleyen politikalar benimsenmiştir. Ülkeler kendi sanayilerini korumak ve ödemeler dengesi problemlerini çözmek için gümrük tarifelerini yükseltmişlerdir.

Dönemin şartları gereği yükselmeye başlayan korumacılık, dünya ticaretinin daralmasını da beraberinde getirmiştir. Korumacılığa yönelik tedbirlerin beklenenin aksine bir etki yaratması, bu sefer, dünya ticaretinin serbestleştirilmesinin söz konusu daralmayı önleyeceği ve refahı arttıracığına ilişkin düşüncelerin yüksek sesle dile getirilmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemde benzer bir facianın tekrar yaşanmaması ve dünya barışının tesis edilmesi ve muhafazası hususunda uluslararası arenada gerçekleştirilecek işbirliğinin önemi, uluslararası sistemin tüm aktörleri tarafından kabul edilmiştir. Bu kapsamda, bahse konu amaçlara ulaşmada siyasi çabaların tek başına yeterli olmayacağı görülmüş ve uluslararası para piyasalarının düzenlenmesi ve denetimi için Uluslararası Para Fonu (IMF), savaşın yol açtığı yıkımların giderilmesi ve orta ve uzun vadeli yatırımların istenen alanlara yönlendirilmesi amacıyla da Dünya Bankası (DB) kurulmuştur. Bunların yanı sıra, uluslararası ticarete ilişkin kuralların uygulanmasını ve dünya ticaretinin serbestleştirilmesini temin etmek üzere dünya ekonomik sisteminin üçüncü sacayağını oluşturması planlanan Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) kurulması planlanmıştır (Ferruh, 2004, s. 7). Uluslararası para sistemi konusunda sağlanan işbirliğinin yanı sıra uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde de kurulan ilk ticari organ olan, öncülüğünü ABD'nin yaptığı, İngiltere ve Kanada'nın da destek verdiği ITO, (Ertürk, 1997, s. 177) Birleşmiş Milletler'in (BM) bir uzmanlık kurumu olarak, uluslararası ticareti

serbestleştirmeyi, monopollerle mücadele etmeyi, mal talebini genişletmeyi, birincil mal anlaşmaları yoluyla bu malların piyasalarını istikrara kavuşturmayı ve ülkelerarası ticaret politikalarını koordine etmeyi amaçlamıştır (Ertürk, 1997, s. 178). Fakat bu amacı gerçekleştirme yolunda ülkelerin iç ekonomi politikalarına müdahale ettiği gerekçesiyle ITO sözleşmesi başta ABD olmak üzere bazı GÜ'lerin yasama organları tarafından onaylanmamıştır ITO'nun kurulması ile ilgili görüşmeler esnasında, ülkeler dünya ticaretinin serbestleştirilmesi yönündeki çalışmalarını hızlandırarak “belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak amacıyla” 23 ülke 30 Ekim 1947'de Cenevre'de “geçici” olarak nitelendirilen GATT'ı imzalamışlardır. GATT'ın imzalanmasının ardından ITO'nun onaylanmaması üzerine, “geçici” olma özelliğine rağmen GATT devamlı bir kuruluş haline gelmiş; 1948-1994 yılları arasında uygulanmış ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur (Solmaz, 2000, s. 5).

GATT Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. Dış ticaretin serbestleştirilmesi hedefi çerçevesinde faaliyet gösteren GATT'ın temel amaçları; dış ticarete rekabetin mal kalitesini artıracak, fiyatları düşürecek, böylece dış ticaretin hacminin artacağı düşüncesi ile dış ticaretin serbestleşmesinin önündeki engel olan gümrük tarifelerinin düşürülmesi; tarife dışı engellerin kaldırılması; karşılaşılabilecek diğer engellerin ve farklı muamelelerin ortadan kaldırılmasıdır (Karaca, 2003, s. 85).

GATT ile uluslararası ticaret sistemi ilk kez kurulmuştur. GATT'ın kuruluşundan günümüze kadar geçen sürede dünya ticareti hacminde önemli artışlar kaydedilmiştir. Bu artışların temelinde, rekabeti bozucu ve ticareti kısıtlayıcı engellerin kaldırılması yatmaktadır. GATT'a taraf ülkeler arasında gümrük tarife indirimlerine ilişkin müzakereler gerçekleştirilmiştir. “**Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri**”, diğer bir deyişle “**Raund**” olarak adlandırılan müzakerelerin ilk turunda, tarifeler ve tarife indirimleri üzerine yoğunlaşmış, daha sonra anti-damping ve tarife dışı destekler de tur kapsamına dâhil edilmiştir. Son tur olan Uruguay Turu (1986-1994) sonucunda ise DTÖ kurulmuştur. DTÖ, IMF ve DB ile birlikte Bretton Woods kurumlarının üçüncü ayağını oluşturmaktadır (Aydın, 2004, s. 11).

1.1.1. GATT'ın Amaçları

GATT'ın amaçları, Anlaşma'nın giriş bölümünde sıralanmıştır. Bu bağlamda GATT'ın genel ve özel olmak üzere 2 tür amacı bulunmaktadır. Genel amaçlar, diğer bütün uluslararası ekonomik kuruluşların gerçekleştirmek istedikleri ile aynıdır. Bunlar;

- Üye ülkelerin hayat seviyesini yükseltmek,
- Tam istihdamı sağlamak,
- Reel gelir ve talepte istikrarlı bir büyüme sağlamak,
- Üretim kaynaklarının tam kullanımını gerçekleştirmek,
- Üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmaktır.

Özel amaçlar ise genel amaçlara ulaşmak için tarifelerin ve diğer dış ticaret engellerinin ortadan kaldırılması ile uluslararası ticarete ayrımcı uygulamaların önlenmesidir (DTÖ, 2015).

1.1.2. GATT'ın Temel İlkeleri

1.1.2.1. Genel Çerçeve

GATT, özünde hukuki olarak düzenlenen çok taraflı bir ticaret anlaşması olmasına rağmen, Anlaşma'nın uygulanabilmesi çoğu zaman üyelerin ortak hareket etmesine bağlıdır. GATT kurallarına göre, genel olarak miktar kısıtlamaları bir kez kaldırıldıktan veya tarifeler bir kez indirildikten sonra tek yanlı olarak bir daha arttırılamamaktadır.

1.1.2.2. Ayrımcılık Yapmama İlkesi

GATT 1947 ile kurulan dünya ticaret sisteminin temel yapı taşı Ayrımcılık Yapmama İlkesidir. Bahse konu ilke, GATT'a taraf her ülkenin, diğer üye ülkeler ile gerçekleştirdiği dış ticarete aynı gümrük tarife oranını uygulaması ve ayrımcı

uygulamalardan kaçınmasını öngörmektedir. Bu ilkenin iki temel sac ayağını, En Çok Kayrılan Ülke (MFN) ile Ulusal Muamele (NT) oluşturmaktadır (Kaya, 2010, s. 187).

1.1.2.3. En Çok Kayrılan Ülke

GATT Madde I'de yer alan hükme göre, GATT'a taraf ülkelerden biri, Anlaşma'ya taraf diğer herhangi bir ülkeye gümrük kolaylığı sağlarsa, Anlaşma'ya taraf diğer ülkeler de söz konusu kolaylıktan otomatik olarak yararlanacaktır. Bu kuralın çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bunlar; gümrük birlikleri, Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) gibi bölgesel nitelikli ticaret anlaşmaları ve Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GPS) gibi GYÜ lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile GATT 1947'de öngörülen anti-damping ve telafi edici vergiler benzeri uygulamalardır (DTÖ, 2015).

1.1.2.4. Ulusal Muamele (Millileştirme)

GATT Madde III'de yer alan hükme göre, GATT üyesi ülkelerin yabancı ürün ve hizmetlerinin iç pazara girmeleri sonrasında benzer yerli ürün ve hizmetlere oranla ayrımcı muameleye tabi tutulmaları yasaklanmaktadır. Ülkenin amacı, yerli ve ithal ürünler arasında eşit rekabet koşullarının yaratılmasıdır (Telli, 1991). NT, yalnız bir mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Dolayısıyla, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması NT'ye aykırılık teşkil etmez (DTÖ, 2015).

1.1.2.5. Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi

Ticarette şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumanın tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT çerçevesinde öncelikle çok taraflı ticaret müzakereleri, uluslararası ticarete uygulanan en temel koruma enstrümanı olan gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir.

GATT'a üye her ülkenin taviz listesinde yer verdikleri tarife oranları “bağlı oranlar” olarak adlandırılmıştır. Söz konusu tarife oranları, ithalatta uygulanabilecek

azami vergi düzeyini temsil etmektedir. Bir başka deyişle, bahse konu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret ortaklarıyla telafi amacıyla müzakere etmeksizin arttırılamamaktadır.

Üye ülkelerin taviz listesinde Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu (GTİP) bazında gösterdikleri tarife oranları aynı zamanda, her bir müzakere turunda yeni pazar açılımı amacıyla üstlenilen tedrici tarife indirimleri için de temel teşkil etmektedir.

Uruguay Turunun önemli sonuçları arasında, ülkelerin taviz listelerini geliştirmeleri hususu ile bağlı oranlar çerçevesinde yapılan ticaretin artması yer almaktadır. Nitekim GÜ'ler için bağlı tarifelerin oranları Uruguay Turu öncesinde %78 iken, bu oran Uruguay Turu sonrasında %99'a; GYÜ'ler için %21'den %73'e yükselmiştir.

GATT ile tarım ürünleri ticaretinde uygulanan ithalat kısıtlamaları ve diğer bazı tarife dışı uygulamalar büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüş (tarifikasyon), ayrıca, ülkeler bazında bazı istisnalar olmakla birlikte %100 oranında konsolidasyon amaçlanmıştır. Başka bir deyişle, Uruguay Turu ile birlikte, dünya tarım ürünleri ticaretinin bağlı oranlara tabi kılınması ile öngörülebilir bir pazar yapısının tesisi yönünde çok önemli bir adım atıldığını söylemek mümkündür (Ekonomi Bakanlığı, 2014).

1.2. Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri

GATT ile gelen sistem, genel olarak ticaret pazarlıkları ve görüşmeler serileri ile gelişmiştir (Karaca, 2003, s. 84). GATT'ın dünya ticaret sistemine getirdiği en önemli yenilik, serbestleşme kapsamında devamlı müzakere olgusudur (Karakoç, 2003).

GATT müzakereleri kapsamında Anlaşma metni incelendiğinde 1947 tarihli metnin büyük ölçüde ilk halini koruduğu görülmektedir. Ancak süregiden müzakereler ile 1947 tarihli Anlaşma metnine, taraf olunması "ihtiyari" olan "çoklu anlaşmalar" biçiminde eklemeler yapılmış ve tarifelerin daha da aşağıya çekilmesine yönelik çabalar sürdürülmüştür. Bu gelişmelerin çoğu, yukarıda bahsi geçen müzakere kavramı çerçevesinde çok taraflı ticaret müzakereleri yoluyla sağlanmış ve uluslararası ticaretin

serbestleşmesine yönelik en önemli adımlar GATT'ın hükümleri çerçevesinde yapılan müzakere turları vasıtasıyla atılmıştır (Aydın, 2004, s. 13).

GATT çok taraflı müzakere turlarının ilk yıllarında tarife indirimleri üzerine yoğunlaşmıştır. İlki 1947 yılında gerçekleşen Turların 1951 tarihli Annecy ayağında Türkiye GATT'a taraf olmuştur. 1964-1967 yılları arasında gerçekleştirilen ve GATT ticaret müzakerelerinin 6. ayağını oluşturan Kennedy Turu'nun bitiminde GATT Anti-Dumping Anlaşması sonuçlandırılmış; 7. müzakere turu olan Tokyo Turu'nda ise tarifler dışındaki ticari engeller müzakere edilmiş ve sistemin daha işlevsel hale getirilmesine yönelik konular ele alınmıştır. 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen ve DTÖ'nün kurulmasıyla sonuçlanan Uruguay Turu ile pek çok yeni anlaşma imzalanmıştır.

GATT'ın kuruluşunu müteakip gerçekleştirilen belli başlı müzakereler ve müzakerelerde ele alınan konular şunlardır (DTÖ, 2005):

1. 1947 yılında 23 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Cenevre Turu'nda tarifeler konusu ele alınmıştır.

2. 1949 yılında 13 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Annecy Turu'nda tarifeler konusu ele alınmıştır.

3. 1951 yılında 38 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Torquay Turu'nda tarifeler konusu ele alınmıştır.

4. 1956 yılında 26 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Cenevre Turu'nda tarifeler konusu ele alınmıştır.

5. 1960-61 yıllarında 26 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Dillon Turu'nda tarifeler konusu ele alınmıştır. Dillon Turu'nda bütün tarifelerde %7-8'lik indirim gerçekleştirilmiştir.

6. 1964-67 yılları arasında 62 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Kennedy Turu'nda tarifeler ve anti - damping önlemleri konusu ele alınmıştır. Bu Tur'da asıl görüşmeler ABD ile Avrupa Toplulukları (AT) arasında yapılmıştır. Amacı, giderek

gelişen AT karşısında batı bloğunun bölünmesini önlemek olan Tur'da inisiyatifi ABD ele almıştır. Görüşmelerde ABD, bütün tarifelerde %50 oranında indirim yapılmasını, ABD ile AT'nin dünya ihracatı içindeki paylarının %80 olan kalemlerdeki gümrüklerin ise tamamen kaldırılmasını teklif etmiştir. Bunun sonucunda, gümrük tarifelerinde %36 oranında küresel bir indirim gerçekleştirilmiştir (Solmaz, 2000).

7. 1973-79 yıllarında 102 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Tokyo Turu'nda tarifeler, tarife dışı engeller ve çerçeve anlaşmalar konuları ele alınmıştır.

8. 1986-1994 yıllarında 123 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Uruguay Turu'nda tarifeler, tarife dışı engeller, kurallar, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların halli, tekstil, tarım gibi konular ele alınmış ve Tur, DTÖ' nün kurulması ile sonuçlanmıştır.

1.3. Dünya Ticaret Örgütü

1.3.1. GATT'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne: Uruguay Turu ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Kuruluşu

1970'lerde dünya ekonomisinde yaşanan krizlerin etkisiyle (petrol krizi vd.) dünya ekonomisinde bir yavaşlama ve talep düşüklüğü yaşanmıştır (Kuruç, 1991, s. 17). Bu sürecin sonunda Bretton Woods sistemi çökerken, uluslararası parasal ve finansal sistem de büyük zarar görmüştür. Yaşanan bu gelişmelerin ardından sanayi ülkeleri kendi iç ekonomilerini korumak için sektör bazında korumacılığa yönelmişlerdir (Kuruç, 1991, s. 15).

1979'da tamamlanan Tokyo Turunun ardından yeni bir, çok taraflı ticaret müzakeresine duyulan ihtiyacın nedeninin 1980'li yılların başlarında ortaya çıkmaya başlayan ekonomik durgunluk ve buna bağlı olarak uluslararası ticarete belirginleşen daralma olduğu yukarıdaki bilgiler ışığında yapılan değerlendirme sonucunda ortaya çıkmaktadır.

1982'de ABD'nin girişimiyle GATT çerçevesinde Bakanlar düzeyinde yapılan toplantıda; Genel Anlaşma'nın temelini oluşturduğu çok taraflı ticaretin ciddi olarak tehlikeye girdiği, GATT kurallarına uyulmadığı, dünya ticaretinde kriz olduğu belirtilerek,

bunun ticaret ve üretimi etkilediği, pek çok ülkede büyüme hızlarının düşük veya negatif olduğu, işsizliğin arttığı, enflasyonun sürdüğü, korumacılık önlemlerinin arttığı, dolayısıyla yeni müzakerelerin gerekli olduğu ortaya konulmuştur (Büyüktaşkın, 1996).

Yaşanan bu gelişmelerin ışığında 1985 Nisan'ında düzenlenen Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Bakanlar Konseyi toplantısında yeni bir, çok taraflı ticaret müzakerelerinin ve hizmet ticaretini kapsayan görüşmelerin 1986'da başlaması hususunda görüş birliğine varılmıştır. Bu gelişmelerin sonucunda, GATT'a taraf 100 dolayında ülke, 15 Eylül 1986 tarihinde Uruguay'ın Punta Del Este kentinde sekizinci çok taraflı ticaret müzakereleri için toplanmıştır. GATT kuralları ve tamamlayıcı anlaşmalarının dünya ticaretinin değişen koşullarına uyum sağlamak amacıyla güncellenmesi hedefini taşıyan 8. müzakere turunun başlangıçta dört yıl sürmesi kararlaştırılmış ancak müzakereler 15 Aralık 1993 tarihinde üç yıllık bir gecikmenin ardından sonuçlandırılabilmiştir.

Uruguay Turu, genel olarak GATT tarihindeki en kapsamlı ve amaçları itibariyle en çetin müzakereler olarak nitelendirilmektedir (Büyüktaşkın, 1996).

Uruguay Turu öncesi gerçekleştirilen ilk yedi müzakere turunun temel hedefi gümrük tarifelerinin azaltılması iken, Uruguay Turu'nda bu hedefe ek olarak ülkelerin taraf olduğu 29 anlaşma bir paket halinde kabul edilmiştir.

Çeşitli nedenlerle sistem dışına çıkarılmış olan tarım ve tekstil ürünleri ticareti, bugüne kadar tümüyle GATT disiplini dışında kalmış olan uluslararası hizmet alışverişleri, sınai ve fikri mülkiyet hakları, yatırımlara bağlı ticaret ilişkileri alınmış, böylece yardım veya borçlanma amaçlı sermaye hareketleri hariç, uluslararası alışverişlere konu olan diğer unsurlar, GATT kapsamında gerçekleştirilen, ulusal ve uluslararası düzeyde mal bazında üretim ve ticaret politikaları uygulamalarının hemen her halkasını kapsayan müzakere turları sonucunda GATT disiplini içine alınmak istenmiştir (Büyüktaşkın, 1996).

Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, son çok taraflı ticaret müzakere turu olan Uruguay Turu ardından kurumsal bir yapıya kavuşturulmuş ve Tur sonucunda Nihai Senet imzalanmıştır. 15 Nisan 1994'te kabul edilen Nihai Senet, bilinen adıyla "Marakeş Deklarasyonu", Uruguay Görüşmelerini onaylamış ve GATT altında

gerçekleştirilen yedi müzakere turunun “dünya ekonomisini güçlendirdiği ve daha fazla ticaret, yatırım, istihdam ve gelir artışı sağladığı” nı ilan etmiştir (Solmaz, 2000). 1 Ocak 1995 tarihi itibarıyla DTÖ kurulmuş ve GATT'ın yerini almıştır (Resmi Gazete, 1995).

Uruguay Turunun tamamlanmasıyla dünya ekonomisi ileriye doğru çok önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. DTÖ'nün 1994 tarihli Kurucu Anlaşması'nın önsözünde açıklanan ve GATT'ın amaçları ile büyük benzerlik gösteren amaçları; üyelerin ticaret ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek, hayat standardını yükseltmek, tam istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, aynı zamanda dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine en uygun şekilde kullanımına imkân vermek çevreyi korumak ve farklı gelişme seviyelerindeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynakları geliştirmektir. Bu amaçların gerçekleşebilmesi için uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcılığın önlenmesi, ticaretin önündeki engellerin ve farklı muamelenin kaldırılması gerekmektedir. Ticareti kısıtlayan engellerin kaldırılması, ithalat ve ihracata uygulanan her türlü tarife dışı engelin tarifeye dönüştürülerek ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir (Resmi Gazete, 1995).

DTÖ'yü kuran Marakeş Anlaşması dört ekten oluşmakla birlikte aşağıda yer almaktadır (Resmi Gazete, 1995):

Ek 1: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları,

Ek 1.A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar,

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994,

-Tarım Anlaşması,

-Bitki ve Hayvan Sağlığı Tedbirleri Uygulama Anlaşması,

-Tekstil ve Giyim Anlaşması,

-Ticarete Teknik Engeller Anlaşması,

-Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması,

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin

Uygulanmasına ilişkin Anlaşma,

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII. Maddesinin

Uygulanmasına İlişkin Anlaşma,

-Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması,

-Menşe Kuralları Anlaşması,

-İthalat Lisansları Anlaşması,

-Sübvansiyonlar ve Telafi Tedbirleri Anlaşması,

EK 1.B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri,

EK 1 C: Ticaretle ilgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması,

EK 2: Anlaşmazlıkların Giderilmesi Kural ve Yöntemleri Üzerine

Mutabakat,

EK 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması,

EK 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları,

-Sivil Uçak Ticareti Anlaşması,

-Devlet İhaleleri Anlaşması,

-Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması²,

-Uluslararası Sığır Eti Anlaşması³.

DTÖ Kurucu Anlaşması Uruguay Müzakereleri sonunda belirtilen tüm müzakere alanlarına ilişkin Anlaşmalar, Bakanlar Kararları ve Deklarasyonların yanı sıra müzakerelere katılan ülkelerin tarife ve tarife dışı engellerini indirmeye ya da tamamen ortadan kaldırmaya yönelik yaptıkları pazara giriş müzakereleri kapsamında oluşan bağlayıcı taahhüt listelerini de içermektedir (DTÖ, 1994).

Kurucu Anlaşma'nın 4. maddesi DTÖ'nün yapısına, 10. maddesi de karar alma sürecine ilişkin hususlara değinmektedir. Bu çerçevede, 4. Maddede belirtildiği üzere DTÖ'de kararlar tüm üyeler tarafından oydaşma (konsensüs) ile alınmaktadır (Solmaz, 2000). DTÖ'nün en üst düzey karar organı en az iki yılda bir toplanması öngörülen Bakanlar Konferansı'dır. Bakanlar Konferansı, DTÖ'nün işlevlerini yerine getirecek gerekli tedbirleri almakla mükelleftir. Bakanlar Konferansı'nın altında, yürütme görevini yıl içerisinde gereken zamanlarda toplanmak suretiyle yerine getiren ve tüm üyelerin temsil edildiği; aynı zamanda, Anlaşmazlıkların Halli ve Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizmasından da sorumlu olan Genel Konsey bulunmaktadır. Genel Konsey'in yönetiminde Mal Ticaret Konseyi ile Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi bulunmaktadır. Ayrıca, DTÖ'nün Bakanlar Konseyi tarafından atanan bir Sekreteryası bulunmaktadır. DTÖ üyeliği, Nihai Senedin tek bir taahhülle istisnasız kabul edilmesini gerektirmektedir (Resmi Gazete, 1995).

1.3.2. DTÖ'nün Temel İlke ve Prensipleri

DTÖ; tarım, tekstil ve giyim, bankacılık, telekomünikasyon, hükümet alımları, endüstriyel standartlar ve ürün güvenliği, gıda güvenilirliği kuralları, fikri mülkiyet ve daha pek çok konu ile ilgilenmekte ve ele alınan konulara ilişkin üye olmaları sebebiyle dünya ülkelerinin büyük çoğunluğunda geçerli olan kurallar oluşturulmasında zemin işlevi

² Anlaşma, 1997 yılı sonunda yürürlükten kalkmıştır.

³ Anlaşma, 1997 yılı sonunda yürürlükten kalkmıştır.

görmektedir. Ancak bütün bunların ötesinde, DTÖ sisteminin dayandığı 4 temel ilke bulunmaktadır (DTÖ, 2015). Genel ve özel nitelikteki amaçlara ulaşabilmek için oluşturulmuş bu ilkelerin temeli GATT 1947'ye¹ dayanmaktadır:

1.3.2.1. En Çok Kayırılan Ülke

MFN, her DTÖ üyesinin tüm taraflara aynı gümrük tarife oranının uygulanmasını ve ayrımcı işlemde bulunulmamasını öngörür. Bu kurala göre üye ülkelerin biri eğer diğer bir ülkeye herhangi bir gümrük kolaylığı sağlarsa, Anlaşma'ya taraf bütün ülkeler de bu ayrıcalıktan otomatik olarak yararlanırlar. Dış ticaret ile ilgili her çeşit gümrük tarifesini, tarife uygulaması ve gümrük formaliteleri bu kuralın içinde yer almaktadır.

Kuralın temel amacı ihracatçı ülkelerin çıkarlarının korunmasıdır. Bu kural ile belli bir ülkeye üstünlük sağlanması engellenmekte, Anlaşma'ya taraf tüm ülkeler eşit işleme tabi tutulmakta, böylece uluslararası pazarlarda ihracatçılar eşit gümrük tarife yükü ile karşılaşmaktadırlar.

Bahse konu ilke beraberinde bazı istisnaları da getirmektedir. STA'lar, GYÜ'lere GÜ'ler tarafından tanınan ve kendi pazarlarına girmeleri için özel giriş hakkı vermek anlamına gelen tercihli ticaret anlaşmaları, gümrük birlikleri, dumpingli ve sübvansiyonlu mallara uygulanan mukabil tedbirler bu istisnalar arasında yer almaktadır. Anlaşmalar bu istisnaları ancak çok sıkı koşullar altında kabul etmektedir (DTÖ, 2015).

1.3.2.2. Ulusal Muamele (Millileştirme)

Kural, yabancı ülke mallarının ülke pazarına girmesinin ardından yerli mallarla eşit muameleyle tabi tutulması anlamına gelmektedir. Aynı kural, yabancı ve yerli hizmetler ile yabancı ve yerli markalar, telif hakları ve patentler için uygulanmaktadır. NT; ürünün, hizmetin veya fikri mülkiyete sahip maddenin sadece pazara girmesiyle uygulanır. Dolayısıyla, yerli ürün için eş değer bir tarife alınmamasına rağmen ithalatta gümrük tarifesi alınması bu ilkenin ihlali anlamına gelmemektedir (DTÖ, 2015).

1.3.2.3. Tarifeler Yoluyla Koruma (Tarifikasyon)

Kural, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanması ve zamanla tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir DTÖ üyesi ülkeler, sanayilerini sadece gümrük tarifeleri ile koruyacaklar ve bu amaçla diğer önlemlere başvurmuyacaklardır. Bu ilke ile yerli sanayinin korunması amacıyla ithal kotalarının kullanılması yasaklanmıştır (Karaca, 2003, s. 86). Miktar kısıtlamalarının istisnai olarak hangi şartlarda ve kimler tarafından kullanılabilceği hususuna Anlaşma'da ayrıca değinilmiştir.

Tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüştür. Söz konusu süreç tarifikasyon olarak adlandırılmaktadır. Tarım ürünleri tarifeleri, %100 oranında bağlı bulunmaktadır.

1.3.2.4. Gümrük Tarifelerinin İndirilmesi

GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Üye ülkelerin taviz listelerinde yer alan oranlar bağlı oranlar (bound rates) olarak adlandırılmış ve ülkelerin uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkamamasının sağlanması hedeflenmiştir. Söz konusu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı hale gelmiştir.

1.3.3. Ülke Grupları

DTÖ bünyesinde GÜ, GYÜ ve En Az Gelişmiş Ülkeler (EAGÜ) olmak üzere üç farklı grup bulunmaktadır.

DTÖ kapsamında GÜ ya da GYÜ'lere ilişkin her hangi bir tanımlama bulunmamaktadır. Ülkeler hangi kategoride yer alacaklarını kendileri belirlemektedirler. Ancak, bir üyenin kendisini GYÜ olarak ilan etmesinin ardından GYÜ'lere tanınan ayrıcalıklardan yararlanması hususuna diğer üyelerin itiraz etme hakları saklıdır.

DTÖ Anlaşmaları, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelere özel haklar ve ekstra ayrıcalık anlamına gelen “Özel ve Lehte Muamele”ye (SDT) dair pek çok hüküm içermektedir (DTÖ, 2015).

Bu hükümler, GÜ’lerin GYÜ’ler ile EAGÜ’lere daha olumlu yaklaşımlarına izin vermektedir ve bu ülkelere ayrıcalıklı muamelede bulunulmasına imkân tanımaktadır.

1.3.3.1. Gelişmiş Ülkeler

GÜ’ler, dünya ticaretinde en büyük paya sahip olan, sanayisi gelişmiş üyelere denmektedir. ABD, AB, Kanada, Avustralya gibi üyeler bu grupta yer almaktadırlar.

1.3.3.2. Gelişme Yolundaki Ülkeler

DTÖ’ye üye ülkelerin yaklaşık üçte ikisini GYÜ’ler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, GYÜ’lerin küresel ekonomide gittikçe daha önemli hale gelmeleri ve kendi kalkınma çabalarında ticarete oldukça fazla önem atfetmeleri bu ülkelerin DTÖ’de aktif ve oldukça önemli bir rol oynamalarına imkân vermektedir. GYÜ’ler, EAGÜ’leri de kapsamaktadır.

DTÖ bünyesinde GYÜ statüsünü haiz olmak çeşitli haklar kullanabilmeyi de beraberinde getirmektedir. DTÖ’nün bazı anlaşmalarında, GYÜ’lere, anlaşmanın tamamen uygulanması öncesi daha uzun geçiş dönemleri tanınmakta ve teknik destek sağlanmaktadır.

DTÖ üyesi bir ülkenin kendisini GYÜ olarak ilan etmesi, bazı gelişmiş ülkelerin tek taraflı olarak tanıdığı Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GSP) benzeri tavizlerden otomatik olarak yararlanabilecekleri anlamına gelmemektedir. Uygulamada, verilen imtiyazlardan gelişmekte olan hangi ülkelerin yararlanacağına imtiyazı veren ülke karar vermektedir (DTÖ, 2015).

DTÖ gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamak için üç farklı yol kullanmaktadır (DTÖ, 2005):

- DTÖ Anlaşmaları GYÜ’lere ilişkin özel hükümler içermektedir.

- Ticaret ve Kalkınma Komitesi DTÖ'de GYÜ'lerle ilgilenen temel organdır. Komitenin yanı sıra ticaret ve borçlar ile teknoloji transferi gibi konularla ilgilenen başka organlar da bulunmaktadır.
- DTÖ Sekretaryası GYÜ'lere teknik yardımda bulunmaktadır.

DTÖ Anlaşmalarında GYÜ'lere dair yer alan diğer önlemler aşağıda listelenmektedir (DTÖ, 2005):

- Yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için ekstra zaman tanınması,
- GYÜ'lerin ticaret fırsatlarının artırılması için daha geniş pazara giriş imkânları tasarlanmasına ilişkin hükümler,
- Yerli ve uluslararası önlemlerin kabul edilmesi sırasında gelişme yolundaki ülkelerin çıkarlarını korumalarına yönelik hükümler,
- GYÜ'lere yönelik yardım araçlarına ilişkin hükümler.

Bunların yanı sıra, çok taraflı ticaret sisteminden daha fazla kazanç elde edebilmeleri ve sisteme entegrasyonlarının hızlandırılması amacıyla 2001'de başlayan Doha Kalkınma Turu çerçevesinde GYÜ'lere ekstra ihracat imkânları tanınmıştır. Bu imkânlar (DTÖ, 2015);

- Tarımsal ticarete temel reformlar,
- GYÜ'lerin tekstil ve hazır giyim ihracatında uygulanan kotaların aşamalı olarak kaldırılması,
- Sanayi ürünlerine uygulanan gümrük tarifelerinin azaltılması,
- DTÖ kapsamında gümrük tarifeleri "bağlanan" ürünlerin sayısının artırılması ve oranların artırılmasının zorlaştırılması,

- GATT/DTÖ kapsamında gerçek manada tanınmayan, belli başlı ürünlerin ticaretinin miktar olarak sınırlandırılmasına izin veren “gri alan” önlemlerinin (gönüllü ihracat kısıtlamaları olarak da adlandırılmaktadırlar) yer aldığı ikili anlaşmaların aşamalı olarak kaldırılması.

1.3.3.3. En Az Gelişmiş Ülkeler

EAGÜ’ler, BM’nin 1971 yılında yaptığı bir tanımlamadır. Bu tanımlamaya giren ülkelerin kalkınma süreçlerinde yapısal nedenlerden kaynaklanan temel güçlükler bulunmaktadır. BM, uluslararası toplumun bu ülkelere özel bir yaklaşım gösterilmesini ve karşılık beklemezsizin destek vermesini öngören bir program izlemektedir (Özüye, 2001).

BM kapsamında bir ülkenin EAGÜ olarak sayılabilmesi için, ilgili ülkedeki kişi başı gayri safi milli gelir, insan varlıkları indeksi ve ekonomik hassasiyet indeksi dikkate alınır (Özüye, 2001).

Bu kapsamda DTÖ, BM tarafından bu kategoride yer verilmiş olan ülkeleri EAGÜ olarak tanımaktadır. BM’nin listesine göre hâlihazırda dünyada 48 tane EAGÜ bulunmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2015). Bunların 34’ü DTÖ üyeleri arasında yer almaktadır. DTÖ’ye üye EAGÜ’lerin listesi aşağıdaki Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. DTÖ’ye üye EAGÜ’lerin listesi

Angola	Malavi
Bangladeş	Mali
Benin	Moritanya
Burkina Faso	Mozambik
Burundi	Myanmar
Kamboçya	Nepal
Orta Afrika Cumhuriyeti	Nijer
Çad	Ruanda
Kongo Demokratik Cumhuriyeti	Senegal
Cibuti	Sierra Leone
Gambiya	Solomon Adaları
Gine	Tanzanya
Gine Bissau	Togo
Haiti	Uganda
Lao Demokratik Halk Cumhuriyeti	Vanuatu
Lesoto	Yemen
Madagaskar	Zambiya

Kaynak: DTÖ, 2015

Hâlihazırda sekiz EAGÜ'nün DTÖ üyelik müzakereleri devam etmektedir. Bu ülkeler: Afganistan, Butan, Komorlar, Ekvator Ginesi, Etiyopya, Liberya, Sao Tomé ve Prensip Cumhuriyeti ile Sudan'dır (DTÖ, 2015).

DTÖ bünyesinde EAGÜ'lere özel bir önem atfedilmektedir. Tüm DTÖ Anlaşmalarında EAGÜ'lerin mümkün olan en fazla esneklikten yararlanabilmeleri ile daha iyi koşulları haiz üyelerin EAGÜ'lerden, kendi ülkelerinden yapacakları ihracatta, ithalat bariyerlerini mümkün olduğunca düşük seviyede tutmaları için çaba sarf etmeleri hususlarına değinilmektedir (DTÖ, 2014).

Uruguay Turu'nun tamamlandığı 1994'ten beri EAGÜ'ler lehine çeşitli kararlar alınmıştır. 1996 yılında Singapur'da gerçekleştirilen DTÖ Bakanlar Konferansı'nda "En Az Gelişmiş Ülkeler İçin Eylem Planı" kabul edilmiştir. Bahse konu Eylem Planı, EAGÜ'lerin çok taraflı sisteme katılımının arttırılabilmesi için teknik destek ve EAGÜ'lerin mallarının pazara girişinin iyileştirilmesine yönelik GÜ'lerin taahhütlerini içermektedir (DTÖ, 1997).

Ekim 1997'de altı uluslararası kuruluş (IMF, Uluslararası Ticaret Merkezi, BM Kalkınma Programı, BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, DB ve DTÖ) EAGÜ'lere ortak teknik destek sağlanmasına ilişkin "Entegre Çerçeve" isimli programı lanse etmişlerdir (DTÖ, 2014).

Doha Bakanlar Konferansı'nı takiben DTÖ yine EAGÜ'lere ilişkin gelişmiş pazara giriş, daha çok teknik yardım, EAGÜ'lerin ekonomilerinin çeşitlendirilmesine ilişkin destek ajansları, DTÖ işlerini takip edebilmeleri için yardım ve DTÖ'ye katılım müzakerelerini gerçekleştiren EAGÜ'lerin üyelik işlemlerinin hızlandırılmasını içeren bir çalışma programını kabul etmiştir (DTÖ, 2002). Bahse konu programın uygulanması için Genel Konsey, 2002 yılı Aralık ayında EAGÜ'lerin DTÖ'ye katılımına ilişkin rehber niteliğindeki bir belgeyi kabul etmiştir (DTÖ, 2008).

Bunların yanı sıra pek çok üye ülke hükümeti EAGÜ'lerden gerçekleştirilecek her türlü ihracatta ithalat kotalarını ve tarifelerini tek taraflı olarak kaldırmıştır.

2. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM ANLAŞMASI VE PAZARA GİRİŞ

2.1. Tarım Anlaşması Öncesi Durum

Dünya genelinde iç piyasalarda izolasyona yönelmesi, 1929 Büyük Buhran sonrası mal piyasasında fiyatların çöküşünün ardından getirilen önlemlerin doğal sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda dünya genelinde neoliberal politikalara ve ticari serbestleşmeye yönelik hareketler zuhur etse de tarım kesiminin, ilk aşamada, yaşanan bu hareketin dışında kaldığına tanık olunmuştur (Şahinöz, 2002).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hükümetler artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak için tarımsal üretimlerini arttırmaya yönelik politikalar izlemişlerdir. Bu noktada özellikle GÜ'ler, kırsal nüfusun ve şehir nüfusunun gelişimi arasındaki dengeyi sağlamak için fiyat destekleme sistemlerini kullanmışlardır, bu da tarımsal ürünlerin fiyatının artmasını beraberinde getirmiştir. Dönemin en belirgin özelliği ithalata getirilen kısıtlamalardır. İthalat kısıtlamaları sonucu iç piyasadaki üreticilerin ürettiği malların satılması ile ülkelerin kendi kendine yeterlilik oranları hızla artmıştır. Yine bu dönemde ülke içinde üretilen fazla ürünlerin dünya piyasalarına ulaştırılması için ihracat sübvansiyonları etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Aruoba, 1989, s. 34-35).

1980'ler dünya tarım ticareti krizi tarafından şekillendirilmiştir (GATT Briefing, 1990). II. Dünya Savaşı sonrası talebin çok gerisinde kalan tarımsal arz, izlenen politikaların da etkisiyle 1980'lere gelindiğinde talebi aşmıştır. Bu durum, dünya tarım piyasalarında "Sübvansiyonlar Savaşı"na varan bir pazar mücadelesi ve ticari karmaşanın yaşanmasına yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler DTÖ'nün tarım ürünlerinde de serbest ticaret politikalarına yönelmesine ortam hazırlamıştır (Şahinöz, 2002).

Tarımda üretimin doğal koşullara bağlı olmasından kaynaklanan arz katılığı ile tüketimin de beslenmeye yönelik olmasından kaynaklanan talep katılığı, tarımsal ürün piyasalarında fiyatın ve üretici gelirlerindeki istikrarın önündeki en büyük iki engeldir. Tarım kesimine yapılan müdahalelerin temelinde bahse konu istikrarsızlık yatmaktadır (Ay & Yapar, 2015). Tarım piyasalarında fiyat ve gelir istikrarsızlığı ve bu istikrarsızlık sonucu

yaşanan müdahaleler, 1960-1980 döneminde gerçekleştirilen Dillon, Kennedy ve Tokyo Turları'nda müzakerelerde ele alınmayan tarım konusunun, 1986'da başlayan Uruguay Turunun en önemli gündem maddesi olmasına sebebiyet vermiştir.

1980'li yıllarla birlikte tarım sektöründe uygulanan korumacı politikalar tartışılmaya başlanmıştır (Özalp & Ören, 2014). Bu yıllarda özellikle gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim arzı talebi aşmıştır. AB tarafından uygulanmaya başlanan Ortak Tarım Politikası'nın da tarımsal fazla yaratılmasında önemli bir katkısı olmuştur. Bunun sonucuna tarım sektörü ayrıcalıklı konumundan ayrılmış ve serbest ticaret ilkelerine göre politika belirleyen ve ticaret yapan diğer sektörlerle özdeş hale getirilmiştir. Çok taraflı ticaret sisteminin serbestleştirilmesi konusunun tarafları ile karşıtları arasındaki tartışma en çok tarım politikalarında kendini göstermektedir. Tarımın serbest piyasaya açılması uzun ve çetrefilli geçen müzakerelerin sonucunda gerçekleşmiştir (Şahinöz, 2002).

Tarımın, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine ilişkin görüşmelerin asli unsuru haline gelmesinde ABD, AB ve 1986'da kurulan Cairns Grubu'nun (Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda Arjantin, Brezilya gibi tarımsal üretimi çok büyük olan 14 ülke) büyük etkisi olmuştur (Şahinöz, 1996). Bahse konu ülkelerin tarımsal serbestleşmeyi savunmalarının en temel gerekçesi, zengin doğal kaynaklara ve tarımsal üretime elverişli iklim özelliklerine sahip olmalarıdır (Ay & Yapar, 2005, s. 58).

2.2. Tarım Anlaşması

Tarım ürünlerinin uluslararası ticaretine ilişkin genel anlamda ciddi bir ihmal bulunduğu ve bu ihmalin GATT 1947 ile gerçekleştirildiğine yönelik birçok görüş bulunmaktadır. Bu kanaate sahip kişiler tarım konusunu ilgilendiren kararların (tarım ürünleri ticareti) ilk kez GATT Müzakere turunun 8. ayağını oluşturan Uruguay Turu'nda (1986-94) müzakere edildiğine değinmektedirler. Ancak, ticarete yönelik kısıtlamaların vergi, harç ve diğer ücretler aracılığıyla sağlanabileceğini ve miktar kısıtlamalarının ortadan kaldırılmasını öngören GATT 1947 Madde 11'de bunun aksi bir durum söz konusudur. GATT 1947 Madde 11/2c'de, tarımsal ürünler ile su ürünlerine de değinilmiş ve bahse konu ürünlere yönelik, iç pazarda da benzer kısıtlamalar getirilmiş olması halinde, miktar kısıtlamaları uygulanabileceği öngörülmüştür.

“Ticaret ve Kalkınma” başlıklı GATT 1947 Madde 36/4’te, az gelişmiş birçok ülkenin sınırlı miktarlardaki “birincil ürün” ihracatına bağımlı olduğuna ve bu ürünlerin dünya pazarına girişine yönelik ayrımcılık sağlayacak geniş çaplı önlemlere ihtiyaç duyulduğuna değinilmekte ve Anlaşma’nın Ek-1’inde “birincil ürün” ifadesi kapsamına, tarımsal ürünlerin de girdiği belirtilmektedir.

Ayrıca ihracat sübvansiyonlarına ilişkin Madde 16/Bölüm 2’de de, “birincil ürün” ihracatında sübvansiyonların kısıtlanmasından bahsedilmekte, yine Anlaşma’nın Ek-1’inde “birincil ürün” ifadesi kapsamına, tarımsal ürünlerin de girdiği belirtilmektedir.

Bunların yanı sıra, GATT metni temelde tarımsal ürün ticaretine değiniyor olsa da pek çok eksikliği de bünyesinde barındırmaktadır. GATT 1947’nin tarım alanını ihmal ettiği algısının oluşmasında yatan neden bu eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, GATT 1947, ülkelerin ithalat kotaları ve sübvansiyon gibi tarife dışı önlemleri kullanmalarına izin vermektedir. Sanayi ürünlerinde izin verilmeyen ihracat sübvansiyonlarının tarımsal ticarete kullanılması ticareti saptırıcı bir etkiye sebep olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen hususlar göz önünde bulundurulduğunda, tarımsal ürünlerin tamamen GATT 1947 kapsamı dışında bırakıldığıнын söylenemeyeceği görülmekle birlikte, tarımsal ürünlerin uluslararası ticareti konusunun kapsamlı bir şekilde ilk defa Uruguay Turunda ele alındığı da bir gerçektir. Uruguay Turu tarım sektörüne ilişkin ilk çok taraflı anlaşmanın hayata geçmesini sağlamıştır. DTÖ Kuruluş Anlaşması’na ek anlaşmalardan biri olan DTÖ Tarım Anlaşması, tarım sektörüne ilişkin kuralların, adil rekabet koşullarının oluşturulması ve sektörün daha az zarar görmesine ilişkin önlemlerin alınması açısından önemli bir adım olmuştur. 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe giren Anlaşma ile getirilen sistemle tarım konusunun çok taraflı ticaret sistemine aşamalı olarak entegrasyonu amaçlanmıştır. Anlaşma, Uruguay Turu ile tarım sektörüne ilişkin gerçekleştirilen reformların yeni müzakerelerle devam ettirileceğine yönelik bir taahhüt de içermektedir (DTÖ, 2012).

Anlaşma’nın giriş bölümünde, bahse konu reform sürecinin amacı ve bu amaca ulaşmakta kullanılacak yol “adil ve serbest piyasa mekanizması prensiplerine dayalı bir

tarım ticaret sistemi oluşturmak” ve “reform sürecinin GATT kuralları ve prensiplerinin güçlendirilerek desteklenmesi ve korunması için müzakerelerde bulunmak” şeklinde ifade edilmektedir (DTÖ, 2015).

Tarım Anlaşması'nın temel hedefi; tarımsal dış ticarete tam bir serbestleşme sağlamaktan çok, serbest tarım ticaretini engelleyen korumacı politikaların belirlenmesi, bunların kontrol altına alınması ve tarımsal alanda korumacılığın aşamalı olarak azaltılmasıdır. Bu kapsamda Anlaşma, tarım sektöründe tarife dışı engellerin kaldırılması ve tarifelerin azaltılması, ülkeler tarafından tarım ürünlerine verilen iç desteklerin ve ticareti bozucu etkisi olan ihracat sübvansiyonlarının kısıtlanmasını amaçlamaktadır (Pandey, 2003). Anlaşma'nın bahse konu hedeflerine ulaşabilmesinin hem ithalatçı hem de ihracatçı ülkeler açısından “öngörülebilirliği” ve “güvenliği” arttıracığı düşünülmektedir (DTÖ, 2015).

Bu kapsamda, Tarım Anlaşması ile getirilen kurallar ve taahhütler;

- **Pazara giriş** - ithalata yönelik düzenlemeler,
- **İç destekler** - çiftçilerin gelirlerini ve üretici fiyatlarını koruyan ya da yükselten sübvansiyon ve diğer programlar,
- İhracat rekabetini suni olarak arttırmak için kullanılan **ihracat sübvansiyonları** ve diğer yöntemlerdir.

Anlaşma, üye ülkelerin hükümetlerine, ticareti daha az bozucu etkisi olan politikalar kullanarak kırsal ekonomileri destekleme hakkı tanımaktadır. Ayrıca, Anlaşma ile taahhütlerin uygulanmasında bazı esneklikler sağlanmaktadır. GYÜ'ler tarifelerini gelişmiş ülkeler kadar indirmek ya da sübvansiyonlarında yine GÜ'ler kadar indirime gitmek zorunda değildirler. GYÜ'lere DTÖ'ye ilişkin yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için ekstra zaman tanınmaktadır. EAGÜ'lerin ise tarım alanında herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Anlaşma ile EAGÜ'ler ve Net Gıda İthalatçısı Gelişme Yolundaki Ülkeler'in (NFIDC) çıkarlarının korunması için özel önlemler getirilmiştir (DTÖ, 2015). Türkiye de, DTÖ çerçevesinde GYÜ statüsüne sahip olduğundan, tüm

tarımsal taviz ve taahhütlerinde, Tarım Anlaşması'nın gelişme yolundaki ülkeler için öngördüğü Özel ve Lehte Muamele (SDT) hükümlerinden yararlanmışır.

Anlaşma'nın 13. Maddesinde yer alan ve "Sulh Hükümü" olarak adlandırılan hüküm ile Anlaşma'nın yürürlüğe girdiği tarihten 2003 yılının sonuna kadar geçen 9 yıllık süre için DTÖ Anlaşmalarında yer alan ve ülkeler tarafından uygulanan tarımsal desteklemelere yönelik şikâyetler engellenmeye çalışılmışır (DTÖ, 2015).

EAGÜ'ler tarife ve sübvansiyon indiriminden muaf tutulmuşlardır. Tarife indirimi için baz yıl 1 Ocak 1995'ten önceki bağı tarifeler olarak; bağı olmayan tarifeler için ise Uruguay Turunun başladığı Eylül 1986 olarak kabul edilmiştir. Tarım Anlaşması'nda sadece ihracat sübvansiyonlarının kaldırılmasına ilişkin rakamlar yer almaktadır. Bunun dışındaki rakamlar ülkelerin bağı tarifelerini hesaplayabilmeleri için konulmuş rakamlardır. Her ülkenin taahhüdü, müzakerelerde elde edilen çıktılara göre farklılık göstermektedir.

DTÖ Tarım Anlaşması'nın 20'nci Maddesi tarım alanında devam edecek müzakerelerin yöntemine ilişkin hükümler içermektedir. Maddeye göre DTÖ Tarım Anlaşması'nın uzun vadeli hedefi olan tarımsal desteklerin ve korumacılığın köklü reformlarla azaltılması devam eden bir süreçtir. Bu minvalde, DTÖ üyesi devletler, uygulama dönemi bitiminden bir yıl önce tarımsal ticarete reforma yönelik yeni müzakerelere başlayacaklardır (DTÖ, 2015).

DTÖ'nün en üst düzey karar alma organı olan Bakanlar Konferansı en az iki yılda bir toplanarak çalışma programını belirlemektedir. DTÖ'nün kuruluşunu takip eden dönemde, Singapur'da (9-13 Aralık 1996) ve Cenevre'de (18-20 Mayıs 1998) Bakanlar Konferansları gerçekleştirilmiştir. 30 Kasım-3 Aralık 1999 tarihlerinde Seattle'da "Milenyum Turu" olarak adlandırılan çok taraflı ticaret müzakere süreci başlatılması hedeflenmiş, ancak; Seattle'da küreselleşme karşıtı hareketlerin büyümesi nedeniyle bu yöndeki çalışmalar askıya alınmak zorunda kalınmıştır.

"İleri Tarım Müzakereleri"; 9-14 Kasım 2001 tarihlerinde Katar'ın başkenti Doha'da gerçekleştirilen, tarım konusunun ana gündem maddesini oluşturduğu Bakanlar Konferansı öncesinde, uygulama döneminin bitiminden bir yıl önce 23-24 Mart 2000

tarihlerinde DTÖ Genel Konseyinin aldığı karar ile başlatılmıştır (Ferruh, 2004). 2000 yılında başlayan, üye devletlerin görüşlerinin ve çıkarlarının farklılığı nedeniyle zor ilerleyen “İleri Tarım Müzakereleri”ne ilişkin süreç günümüzde halen devam etmektedir.

Tarım Anlaşması 20. madde çerçevesinde söz konusu müzakereler, DTÖ Tarım Komitesi Özel Oturumları (COA-SS) ile yürütülmektedir.

DTÖ’nün kuruluşunu takiben gerçekleştirilen Bakanlar Konferanslarının listesi Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2. Bakanlar Konferanslarının listesi

1. Bakanlar Konferansı:	9-13 Aralık 1996, Singapur
2. Bakanlar Konferansı:	18-20 Mayıs 1998, Cenevre
3. Bakanlar Konferansı:	30 Kasım-3 Aralık 1999, Seattle
4. Bakanlar Konferansı:	9-14 Kasım 2001, Doha
5. Bakanlar Konferansı:	10-14 Eylül 2003, Cancun
6. Bakanlar Konferansı:	13-18 Aralık 2005, Hong Kong
7. Bakanlar Konferansı:	30 Kasım-2 Aralık 2009, Cenevre
8. Bakanlar Konferansı:	15-17 Aralık 2011, Cenevre
9. Bakanlar Konferansı:	3-6 Aralık 2013, Bali
10. Bakanlar Konferansı:	15-18 Aralık 2015, Nairobi

Kaynak: DTÖ, 2015

2.2.1. Ürün Kapsamı

Tarım Anlaşması'nın kapsadığı ürünler Anlaşma'nın Ek-1'inde yer almakla birlikte Tablo 3'de sıralanmıştır:

Tablo 3. Tarım Anlaşması ürün kapsamı

GTİP 1-24 arası (balık ve su ürünleri hariç) ürünlere ilaveten	
2905.43	Mannitol
2905.44	Sorbitol
33.01	Uçucu yağlar
35.01 - 35.05	Albuminoidal maddeler, Dekstrinler ve tadil edilmiş diğer nişastalar
3809.10	Esası nişastalı madde olanlar
3823.60	Sorbitol (2905.44 alt başlığında belirtilen hariç)
41.01 - 41.03	Ham post ve deriler
43.01	Ham kürkler
50.01 - 50.03	Ham ipek ve döküntüleri
51.01 - 51.03	Yün ve hayvan kılları
52.01 - 52.03	Pamuk ve pamuk döküntüleri
53.01	Ham keten
53.02	Ham kenevir

Kaynak: DTÖ, 1995

2.2.2. Tarım Anlaşması'nın Sütunları

Uruguay Müzakereleri sonrası imzalanan Marakeş Anlaşması ile kurulan DTÖ ile uluslararası ticarete tarım ve gıda konularının etkili bir şekilde ele alınması sağlanmıştır. Uruguay Turu müzakerelerini takip eden dönemde tüm tarımsal ürünler (balıkçılık ve ormancılık ürünleri hariç) DTÖ Tarım Anlaşması kapsamına alınmıştır.

Anlaşma başlıca üç alanda düzenleme getirmektedir. Anlaşma'nın “üç sütunu” olarak da adlandırılan konular;

- Pazara giriş,
- İç destekler,
- İhracat sübvansiyonlarıdır.

EAGÜ'ler hariç DTÖ üyesi tüm ülkeler tarımsal ticaretlerini serbestleştirmek için bahse konu alanlarda taahhütlerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda, GYÜ'lere sınırlı ölçüde de olsa, bir sonraki bölümde anlatılacak olan, SDT hükümlerinin uygulanması konusunda anlaşılmıştır.

2.2.2.1. Pazara Giriş

Pazara giriş konusunda Tarım Anlaşması'nın en belirgin özelliği ithalat kısıtlamalarını azaltmasıdır. Anlaşma'nın 4. ve 5. maddeleri de bu anlayışın birer ürünüdür. Bu iki madde ile beşinci ekte yer alan önemli konular aşağıda sıralanmaktadır (DTÖ, 2015):

- Tarife dışı engellerin tarifeleştirilmesi,
- Tarife indirimleri,
- Asgari pazara giriş imkânları,
- Özel muamele,
- Özel korunma önlemleri.

Uruguay Turu pazara giriş açısından önemli bir sistematik değişimle sonuçlanmıştır. Tur ile tarım ürünleri ticaretinde sayısız tarife dışı önlemin uygulandığı bir durumdan sadece bağlı tarifelerle ve indirim taahhütleriyle korumanın sağlandığı bir rejime geçiş öngörülmüştür. Bu kapsamda meydana gelen bu temel değişimin en önemli unsurları;

- Tarımsal piyasalara giriş koşullarının daha şeffaf, öngörülebilir ve rekabetçi olmasının sağlanması,
- Ulusal ve uluslararası tarımsal piyasalar arasındaki bağın kurulması/güçlendirilmesi,

- Piyasalara daha bağlı şekilde hareket ederek kıt kaynakların hem tarım sektöründe hem de dünya çapında en verimli şekilde kullanımının sağlanması

sonucunda tarım alanında yatırımın, üretimin ve ticaretin canlandırılmasıdır.

Özel durumlar dışında DTÖ'ye üye ülkeler Anlaşma'nın 4 ve 5. maddelerine göre tarife dışı engeller yerine (basit) ithalat tarifesi koymayı, benzer ve gümrük tarifesi dışında yeni engeller (miktar kotaları gibi) uygulamamayı kabul etmişlerdir.

2.2.2.1.1. Tarife Türleri

Tarifeler;

- spesifik,
- ad varolem,
- karma olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Spesifik tarife, ithalatta gümrük tarifelerinin ithal edilen malların fiziki birimi başına alınması yöntemidir. Malın ağırlık, miktar veya hacim gibi birimleri başına alınan özel bir vergi görünümündedir. Bu tarife ile örneğin, ton başına 20 \$ tarife alınan bir sistemde 1.000 ton maldan 20.000 \$ vergi alınmaktadır.

Ad valorem tarife esasına göre tarifelendirme ise ithal edilen maldan alınan gümrük arifesinin malın değerine göre belirlenmesidir. Ad valorem tarifeler malın değeri yerine ağırlığını, fizik özelliklerini ve diğer miktar ölçülerini temel alan spesifik gümrük tarifelerinin tam karşıtı bir sistemdir. Bu tarife ile örneğin, tarifenin %10 olduğu bir sistemde 1.000 \$ değerindeki bir maldan 100 \$ vergi alınmaktadır.

Spesifik tarife ile ad valorem tarifenin birleşiminden oluşan karma tarife, daha çok ham maddesi vergilendirilmiş mamul mallara uygulanmaktadır. Bu durumda verginin spesifik kısmı hammadde üzerine konulan gümrük tarifelerine eşittir. Ad valorem kısmı ise malın üzerine yaratılan katma değere uygulanmaktadır. Ek olarak alınan ad valorem vergi

ise iç ekonomide o sanayi dalına sağlanan koruma oranını yansıtır. Bu sistemde hem ton başına 1 dolar hem de ürünün toplam parasal değeri üzerinden %10 vergi alınır. Bazı durumlarda, ithal mallarının hammaddesine bakılmaksızın, belirli bir miktarda spesifik vergiye ilave olarak belirli bir oranda ad valorem tarife alınır. Örneğin, ABD’de ithal edilen otomobillerden 1000 dolar artı otomobilin değeri üzerinden %1 ad valorem tarife alınmaktadır. Diğer bir ifade ile 10.000 dolarlık otomobilden $[1000 \text{ dolar} + (10.000 \times \%1)]$ toplam 1100 dolar karma gümrük tarifesi alınmaktadır (Çelik, 2012, s. 205).

2.2.2.1.2. Tarife Dışı Önlemler

Tarım Anlaşması’nın 4.2. maddesi ile tarım-spesifik tarife dışı önlemler yasaklanmaktadır. Bu tip önlemler ithalat miktar kısıtlamaları, değişken ithalat vergileri, asgari ithalat fiyatları, ihtiyari ithalat lisanslama prosedürleri, gönüllü ihracat kısıtlama anlaşmaları ve ihracatçı devlet ticaret kuruluşları vasıtasıyla korunmuş tarife dışı destekleri içermektedir. Normal gümrük tarifeleri dışındaki tüm benzer sınır önlemleri de Anlaşma ile yasaklanmıştır. Tarife dışı ithalatın Tarım Anlaşması ile tarımsal ürünler açısından kaldırılmasından dolayı su ürünlerinde tarife dışı ithalat kısıtlamalarına izin vermeye devam eden GATT XI:2(c) geçersiz hale gelmektedir.

Bununla birlikte, Tarım Anlaşması’nın 4.2. maddesi, mal ticaretine ilişkin (sanayi ya da tarımsal ürün) GATT ve diğer DTÖ Anlaşmalarının hükümleri ile uyumlu olan tarife dışı ithalat kısıtlamalarının kullanımını yasaklamamaktadır. Bahse konu önlemler ödemeler dengesi hükümleri (GATT 12’inci ve 13’üncü maddeler), genel koruma hükümleri (GATT 19’uncu madde ve ilgili DTÖ Anlaşması), genel istisnalar (GATT 20’inci madde), Sağlık ve Bitki Sağlığı (SPS) Anlaşması, Ticarete Teknik Engeller (TBT) Anlaşması ve diğer genel, tarım-spesifik olmayan DTÖ hükümlerini içermektedir.

2.2.2.1.3. Tarifeleştirme (Tarifikasyon)

Uruguay Turu öncesi tarifeler, kotalar ve diğer tarife dışı önlemler tarımsal ürünlerini korumak için uygulanacak tek yol olarak görülürken; DTÖ ile bu tarifeler için azami bağlayıcı sınırlar getirilmiştir. Reform programı ile üye ülkeler tarımsal ürünlerin pazara girişinde uyguladıkları tarife dışındaki tüm desteklerini eş değer tarifelerle ikame etmişlerdir. Bu şekilde kotaların ve diğer önlemlerin tarifeye dönüştürülmesi

“tarifeleştirme” olarak adlandırılmıştır. Tarım Anlaşması’nın yürürlüğe girmesi ile birlikte, tarıma özel tarife dışı engeller yasaklanmıştır (DTÖ, 2015).

Her DTÖ üyesinin, tüm tarım ürünlerini kapsayan taviz listesi bulunmaktadır. Bu tavizler Marakeş Protokolü’ne eklenmişlerdir ve Uruguay Turu sonuçları ile GATT 1994’ün ayrılmaz bir parçasıdır. Listeler her bir tarım ürünü için ya da bazı durumlarda ilgili ülkeye yapılacak tarımsal ürünlerin ithalatında uygulanacak maksimum tarife oranı şeklinde daha genel bir biçimde tanımlanmıştır. Listelerde yer alan tarifeler, tarifekasyon gerçekleştirilmiş olanlar da dâhil olmak üzere, endüstriyel tarifelere oranla hayli yüksektir ve bu durum DTÖ öncesinde, tarım alanında tarife dışı engellerinin var olduğunu göstermektedir (DTÖ, 2015).

Kurumsal açıdan tarife dışı engellerin tarifelendirilmesi ithalat vergisi benzeri bir korumayı sağlayabilmektedir. Ancak, DTÖ’ye üye ülkelerde tarife dışı engellerin eşdeğer gümrük vergisine dönüştürülmesi işlemi tarafsız bir kurum tarafından gerçekleştirilmemiştir. Tarifeleştirme, üyelerin kendileri tarafından yapılmıştır. Böylelikle her ülke indirimlere başlayacağı gümrük düzeyini en yüksek orandan hesaplamış ve bu anlayışla hesaplanan tarifeler anlaşmanın imzalandığı sırada gerçekte uygulanmakta olan korumadan çok daha yüksek gümrük tarifeleri ile sonuçlanmıştır. Bununla birlikte, indirimlere esas alınan 1986-1988 baz yılları korumanın yüksek olduğu yıllardır. Her ne kadar 1986 yılının indirimlere esas alınması müzakerelerin başlangıcının 1986 yılı olmasıyla açıklansa da bahse konu yıldaki tarifelerin yüksekliği nedeniyle Anlaşma’nın amacı açısından uygun bir yıl değildir. Bu kapsamda süreç birçok kesim tarafından “kirli tarifelendirme” olarak nitelendirilmektedir (Friedrich Ebert Stiftung, 1998, s. 58).

Tarife dışı engellerin, eş değer tarifeye dönüştürülmesi anlamına gelen tarifekasyondan sonra uygulanacak tarife oranlarının yükseleceği göz önünde bulundurularak, hâlihazırdaki pazara giriş kolaylıklarının korunması ve ithal ürünlerin pazara giriş payının iç tüketimin % 3’ünden düşük olduğu durumlarda asgari giriş tarife kontenjanlarının (düşürülmüş tarife oranlarından) oluşturulması sağlanmaktadır. Söz konusu asgari giriş tarife kontenjanlarının uygulama döneminde % 5’e çıkarılması kabul edilmiştir (Ertuğrul, 2003).

2.2.2.1.4. Tarifelerin Bağlanması ve Bildirilmesi

Bağlı tarımsal tarifeler ve tarife kota taahhütleri ülkelerin taviz listelerinde yer almaktadır. Üye devletlerin tarifelerini Tarım Komitesi'ne bildirme yükümlülüğü yoktur. Ancak uygulanan tarifeler, Pazara Giriş Komitesi ve Ticaret Politikaları Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM) da dâhil olmak üzere DTÖ'nün diğer organlarına ibraz edilmektedir.

Tarife kotası olan ve özel koruma hükümlerini kullanma hakkı bulunan ülkelerin, hem geçici hem de yıllık olarak, Tarım Komitesine bildirimde bulunmaları gerekmektedir. Uygulama döneminin başında, her bir tarife kotasının nasıl kullanılacağına belirlenmesi için, ön bildirimlerin yapılması gerekmektedir. Yapılan bu bildirimler, örneğin, ithalat yapma hakkı "ilk gelene öncelik" prensibine göre veriliyorsa ya da ithalat lisansı kullanılıyorsa kimlerin lisans alabilecekleri ve lisansların nasıl tahsis edileceği gibi hususların açıklığına kavuşmasını sağlamıştır. Geçici bildirim, herhangi bir tarife kotasının tahsis yönteminin değişmesi durumunda yapılmaktadır. Her senenin sonunda, her tarife kotası altında gerçekleştirilen ithalat miktarının bildirilmesi gerekmektedir.

Özel Korunma Önlemleri'ni (SSG) kullanma hakkına sahip olan üyelerin, ticaret ortaklarının, özel koruma önlemlerine karşı özel korunma eylemini tetikleyecek hacim ya da fiyat gibi parametrelerini oluşturmaları için, ilk kullanımlarını bildirmeleri gerekmektedir. Anlaşma kapsamında fiyatın tetiklenmesi durumunda, ilgili referans fiyatlarının bildirilmesi de mümkün hale gelmiştir. Bunların yanı sıra, SSG'nin kullanılmasına yönelik yıllık özet bildirimlerin yapılması gerekmektedir.

2.2.2.1.5. Tarife İndirimleri

Tarım Anlaşması, tarım ürünlerinde uygulanan tarife dışı tüm tedbirlerin tarifeleştirilmesi ve bu işlem sonucu ortaya çıkacak tarifeler dikkate alınmak suretiyle 1 Eylül 1986 tarihinde geçerli tarife oranları üzerinden (balıkçılık ürünleri hariç) indirim taahhüdünde bulunulmasını öngörmektedir. Buna göre tarife indirimleri konsolide oranlar üzerinden yapılmaktadır. Tarife oranları arasındaki fark ise GÜ'ler 6 yıllık bir takvimle her ürün için en az %15 ve basit ortalama olarak %36 oranında indirim taahhüdünde bulunurken, GYÜ'ler için bu oranların 2/3'sini (her bir tarım ürünü için %10, tarım

ürünlerinin tümünde ise %24 oranında) uygulayacaklar ve indirim takvimini 10 yıla kadar uzatabileceklerdir. Bu kapsamda, Uruguay Turu öncesi tarifelerini “bağlamamış” bazı GYÜ’ler için bir kereye mahsus olmak üzere “tavan konsolidasyon” imkanı tanınmıştır. Bu kapsamda, GYÜ’lere, daha önce GATT taviz listelerinde yer almayan ürünlerde 1986 yılı hadlerinden daha yüksek oranları konsolide ederek indirime tabi tutabilme izni verilmiş, ancak GÜ’lere bu imkan tanınmamıştır. Böylelikle, bu ülkelere, tarifelerini ilk aşamada yükselterek yüksek orandan indirime başlama olanağı tanınmıştır. Anlaşma’ya göre, EAGÜ’ler için tarifeler bağlayıcı değildir ve bu ülkelerin tarifelerinde herhangi bir indirim taahhüdünde bulunma gereklilikleri yoktur (DTÖ, 2015).

Uruguay Turu ile tarife indirimlerine ilişkin Tablo 4’de yer alan oranlar öngörülmüştür:

Tablo 4. Tarife indirim oranları

	GÜ 6 yıl: 1995–2000	GYÜ 10 yıl: 1995–2004
Tüm Tarımsal Ürünler İçin Ortalama İndirim	–36%	–24%
Ürün Başına Asgari İndirim	–15%	–10%

Kaynak: DTÖ, 1995

2.2.2.1.6. Tarife Kotaları

Tarifeleştirme paketinin bir parçası olarak DTÖ üyeleri, tarifeleştirilmiş ürünlerdeki mevcut pazara giriş imkânlarını 1986-1988 baz dönemine karşılık gelen seviyelerde tutmayı taahhüt etmişlerdir. Bu kapsamda mevcut pazara giriş imkanlarının, bahse konu ürünün baz dönemdeki iç tüketiminin % 5’inden az olduğu durumda, MFN kuralı esası temelinde taban ek pazara giriş imkanları açılması gerekmektedir. Bu uygulama 1995 yılında mevcut ve taban pazara giriş imkanlarının, baz dönem tüketiminin en az % 3’lük kısmını temsil etmesi ve tedricen 2000 ya da 2004 yılında baz tüketimin % 5’ine ulaşacak şekilde genişletilmiştir.

Mevcut ve taban giriş imkânları genel olarak tarife kotaları şeklinde uygulanmaktadır. Taban girişlerde, uygulanacak tarifenin düşük (düşükten kasıt tarife kotaları dışındaki her türlü ithalata uygulanan “normal” gümrük tarifelerinden düşük olmasıdır), ya da minimal olması gerekmektedir. Bu tarife kotaları, uygulanabilir tarife

oranları ve tarife kotalarına ilişkin diğer tüm şartları da içerecek şekilde ilgili DTÖ üyelerinin listelerinde belirtilmiştir.

Tarım alanında uygulanan tarife kotalarının büyük çoğunluğu Uruguay Turu müzakerelerine dayanıyor olsa da, bir kısım taahhütler DTÖ'ye katılım sonucunda oluşmuştur. Listelerde belirlenen tarife kotaları üyelerin, kötü bir hasat sonrasında iç piyasa fiyatlarının dengelenmesi gibi amaçlarla oluşturdukları otonom tarife kotalarının aksine bağlayıcı taahhüt niteliğindedir. Bugün 43 DTÖ üyesi devletin toplamda 1.425 tarife kotası taahhüdü mevcut bulunmaktadır (DTÖ, 2004).

Ürün bazında tarife kota dağılımı ile kotaların ülkelere göre dağılımı aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir:

Tablo 5. Ürün bazında tarife kotalarının dağılımı

KOD	ÜRÜN KATEGORİSİ	TARİFE KOTA SAYISI
CE	Hububat	226
OI	Yağlı tohumlar	129
SG	Şeker ve şeker ürünleri	59
DA	Süt ürünleri	183
ME	Et ürünleri	258
EG	Yumurta ve yumurta ürünleri	21
BV	İçecekler	35
FV	Meyve ve sebze	370
TB	Tütün	13
FI	Tarımsal lifler	20
CO	Kahve, çay, baharatlar ve işlenmiş tarımsal ürünler	58
OA	Diğer tarımsal ürünler	53
ALL	Tüm ürünlerin toplamı	1.425

Kaynak: DTÖ, 2002

Tablo 6. Ülkelere göre tarife kotalarının dağılımı

ÜYE	TARİFE KOTA SAYISI	ÜYE	TARİFE KOTA SAYISI
Avustralya	2	Kore	67
Barbados	36	Letonya	4
Brezilya	2	Litvanya	4
Bulgaristan	73	Malezya	19
Kanada	21	Meksika	11
Şili	1	Fas	16
Çin	10	Yeni Zelanda	3
Tayvan	22	Nikaragua	9
Kolombiya	67	Norveç	232
Kosta Rika	27	Panama	19
Hırvatistan	9	Filipinler	14
Çek Cumhuriyeti	24	Polonya	109
Dominik Cumhuriyeti	8	Romanya	12
Ekvador	14	Slovak Cumhuriyeti	24
El Salvador	11	Slovenya	20
EC-15	87	Güney Afrika	53
Guatemala	22	İsviçre	28
Macaristan	70	Tayland	23
İzlanda	90	Tunus	13
Endonezya	2	ABD	54
İsrail	12	Venezuela	61
Japonya	20	Tüm üyeler (43)	1.425

Kaynak: DTÖ, 1995

2.2.2.1.7. Özel Korunma Önlemleri

SSG, ithalatta meydana gelen ani dalgalanmalar gibi özel durumların üstesinden gelmek üzere geçici olarak ithalata getirilen koşullu kısıtlamalardır. Özel korunma konusu temelde Korunma Anlaşması'nda ele alınsa da Tarım Anlaşması da korunmaya ilişkin özel hükümler içermektedir.

Tarifikasyon paketinin üçüncü bir ögesi olarak, tarifelendirilmiş ürünler için ilgili üyenin listesinde bahse konu ürüne ilişkin SSG uygulanabileceğine dair bir çekince olması koşuluyla üyeler, Tarım Anlaşması'nın 5. maddesinde yer alan önleme başvurma hakkına sahiptir. Bu hakkında faydalanabilmek için üyelerin, taahhüt listelerinde ilgili ürünün karşısına "SSG" simgesini koymaları şarttır. Özel korunma önlemi hükümlerinden yararlanma hakkı aşağıdaki tabloda yer alan otuz dokuz üye tarafından ve sınırlı sayıda ürün için saklı tutulmaktadır. Bahse konu üyeler, tarımsal ürünlerde toplamda 6.156 korunma önlemi uygulamaktadır.

Özel korunma hükümleri belirli kriterlerin yerine getirildiği durumlarda ek bir tarife konulmasına imkân tanımaktadır. Bahse konu kriterler, ithalat hacminin Anlaşma'da yer alan yöntemlerle belirlenen bir eşik seviyeyi aşması veya ithal edilen malın fiyatının belirli bir seviyenin altına inmesi durumudur. İthalat hacminin aşıldığı durumlarda daha yüksek oranda vergi sadece ilgili yılın sonuna kadar uygulanabilmektedir. İthal edilen malın fiyatının belirli bir seviyenin altına inmesi durumunda ise ilave vergi sadece söz konusu yükleme için yapılabilecektir. İlave vergiler tarife kotaları dâhilindeki ithalat için uygulanamamaktadır.

Tablo 7. Ülkelerin SSG uygulayabildikleri ürün miktarları

Avustralya (10)	İzlanda (462)	Filipinler (118)
Barbados (37)	Endonezya (13)	Polonya (144)
Botsvana (161)	İsrail (41)	Romanya (175)
Bulgaristan (21)	Japonya (121)	Slovakya (114)
Kanada (150)	Kore (111)	Güney Afrika (166)
Kolombiya (56)	Malezya (72)	Svaziland (166)
Kosta Rika (87)	Meksika (293)	İsviçre-Lihtenştayn (961)
Çek Cumhuriyeti (236)	Fas (374)	Tayvan (84)
Ekvator (7)	Namibya (166)	Tayland (52)
El Salvador (84)	Yeni Zelanda (4)	Tunus (32)
AB (539)	Nikaragua (21)	ABD (189)
Guatemala (107)	Norveç (581)	Uruguay (2)
Macaristan (117)	Panama (6)	Venezuela (76)

Kaynak: DTÖ, 1995

Tablo 8'de ve Tablo 9'da bazı üyelerin 1995-2001 yılları arasında faydalandıkları fiyat ile ürün bazlı SSG miktarları görülmektedir. Üyelerin günümüzde de SSG haklarını kullanabilmelerine rağmen bahse konu yılların seçilmiş olmasının nedeni, üyelerin tarife indirimlerini gerçekleştirmeye başladıkları ve GÜ'lerin indirimlerini tamamladığı dönem olmasından ötürü tarife indirimlerinin etkilerinin ilk defa bu süreçte hissedilmeye başlanmasıdır.

Tablo 8. Fiyat bazlı SSG

ÜYE	POTANSİYEL	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kosta Rika	87					4		
AB	539	12	14	14	12	13		
Macaristan	117					7		
Japonya	121	3	1		2	8	4	
Kore	111	3	5	5	5			
Polonya	144		2	3	5	106	7	3
İsviçre	961					7		
ABD	189	24	49	74	74	35		
Toplam	2269	42	71	96	98	180	11	3

Kaynak: DTÖ, 2002

Tablo 9. Hacim bazlı SSG

ÜYE	POTANSİYEL	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Çek Cumhuriyeti	236							5
AB	539		47	46	27	27		
Japonya	121	5	61	5	3	3	4	5
Kore	111			2	2			
Polonya	144			1	1	1	3	1
Slovakya	114			1				
ABD	189				6			
Toplam	1454	5	108	55	39	31	7	11

Kaynak: DTÖ, 2002

2.2.2.2. İç Destekler

Tarım Anlaşması'nın en önemli özelliklerinden birisi dış ticarete olumsuz etkisi olan ulusal destekleme politikalarına kısıtlama getirmesidir. Tarımsal desteklemeye ilişkin getirilen bahse konu kısıtlamalar Anlaşma'nın 6 ve 7. maddeleri ile 2, 3 ve 4. eklerinde yer almaktadır. Bu kapsamda 1986-1988 dönemi baz alınarak, GÜ'lerin 6 yıllık bir süreçte %20, GYÜ'lerin ise 10 yıllık bir süreçte %13 indirimine gitmeleri öngörülmüştür.

Anlaşma'da farklı destek tipleri tanımlanmaktadır. Bu destekler, ticaret ve üretim üzerindeki etkileri ihmal edilebilir düzeyde olan yeşil kutu önlemleri ile ticaret bozucu etkileri olduğu kabul gören amber (kırmızı) kutu önlemleridir. *Yeşil Kutu* önlemleri, genel hizmetler başlığı altında sayılan zararlı ve hastalık kontrolü, pazarlama ve promosyon hizmetleri altyapı hizmetleri ve gıda güvenliği amaçlı kamu stoklarından oluşmaktadır.

Kırmızı kutu önlemleri ise, iç fiyatların müdahale fiyatları uygulanarak desteklenmesi şeklinde gerçekleşen önlemlerdir. Bunlar indirim tabi tutulurken, yeşil kutu önlemleri indirimden muaf tutulmuştur. Bir başka uygulama da *mavi kutu* önlemleridir. Bu uygulama destek indirimine tabi olmaksızın uygulamasına izin verilen “Doğrudan Ödemeler” şeklindeki uygulamalardır. Sonuçta azami destek, gelişmiş ülkelerde üretim değerinin %5’ini, GYÜ’lerde de %10’unu geçmeyecektir. EAGÜ’ler bu indirimlerden muaf tutulmuşlardır. Üstelik NFIDC’lerin bu yönde olumsuz etkilenecekleri kabul edilerek, bu ülkelere gıda ve teknik yardım öngörülmektedir (Doğan, 2002).

Tarım ve kırsal kalkınmayı teşvik etmek amacıyla, doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan yardımlar, kalkınma destekleri altında yer almakta ve GYÜ’lerin kalkınma programlarının ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır. Bahse konu yardımlar, genel olarak, GYÜ’lerde tarıma sağlanan yatırım sübvansiyonları, GYÜ’lerdeki düşük gelirli veya kıt kaynaklı üreticilere sağlanan tarımsal girdi sübvansiyonları ve GYÜ’lerden yasa dışı narkotik ürün yetiştiriciliğinden diğer ürün türlerine geçişi desteklemek amacıyla üreticilere sağlanan iç destekleri içermektedir.

2.2.2.3. İhracat Sübvansiyonları

Uruguay Turuna kadar olan yıllarda ihracat sübvansiyonlarının hızla artması Uruguay müzakerelerinin en önemli konularından birini oluşturmuştur (Friedrich Ebert Stiftung, 1998). GATT 1947’nin 16. Maddesi ile ihracat sübvansiyonları sanayi ürünleri için yasaklanmış, tarım ürünleri için ise bu tür sübvansiyonlar sınırlı bir takım şartlara bağlanmıştır (DTÖ, 2015).

Tarım Anlaşması’nda ihracat sübvansiyonları konusu Anlaşma’nın 8, 9, 10 ve 11. maddelerinde ele alınmaktadır. Anlaşma ile tarımsal ürünlerde, üye ülkenin taahhüt listelerinde belirtilmemiş olan ihracat sübvansiyonları yasaklanmaktadır. Listelenmiş olan sübvansiyonlar için Anlaşma’ya taraf olan ülkeler sübvansiyonlarına bir üst sınır koymayı ve belirli oranlarda indirimler gerçekleştirmeyi taahhüt etmişlerdir. EAGÜ’lerin indirim taahhüdü bulunmamaktadır.

3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ TARIM MÜZAKERELERİ VE PAZARA GİRİŞ

3.1. Doha Kalkınma Turu ve İleri Tarım Müzakereleri

Uluslararası ticaret sistemi, birçok faktöre bağlı olarak her gün değişmekte ve gelişmektedir. Günün gerekliliklerine uyum sağlayabilmek ve uluslararası ticaretin mümkün olan en üst seviyede serbestleşmenin sağlanması DTÖ'nün en temel hedeflerindedir. Bu kapsamda, uluslararası tarım ticaretinin serbestleşmesi de çok taraflı ticaret müzakerelerindeki en önemli konulardan birisidir.

Her ne kadar hassas bir sektör olan tarımın dünya ticaretindeki payı son yıllarda giderek azalmakta olsa da, hane gelirlerinin büyük bölümünün tarıma dayandığı ve kırsal kesimde yaşayanların ülkedeki fakir nüfusun ciddi bir kısmını teşkil ettiği EAGÜ ve GYÜ'ler için tarım büyük önem arz etmektedir. Bu ülkelerde gıda güvenliğinin sağlanması, gıda fiyatlarının düşüşü, istihdamın artışı, üretim zincirleri arasında ekonomik bağ oluşturulabilmesi ve böylece kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi, sağlam temellere dayalı bir tarım sektörüyle mümkün olabilecektir (Ingco & Nash, 2004).

DTÖ Tarım Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1995 tarihinden bu yana, DTÖ'de müzakere edilen diğer alanlarda olduğu gibi tarım alanında da ticaretin serbestleştirilmesine engel teşkil eden yeni zorluklarla karşılaşmış, konuya ilişkin pek çok eksiklik göze çarpmış ve dolayısıyla bu alanda da yeni düzenlemelere gitme ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Doha Kalkınma Turu, 2001 Kasım'ında 142 üyenin katılım sağladığı DTÖ 4. Bakanlar Konferansı'nda kabul edilen Doha Bakanlar Bildirgesi ile başlatılmıştır. 1995 yılında tamamlanan Uruguay Turu sonrasında DTÖ çatısı altında yürütülen ilk müzakere turu olan ve Tur'a ismini veren "kalkınma" olgusuna bağlı olarak GYÜ'lerin çok taraflı ticaret sistemi içindeki yerinin güçlendirilmesine katkı sağlamasının beklenmesi açısından Tur, büyük önem taşımaktadır (Erixon, 2008).

Tur'un bir diğer önemli özelliği de, tüm müzakere konularında mutabakata varılmadığı müddetçe, hiç bir alanda mutabakata varılmadığının kabul edilecek olmasıdır.

“Tek Taahhüt İlkesi” olarak da bilinen bu düzenlemeye göre üyelerin, tarım ve sanayi ürünlerinin ticaretine ilişkin modaliteler üzerinde mutabakata varmış olmaları –her ne kadar bu durum Tur’un geleceği açısından önem arz etse de- diğer tüm alanlarda kesin sonuçlar elde edilmedikçe bir anlam ifade etmeyecektir. Bu düzenlemenin temel amacı, tüm konularda konsensüse ulaşarak her üyenin çıkarına yönelik düzenlemeler içerecek dengeli bir anlaşmalar paketi oluşturabilmektir (DTÖ, 2008).

Tur ile tarımsal ticaretin serbestleştirilmesi ve böylece refah seviyesinin artmasını sağlamaya yönelik olarak, Uruguay Turu sonunda belirlenmiş mevcut taahhütler üzerinden, tarife indirimleri gerçekleştirilmesi, iç destek miktarlarında önemli oran ve miktarlarda indirimler gerçekleştirilmesi ve ihracat destek tedbirlerinin 2013 yılı itibariyle ortadan kaldırılması hedeflenmekteydi (İmir, 2008, s. 135).

2004 yılı sonunda tamamlanması öngörülmesine rağmen günümüzde halen devam etmekte olan Doha Kalkınma Turu müzakerelerinin çok önemli bir bölümünü, aslında Tur’un hayata geçmesinden bir sene öncesinde başlamış olan tarım müzakereleri teşkil etmektedir. On dört yılın ardından halen sonlandırılmayan Tur’u başarısız olarak nitelendirilenlerin sayısı günümüzde oldukça fazladır. Bunun temel nedeni olarak tarım alanına ve özellikle pazara giriş konusuna yoğunlaşılması ve tarım müzakerelerinde somut bir sonuç elde edilememesi gösterilmektedir (Häberli, 2007, s. 37).

Doha Kalkınma Turu’nun başarısızlığını tamamen tarım müzakerelerindeki çıkmaza bağlamak doğru olmasa da, bu durumun ilerleme kaydedilememesinin temel nedenlerinden birini teşkil ettiğini söylemek mümkündür. Tur’da her ne kadar farklı görüş, istek ve amaçlara sahip üyelerin dikkate alındığı kapsamlı bir müzakere temeli oluşturulmaya çalışılmış olsa da bunların karşı taraflarca yeterince algılanamaması ve her geçen gün artan DTÖ üye sayısı ile birlikte daha karmaşık ve zorlu dengelerin ve gruplaşmaların oluşmasıyla, üyelerin müzakere pozisyonları üzerinde uzlaşmaya varmak gittikçe güçleşmiş ve müzakereler çıkmaza girmiştir (Akman, 2008, s. 19).

Tarım müzakerelerinde üyelerin pozisyonları arasında çok ciddi uçurumlar bulunmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinden bir kaçını olarak, tarımın halen GYÜ’lerdeki kırsal ekonominin ana dayanak noktasını teşkil etmesi ve küçük ölçekli

çiftçilerin açık serbest rekabet ortamında gelir kaynaklarını kaybedecek olmaları ile bir grup sanayi devletindeki destek miktarları ve koruma oranlarının aşırı yüksekliği gösterilebilir (Pankaj, 2006).

24 Temmuz 2006 tarihinde dönemin DTÖ Genel Direktörü Pascal Lamy ABD, AB, Avustralya, Brezilya, Japonya ve Hindistan Bakanlarıyla Cenevre’de gerçekleştirilen toplantı sonrasında, tarım alanında pazara giriş ve iç destekler konularında yaşanan tıkanıklık nedeniyle müzakerelerin tamamen askıya alındığını ifade etmiş (Pankaj, 2006) ve mevcut durumda kazananların ve kaybedenlerin değil, sadece kaybedenlerin bulunduğunu belirtmiştir (DTÖ, 2006).

2008 yılında gelen talepler doğrultusunda müzakerelerin tekrar canlandırılması için Pascal Lamy, üyelerle bir dizi görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler neticesinde 2008 yılı sonuna kadar tüm Doha paketi olmasa da, tarım ve tarım dışı ürünlerde müzakere modalitelerinin tamamlanması konusunda bir kararlılık oluşmuş, ancak yine de tam bir uzlaşya varılması mümkün olamamıştır. Nitekim bu iki alanda modalitelere nihai halini vermek üzere 2008 Temmuz’unda gerçekleştirilen mini Bakanlar Konferansı’ndan da müspet bir netice alınamamakla birlikte, hazırlanan paket (“Temmuz Paketi”) ilerleyen bölümlerde ele alınacak olan ve 2008 yılı Aralık ayında yayımlanan TN/AG/W/4/Rev.4 (Rev.4) simgeli taslak modalite belgesinde temel alınmıştır (Ekonomi Bakanlığı, 2010).

Halen devam etmekte olan tarım müzakerelerinde temel olarak Rev.4 esas alınmaktadır. Bazı üyeler, çıkarları doğrultusunda belgeden sapılarak farklı düzenlemelere gidilmesini talep etmekteyken ülkemizin de içinde yer aldığı ve neredeyse tamamını GYÜ’lerin oluşturduğu üyeler ise üzerinde anlaşmaya varılmış Rev.4’e sadık kalınması ve müzakerelerin bu temelde yürütülmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

3.2. Tarım Müzakerelerinde Yer Alan Müzakere Grupları

Günümüzde 161 üyesi bulunan DTÖ’de, üyelerin müzakere pozisyonları arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla üyeler, benzer hedeflere, coğrafi veya yapısal özelliklere sahip üyelerle bir araya gelerek müzakerelerde tek elden temsil edilmelerini sağlayan koalisyonlar oluşturmaktadırlar. İkili müzakereler yerine oluşturulan koalisyonlarla çok taraflı müzakerelerin gerçekleştirilmesi, uluslararası ticaretin kilit

oyuncuları olan GÜ'ler karşısında GYÜ'ler için avantajlı bir durum oluşturabilmektedir (Drahos, 2003, s. 83-84).

Bu durumu bir örnekle açıklamak gerekirse, Hong Kong'da gerçekleştirilen DTÖ 6. Bakanlar Konferansı'nda GYÜ'lerden oluşan gruplar bir araya gelerek, ABD ve AB'nin başta geldiği güçlü üyelerin GYÜ'leri birbirlerine karşı kullanmalarını engelleyebilmek ve bu üyelere karşı taleplerini daha etkin bir şekilde ortaya koyabilmek için, o dönemde 150 üyesi bulunan DTÖ'nün 110 üyesini ve dünya nüfusunun %80'ini temsil eden bir müzakere grubu olan G-110'u oluşturmuşlardır (OXFAM, 2005).

Anlaşmaların son hallerini almalarında bir kaç ülkenin kilit rol oynadığı Uruguay Turu'nun aksine mevcut DTÖ müzakerelerinde birçok ülke grubu yer almaktadır. Bu müzakere koalisyonları kısaca şu şekilde sınıflandırılabilir (Costantini, Crescenzi, Filippis, & Salvatici, 2007, s. 865-866):

- Serbest ticaret bölgeleri gibi belirli ticari ilişkilerden veya diğer ekonomik çıkarlar ile coğrafi benzerliklerden (ör: EAGÜ) doğan “Yapısal Gruplar”. Bu gruplarda her ne kadar gümrük birliği gibi anlaşmalardan ötürü ortak müzakere pozisyonu belirlenmesi gereken durumlar söz konusu olsa da, genelde belirli ortak teklifleri desteklemediklerinden tam anlamıyla bir müzakere koalisyonu değildirler.
- Müzakerelerdeki kilidi çözebilmek için geniş bir çeşitlilikteki ulusal çıkarları temsil eden “Temsilci Grupları”. Bu grupların üyeleri, ortak tekliflerinin tüm DTÖ üyelerince kabul görebilmesi için ekonomik ve siyasi arenadaki kilit oyuncuların seçilirler (ör: Cancun toplantısından önce olduğu gibi ABD ve AB'nin ortak teklifler sunmaları).
- Heterojen tercihlere sahip üyeler arasında, bir araya gelerek pazarlık güçlerini arttırabilmek ve seslerini duyurabilmek için kurulan “Pazarlık Koalisyonları”. (ör: Diğer müzakere konularının yanı sıra tarım müzakerelerinde de rol oynayan Cairns Grubu, G-10, G-20 ile ülkemizin de içinde yer aldığı ve birlikte hareket ettiği G-33).

Tarım müzakerelerinde toplam 16 müzakere grubu yer almaktadır: Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri (ACP); Afrika Grubu; Kalkınma Yolundaki Asya Ülkeleri; AB; Güney Amerika Ortak Pazarı (MERCOSUR); G-90⁴; EAGÜ; Küçük ve Hassas Ekonomiler (SVE); Son Dönemde Katılmış Üyeler (RAMs); Geçiş Durumundaki Az Gelirli Ekonomiler; Cairns Grubu; Tropik Ürünler Grubu; G-10⁵; G-20; G-33⁶ ve Pamuk-4⁷ (DTÖ, 2015).

Bu müzakere gruplarından ülkemizi de yakından ilgilendirenlere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

ABD ve AB gibi üyeler, müzakerelerde kimi zaman işbirliği içerisinde olsalar da herhangi bir grupta yer almamakta ve kendi başlarına hareket etmektedirler.

EAGÜ'ler, dünyadaki en fakir ülkelerden oluşmaktadır. Bu ülkelerin BM tarafından belirlenmesi esnasında, ilgili ülkedeki kişi başı gayri safi milli gelir, insan varlıkları indeksi ve ekonomik hassasiyet indeksi dikkate alınır (BM, 2014).

Cairns grubu, içerisinde Avustralya, Brezilya, Arjantin gibi tarımsal ürün ihracatçısı olan, tarımın serbestleşmesi için lobi çalışmaları yapan ve tarımsal ticarete reforma gidilmesi gerektiğini savunan 20 üyeden oluşmaktadır (Cairns, 2015).

Tropik ürünler grubu, Kolombiya, Peru ve Ekvator gibi ihracatında tropik ürünler için daha geniş pazara giriş imkânları hedefleyen 8 üyeden oluşmaktadır.

⁴ G90, Afrika Grubu; Afrika, Karayip, Pasifik ülkeleri ile EAGÜ'lerin AB ve ABD'nin 'haksız' tarım politikalarına karşı ortak hareket etmek kurdukları ittifaktır.

⁵ G-10, korumacı davranan GÜ'lerden oluşan ve ticaret dışı kaygılar nedeniyle tarım konusuna özel bir ilgi gösterilmesi gerektiğini savunan gruptur.

⁶ G-33, tarımdaki sınırlı pazar açılımına esneklik sağlanmasına yönelik GÜ'lere baskı yapan GYÜ'lerden oluşan bir ittifaktır. Tarımda "Özel Ürün Dostu Ülkeler" olarak da adlandırılmaktadır.

⁷Pamuk-4, pamukta uygulanan sübvansiyon ve tarifelerin ortadan kaldırılması için çalışan Batı Afrika ittifakı.

Pamuk-4, 2003 yılında DTÖ görüşmelerinden 4 Batı Afrika ülkesi; Benin, Burkina Faso, Çad ve Mali, başta ABD olmak üzere GÜ'lerin pamuk üreticilerine verdikleri destekleri azaltmalarını hedefleyen bir pamuk girişimi başlatmışlardır. Bu ülkeler Pamuk Dörtlüsü ya da kısaca P-4 olarak adlandırılmaktadır.

G-20, Arjantin, Brezilya ve Uruguay'ında aralarında bulunduğu 23 adet GYÜ'den oluşan ve GÜ'lerde, GYÜ'lere de esneklikler sağlayacak tarımsal reformlara gidilmesi gerektiğini savunan müzakere grubudur (Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanlarından oluşan ve 2015 yılı zirvesi ülkemizde gerçekleştirilecek olan G20 ile karıştırılmamalıdır).

Bu noktada, ülkemizin de bir parçası olmasından ötürü G-33'e daha detaylı şekilde değinilecektir.

G-33, ülkemizin de içinde yer aldığı 47 GYÜ'den oluşan ve "Özel Ürünler Dostları" olarak da bilinen müzakere grubudur. Grup, savunmacı politikalara sahiptir ve GYÜ'lerin tarım alanında sınırlı pazar açılımı altına girmesi gerektiğini ifade etmektedir. G-20 grubu ile arasındaki belki de en temel fark, pazara giriş alanında izlemekte olduğu politikalarıdır. Gün itibarıyla grubun öncülüğünü Endonezya yapmaktadır.

G-33, tarım müzakerelerinde en ön planda olan gruplardan birisidir. Başta hassas ve özel ürünler ile Özel Korunma Mekanizması'na (SSM) ilişkin konularda kendi pozisyonlarında ısrar eden grup, her ülke için önemli özel ve hassas ürünün ne olduğunun tek taraflı olarak belirlenebilmesi ve bu ürüne ilişkin özel önlem alabilmesine izin verilmesi için mücadele etmektedir. Başlarını ABD'nin çektiği bir grup güçlü üye, tarım müzakerelerde Rev.4'ten sapılarak yeni düzenlemeler üzerinde çalışılması ve bunlara yoğunlaşılması gerektiğini savunurken G-33 grubu buna şiddetle karşı çıkmakta ve 2008 yılı sonunda ortaya çıkan taslak modalite belgesi Rev.4'e sadık kalınması gerektiğini ifade etmektedirler.

Daha önce de ifade edildiği üzere, Doha Turu bir "kalkınma" turudur ve Doha'nın güçlü sanayi devletlerinin gündemlerindeki hususların ele alındığı Uruguay Turu müzakereleriyle en temel farklılıklarından birisi, GYÜ'lerin Doha Turu'na aktif katılım sağlıyor olmalarıdır (Clapp, 2006).

3.3. Modalite Belgeleri

Doha Kalkınma Turu müzakereleri, modalite adı verilen belgeler üzerinden yürütülmektedir. Modaliteler, müzakerelerin sonuçlandırılabilmesi amacıyla hazırlanan, formüller ile tarife indirimleri için yaklaşımlar gibi sayısal hedeflerinde de dâhil olduğu ve üyelerin taahhütlerine yönelik geniş çaplı bir taslak oluşturan belgelerdir (DTÖ, 2015). Bahse konu belgeler, üye devletlerin ticareti bozucu sübvansiyonları ile tarifelerini nasıl azaltacaklarını ve bunları DTÖ nezdinde nasıl taahhüt edeceklerini göstermeye yaramaktadır.

2001 yılında Doha Bakanlar Konferansı'nda yayımlanan Doha Bakanlar Bildirgesinin 14. maddesinde, müzakerelere esas teşkil edecek çerçeve ve yöntemlerin yer alacağı bir modalite belgesinin 31 Mart 2003 tarihinde tamamlanması öngörülmüştür. Ancak üyeler, ne 2003 yılında Cancun'da gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nda ne de 2005 yılında Hong Kong'da gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nda taslak modalite belgesi üzerinde mutabakata varabilmişlerdir (İmir, 2008).

3.3.1. TN/AG/W/4/Rev.4 Simgeli Taslak Modalite Belgesi

Eylül 2007 - Ocak 2008 arasında DTÖ üyesi ülkeler arasında yaşanan yoğunlaştırılmış müzakere sürecinin ardından, 8 Şubat 2008 tarihinde TN/AG/W/4/Rev.1; 19 Mayıs 2008'de TN/AG/W/4/Rev.2 ve 10 Temmuz 2008'de ise TN/AG/W/4/Rev.3 simgeli gözden geçirilmiş taslak modalite belgeleri yayımlanmıştır (İmir, 2008).

2008 Temmuz'unda Cenevre'de gerçekleştirilen mini Bakanlar Konferansı'ndan tam anlamıyla bir sonuç alınamamakla birlikte, üyeler arasında gerçekleştirilen bir dizi görüşmeler neticesinde hazırlanan "Temmuz Paketi" ile Rev.4'ün temelleri atılmıştır.

6 Aralık 2008'den günümüze tarım müzakerelerinin temelini teşkil eden Rev.4, öncüllerine kıyasla en kapsamlı ve detaylı taslak modalite belgesidir. Belge, başta pazara giriş başlığı altında yer alan SDT kapsamında özel ürünler ile Özel Korunma Mekanizması (SSM) olmak üzere GYÜ'lere yönelik içerdiği esnekliklerle ülkemiz açısından da büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde GÜ'ler ile tarım ürünleri ihracatçısı bir grup GYÜ, tarım müzakerelerdeki tıkanıklığın aşılabilmesi için, üzerinde mutabakata varılmış olan Rev.4 kapsamı dışına çıkılması ve GYÜ'lerin Rev.4 kapsamında elde ettiği kazanımlara hanel getirecek yeni düzenlemelerin müzakere edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak bu durum GYÜ'lerin, Rev.4 temelli hazırlanacak yeni bir tarım anlaşmasıyla elde edebilecekleri ayrıcalık ve avantajlar açısından ciddi sıkıntılar teşkil etmektedir.

3.3.2. Tarife İndirimleri

Rev.4'ün pazara giriş başlığı altında yer alan ilk konu tarife indirimleridir. Bu düzenlemeye göre üyeler tüm bağlı tarifelerinde belirtilen indirimleri, sıralı formül adı verilen yöntemle gerçekleştirecektir. Sıralı formül, yüksek tarifelerde yüksek indirim oranları, düşük tarifelerde ise düşük indirim oranları öngören bir indirim yöntemidir (DTÖ, 2015).

Bunun yanı sıra, indirimler gerçekleştirilirken, ad valorem olmayan tarifelerin ad valorem karşılıkları, TN/AG/W/3 simgeli belgede öngörülen yöntemlerle hesaplanacak ve ilgili tarife satırına bu şekilde yerleştirilecektir (DTÖ, 2008).

Sıralı formüle göre indirimler, Tablo 10'da yer alan farklı tarife eşik aralıkları için belirlenmiş oranlarda GÜ'ler için 5 yıl içerisinde 6 eşit dilim, GYÜ'ler ise 10 yıl içerisinde 11 eşit dilim şeklinde gerçekleştirilecektir.

Tablo 10. Tarife indirim oranları

GÜ		GYÜ	
Tarife Eşikleri (%)	İndirim Oranı (%)	Tarife Eşikleri (%)	İndirim Oranı (%)
0<x≤20	50	0<x≤30	33.3
20<x≤50	57	30<x≤80	38
50<x≤75	64	80<x≤130	42.6
> 75	70	> 130	46.6

Kaynak: DTÖ, 2008

GÜ'ler için "taban" ortalama tarife indirim oranı %54'tür. İlerideki bölümlerde bahsedilecek olan hassas ürünler ile tarife eskalasyonu ve tropik ürünlere ilişkin ek indirimler de dâhil edildiği halde %54 oranına ulaşılabilmesi halinde GÜ'ler, bu orana

ulaşabilmek için tüm bantlarda oransal olarak ek indirimler için çaba sarf edeceklerdir (DTÖ, 2008).

GYÜ'ler için ise, SDT gereğince GÜ'lere kıyasla daha düşük oranda %36'lık bir "taban" ortalama indirim oranı öngörülmüştür. Eğer herhangi bir GYÜ sıralı formüle göre gerçekleştirilen indirimler sonrasında bu oranın üstünde bir ortalamaya ulaşıyorsa, %36'lık ortalamanın altına düşmemek kaydıyla, bantlarda orantısal şekilde daha düşük indirimler gerçekleştirebilmektedir (DTÖ, 2008).

GÜ ve GYÜ'ler için öngörülen tarife indirimlerinin, hassas ürün olarak belirleyecekleri tarife satırları da dâhil olmak üzerinde gerçekleştirilmesi öngörülmektedir. Dolayısıyla bu durum, %54 ve %36'lık ortalama indirim oranlarına ulaşabilmek için hassas ürünler dışında kalan tarife satırlarında, ilave bir indirim marjına neden olabilecektir. Ancak, SDT kapsamında sadece GYÜ'lerce belirlenecek ve ilerideki bölümlerde değinilecek olan özel ürünler, indirim hesaplarına dâhil edilmeyecek ve ortalama indirim oranlarına etki etmeyecektir.

Burada dikkat çeken nokta, Uruguay Turu müzakerelerinin aksine, Doha Kalkınma Turu müzakerelerinde sıralı formül yönteminin benimsenmiş olması ve yüksek tarifelerde yüksek indirim oranları, düşük tarifelerde ise düşük indirim oranları öngören dört bantlı bir indirim yöntemine gidilmiş olmasıdır.

Bu durumun, GÜ'lere oranla daha yüksek bağlı tarifeleri bulunan GYÜ'ler açısından nasıl bir sonuç doğuracağını kestirmek şu an için zor gözükmektedir. Her ne kadar Rev.4'te GYÜ'lerin, ortalama %36 indirim oranının üstüne çıktıkları hallerde, bantlarda orantısal bir şekilde daha düşük oranlarda indirim gerçekleştirebilecekleri öngörülmüş olsa da, bu duruma tam olarak açıklık kazandırılması gerekmektedir.

Mevcut duruma göre indirimlerin gerçekleştirilmesi halinde GÜ'lerden daha fazla yüksek bağlı tarifesi bulunan GYÜ'ler, en üst banttan daha fazla indirim yapmış ve belki de GÜ'lerden daha fazla oranlarda indirim gerçekleştirmiş olacaklardır.

Her ne kadar uç bir örnek olsa da, bağlı tarifelerinin neredeyse tamamı %150 olan ve GYÜ statüsüne sahip Nijerya, sıralı formül indirimi uygulandığı takdirde tüm

GÜ'lerden daha fazla indirim gerçekleştirmiş olacaktır. Böyle bir durumun Uruguay turunda GYÜ'lere tanınan bir ayrıcalık olan özel ve lehte muameleye uygun olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir (UNCTAD, 2010).

Bu noktada düzenlemenin yaratabileceği karışıklığı daha iyi anlayabilmek için Tablo 11'de bir GYÜ'nün örnek iki ürününde, Uruguay Turu indirimi ile sıralı formül indiriminin ayrı ayrı uygulanmış halleri gösterilmektedir.

Tablo 11. Uruguay Turu indirimleri ile sıralı formül indirimlerinin karşılaştırılması

Ürün	Bağlı Tarife (%)	Uruguay Turu İndirimi (%)	İndirim Sonrası Bağlı Tarife (%)	Bağlı Tarife (%)	Sıralı Formül İndirimi (%)	İndirim Sonrası Bağlı Tarife (%)
A	100	10	90	100	42.6	57.2
B	10	38	6.2	10	33	6.6
Ortalama	55	24	48.1	55	37.8	31.9

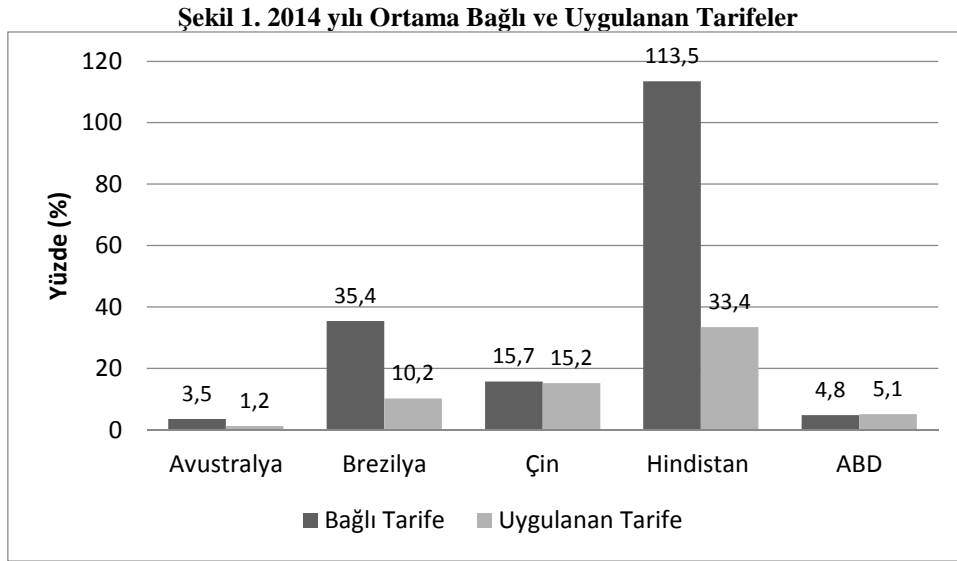
Kaynak: DTÖ, 2008

DTÖ Tarım Anlaşması'na ilişkin bölümde de değinildiği üzere, Uruguay Turu sonrasında GYÜ'lerin bağlı tarifelerinde taban %10 ve ortalama %24 indirim gerçekleştirmeleri öngörülmüştür. Bu durumda, ortalama indirim oranı sağlanabildiği sürece, hangi üründe hangi oranda indirim gerçekleştirileceği tamamen üyenin insiyatifine bırakılmıştır. Bunun sonucunda herhangi bir GYÜ, iç piyasası için hassas olan bir üründe korumacı davranıp taban oranda indirim gerçekleştirebilmiştir.

Tablo 11'de yer alan örnekte, Uruguay Turu indiriminde A ürününde korumacı davranan GYÜ, taban oranda indirim gitmiş ve bunu telafi ederek ortalama indirim oranını tutturabilmek için de B ürününde daha yüksek oranda indirim gerçekleştirmiştir. Ancak sıralı formül indiriminde böyle bir imkân bulunmamaktadır. A ürünü %100 olan tarifesiyle üçüncü bantta yer almıştır ve mecburen %42,6 indirim oranına tabi olmuştur. B ürünü ise düşük tarifesiyle ilk bantta yer almış ve en düşük indirim oranına tabi olmuştur.

Örnekte yer alan 2 ürün için %55 olan tarife ortalaması, Uruguay Turu indirimi sonrasında 48,1'e, sıralı formül indirimi sonrasında %31,9'a düşmektedir. Bu durum her ne kadar DTÖ'nün ticaretin mümkün olan en üst seviyede serbestleştirilmesi amacıyla örtüşüyor gibi gözükse de, GYÜ'ler açısından ciddi olumsuzluklar doğurabilecektir.

Şekil 1’de, farklı müzakere gruplarında yer alan bazı GÜ’ler ile GYÜ’lerin 2014 yılındaki ortalama tarımsal bağlı tarifeleri ve uygulanan tarifeleri görülmektedir. GÜ’lerin hem ortalama bağlı hem de ortalama uygulanan tarifelerinin oldukça düşük olması ve aralarında çok az fark bulunması dikkat çeken bir noktadır. Ayrıca tarımda; Brezilya, Hindistan ve Çin gibi GYÜ’lerin de ülkemize kıyasla daha düşük tarifeler uygulamakta olduğu görülmektedir.

Kaynak: DTÖ, 2015

Ülkemiz, tarım alanında %61 ortalama bağlı tarifeye ve 2014 yılı için %42,2 ortalama uygulanan tarifeye sahip olmakla birlikte, Mısır (%66,7), Güney Kore (%52,7) ve Norveç’in (%51,3) ardından en yüksek ortalama uygulanan tarifeye sahip dördüncü ülkedir (DTÖ, 2015). Ortalama uygulanan tarifemizde 2014 yılında, 2013 yılına oranla %0,2’lik bir azalma görülmektedir (DTÖ, 2014).

Ülkemizin tarımsal ticaretteki politikasını daha iyi anlayabilmek için, 2014 yılında tarım dışı ürünlerdeki ortalama bağlı tarifelerimiz ile ortalama uygulanan tarifelere bakmak da uygun olacaktır. Buna göre, tarım dışı ürünlerde ortalama bağlı tarifemiz %17, 2014 yılı için ortalama uygulanan tarifemiz ise %5,4’dür. Tarım ve tarım dışı ürünlerin ortalaması alındığında, tüm ürünlerde ortalama bağlı tarifemiz %28,6, 2013 yılı ortalama uygulanan tarifemizse %10,7’dir (DTÖ, 2015).

Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca, AB'ye karşı tarım dışı ürünlerde tarifelerini karşılıklı olarak sıfırlaması gerekmiştir. Aynı ürünlerde üçüncü ülkelere karşı, AB'nin de Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulaması gerekmektedir (Ortaklık Konseyi, 1995). Tarım dışı ürünlerdeki ortalama tarifelerimizin düşük olmasının nedenlerinden biri de AB OGT'nin düşük olmasıdır.

Gümrük Birliği'nin birincil tarım ürünlerine genişletilmesi hususu hâlihazırda AB ile müzakere edilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2015). Tarım ürünleri Gümrük Birliği'ne dâhil edildiği takdirde, AB OGT uyarınca tarım ürünlerindeki ortalama uygulanan tarifemiz %42,2'den %13,2'ye düşecektir (DTÖ, 2015). Bununla birlikte AB'nin STA'larda verdiği tarımsal tavizler de ülkemiz açısından geçerli olacaktır. Dolayısıyla, AB'nin ticari ortaklarına tarım ürünleri için sağlamış olduğu tarife indirimleri veya tarife muafiyetleri ülkemiz için tamamen geçerli olacaktır.

Bağlı tarifelerimiz ve uygulanan tarifelerimiz arasında yüksek oranlarda fark bulunmaması, tarım alanında genel olarak dış pazara karşı korumacı davrandığımızı göstermektedir. Ülkemiz, üretimin sürdürülebilirliği ile gıda güvenliğinin sağlanması için önem arz eden korumacı politikalarını devam ettirebilmesi için ilerideki bölümlerde değinilecek "özel ürünler" ve "hassas ürünler" konularında teknik ve kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Bu kapsamda belirlenecek olan ürünler ya normal indirim oranlarının altında indirime tabi tutulacağından veya tamamen indirimden muaf olacaklarından, tüm üyeler açısından büyük önem arz etmektedirler. Dolayısıyla özellikle SDT gereğince GYÜ'lere tanınan "özel ürün" ayrıcalığına ilişkin üyeler arasında ciddi görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Tablo 12'de de bazı ürün gruplarında 2014 yılında uyguladığımız tarifeler ile bu ürünlere ait bağlı tarifelerimiz görülmektedir. Bu ürün grupları yüksek tarifeler uyguladığımız ve sıralı formülle gerçekleştirilecek tarife indirimlerinde en yüksek oranlarda indirime tabi olacak ve dolayısıyla en çok etkilenecek ürün gruplarıdır. İleride gerçekleştirilebilecek özel ürünler ve hassas ürünlere ilişkin teknik çalışmalar

kapsamında göz önünde bulundurulmaları, ülkemizin menfaatleri ve korumacı politikaların devamı açısından önem arz etmektedir.

Tablo 12. 2014 yılında Türkiye'nin bazı ürün gruplarındaki tarifeleri

Ürün Grubu	Bağlı Tarife (%)	Uygulanan Tarife (%)
Hayvansal Ürünler	225	132.8
Süt Ürünleri	180	169.8
Meyve, Sebze, Bitkiler	146	38.8
Çay, Kahve	168	80.3
Şeker, Şekerlemeler	135	107.3
İçecekler, Tütün	167	79.6

Kaynak: DTÖ, 2015

3.3.3. Hassas Ürünler

Hassas ürün, hem GÜ'lere hem de GYÜ'lere tanınmış bir haktır. Üyeler, hassas ürün olarak belirleyecekleri ürünlerde, sıralı formül uygulanarak bağlı tarifelerinde gerçekleştirilecek indirimlerinde 1/3, 1/2 veya 2/3 oranlarında sapmalar gerçekleştirebileceklerdir. Dolayısıyla üyeler, kendileri için "hassas" olduğuna karar verdikleri ürünlerde daha düşük indirimler gerçekleştirmiş olacaklardır. Belirli bir ürün için, o ürüne ait tüm tarife satırları tek tip bir sapmaya tabi tutulacaktır (DTÖ, 2008).

Her bir GÜ, tarife satır satırlarının %4'üne kadar olan kısmını hassas ürün olarak belirleyebilecektir. Eğer herhangi bir GÜ'nün, tarife satırlarının %30'undan fazlası sıralı indirim formülündeki en üst bantta yer almaktaysa ve dolayısıyla en yüksek indirim oranına tabiyse, hassas ürün tarife satır sayısını %2 daha arttırabilecektir (DTÖ, 2008).

Rev.4'teki bu düzenlemeye birer GÜ olan Japonya ve Kanada karşı çıkmış ve %4'lük orana çekince koymuşlardır. Kanada tarife satırlarının %6'sı kadarının, Japonya ise %8'i kadarının hassas ürün olarak belirlenebilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir (DTÖ, 2008).

GYÜ'lerin belirleyebileceği hassas ürün miktarı, GÜ'lerden 1/3 oranında fazla (%5,3 veya %8) olacaktır. Burada yine SDT gereğince, GÜ'lere kıyasla GYÜ'lere tanınmış bir ayrıcalık olduğu görülmektedir.

Hassas ürünlerle ilgili bir diğer husus, GÜ ve GYÜ'lerin hassas ürün olarak belirlediklerini ve daha az oranlarda indirim tabi tutulan ürünlerde, iç pazarlarına erişimi kolaylaştırmak veya pazara giriş güvencesi vermek için tarife kotası açmaları veya mevcut tarife kotasını genişletmeleri gerekmesidir (İmir, 2008). Tarife kotası kapsamında yapılacak ithalatta daha düşük tarifeler uygulanmak suretiyle pazar erişimi kolaylaştırılacaktır. Buna göre, indirim oranından sapma ne kadar yüksek ise, iç pazarlarına yeni erişim imkânları sağlayacak kota miktarı da o kadar yüksek olacaktır (Gifford & Montemayor, 2008).

Örneğin bir GÜ, tarifesi yüksek olduğu için en üst bantta yer alan indirim oranının (%70) uygulanacağı bir ürünü hassas ürün olarak belirler ve indirim oranında 2/3'lük bir sapma uygulayarak %70 yerine %46,6'lık bir indirim giderse, o ürünlerdeki iç tüketiminin %4'ü kadar ek tarife kotası açmak veya mevcut kotayı genişletmek zorundadır. Tarife kota miktarı, indirim miktarında 1/2'lik sapma uygulanması halinde iç tüketimin %3,5'inden, 1/3'lük sapma uygulanması halinde ise %3'ünden az olamayacaktır. Eğer GÜ yukarıda bahsedilen %2'lik hakkını da kullanmaya karar verirse, hangi sapma oranını seçerse seçsin, ek olarak ilgili ürünün iç tüketiminin %0,5'lik kısmı kadar daha tarife kotası açacaktır (DTÖ, 2008).

GYÜ'lerin seçtikleri hassas ürünler için açmaları gereken tarife kotası oranları, GÜ'ler için olan oranların 2/3'ü kadardır. Dolayısıyla bir GYÜ, belirlenen hassas ürüne uygulanması gereken indirim miktarında 2/3 oranında sapmaya giderse ilgili ürünün iç tüketimini %2,6'sı, 1/2 oranında sapmaya giderse %2,3'ü, 1/3 oranında sapmaya giderse %2'si kadar tarife kotası açmalıdır. Ancak tarife kotası açılacak ilgili ürünün iç tüketim oranı hesaplanırken, tarımla uğraşan kesimin kendi beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yaptıkları geçimlik üretim hesaplamaya katılmayacaktır (DTÖ, 2008).

Ayrıca GYÜ'ler tarife kotası açılımına alternatif olarak, hassas ürün haklarının kullanımında aşağıda yer alan üç seçenektен birisini seçerek sıralı formülde yer alan indirim oranları yerine daha düşük oranlarda indirimler gerçekleştirebilirler (DTÖ, 2008):

- Hassas ürünlerin en fazla 1/2'sinde, uygulanması öngörülen indirim oranının 1/3'ü oranından daha az ve üç yıllık süreçte uygulanması;

- Hassas ürünlerin en fazla 1/3'ünde, uygulanması öngörülen indirim oranının 1/2'si oranından daha az ve iki yıllık süreçte uygulanması;
- Hassas ürünlerin en fazla 1/4'ünde, uygulanması öngörülen indirim oranının 2/3'ü oranından daha az ve bir yıllık süreçte uygulanması.

Geri kalan hassas ürün tarife satırları için GYÜ'ler, ya indirimlerini gerçekleştirmeleri için gereken süreden (10 yıl) 3 yıllık daha uzun bir süreçte (13 yıl), sıralı formüle göre tam indirim oranını uygular ve tarife kota açmaları gerekmez ya da tarife kotası açarlar (DTÖ, 2008).

Tarife kotaları, tüm üyelere yönelik olarak, MFN kuralı temelli uygulanacaktır. Kotaların ilk bölümü, uygulama sürecinin ilk gününde açılacak ve belirlenmiş olan toplam iç tüketim oranının en az 1/4'ü kadar olacaktır (DTÖ, 2008).

Hassas ürünlerin belirlenmesinde ve tarife kotasına tabi olmasında iki seçenek öngörülmektedir. Bu durumda üyelerin bu iki seçenekten birisi üzerinde karar kılmaları gerekecektir (DTÖ, 2008):

- Sadece Doha öncesinde tarife kotasına tabi olan tarife satırlarının hassas ürün olarak belirlenmesi;
- Doha öncesi tarife kotası olup olmadığından bağımsız olarak üyelerin diledikleri tarife satırını hassas ürün olarak belirleyebilmeleri.

Yukarıda yer alan ikinci seçeneğin tamamen ortadan kaldırılarak sadece ilk seçeneğin korunması; Doha öncesinde tarife kotasına sahip olmayan ürünlerin de hassas ürün olarak belirlenebilmesi ve tarife kotasına tabi olabilmesi için belirli şartlar getirilmesi de müzakerelerde öngörülen diğer bir düzenlemedir (DTÖ, 2008).

Bu düzenlemeye göre, Doha öncesinde tarife kotasına sahip olmayan ürünlerin de hassas ürün olarak belirlenebilmesi için (DTÖ, 2008):

- Toplam tarife satırlarının %1'ini geçmemesi,
- %1'lik kısmın, her bir üyenin sahip olduğu hassas ürün hakkından düşülmesi,

- GÜ ve GYÜ'ler için indirimden sapma oranlarına göre öngörülen iç tüketim miktarlarının, ek olarak %2 oranında arttırılması,
- Kota kapsamında yapılan ithalatta sıfır tarife uygulanması gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, hassas ürün ve tarife kotası konuları oldukça karmaşıktır ve teknik düzeydedir. Ayrıca hassas ürünlerin belirlenmesi, ülkemiz gibi tarım sektörü hassas olan GYÜ'ler açısından çok önemli bir husustur. Hassas ürün olarak belirlenecek ürünlerde daha düşük oranlarda indirimlere gidilecek olması, korumacı olduğumuz ve yüksek bağlı tarifelere sahip ürünlerimizde daha düşük indirimler gerçekleştirilebileceği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla hassas ürün olarak belirlenebilecek ürünlerin tespiti amacıyla yeni çalışmalar yapılması, ülkemiz menfaatlerine halel gelmemesini açısından oldukça önemlidir.

3.3.4. Diğer Hususlar

3.3.4.1. Tarife Eskalasyonu

Tarife eskalasyonu, işlenmiş ürünlerin tarifelerinin birincil ürünlerin tarifelerine oranla daha yüksek olduğu durumu ifade etmektedir. Tarife eskalasyonu uygulayan ülkeler, işlenmiş ürünlerin tarifelerini yüksek tutarak bu ürünlerin ithalatını azaltmakta ve yerli işleme/üretim endüstrisini korumaktadır (Cheng, 2007). Bu durumdan en olumsuz etkilenenler, işlenmiş tarım ürünü ihracatçısı olan GYÜ'lerdir.

Tarife eskalasyonuna ilişkin öngörülen düzenlemede, işlenmiş ürünler, sıralı formüle göre yer aldıkları indirim bandının bir üstünde yer alan banttaki indirim oranına tabi tutulacaklardır (DTÖ, 2008). Örneğin, bağlı tarifesi %20 ile %50 arasında yer alan bir ürünün dört sıralı bantta normalde ikinci sıradaki bantta yer alması ve %57 oranında indirime tabi tutulması gerekmektedir. Ancak ilgili ürün eğer işlenmiş bir ürünse, bir üst banttaki indirim oranına tabi tutulacak ve örnekteki durumda %64 indirim uygulanmış olacaktır.

En üst indirim bandında yer alan ve normalde de en yüksek indirime tabi tutulacak ürünlerde ise, indirim oranı %6 arttırılacaktır (DTÖ, 2008).

Bahse konu ek indirimler, iki koşulun varlığı halinde gerçekleştirilecektir (DTÖ, 2008):

- Birincil ürün ile işlenmiş ürünün bağlı tarifeleri arasındaki mutlak fark, normal tarife indirimlerinden sonra da %5'den fazla ise;
- Tarife eskalasyonu indirimi sonrasında işlenmiş ürünün bağlı tarifesi, birincil ürünün bağlı tarifesinin altına düşmüyorsa (Altına düştüğü hallerde, indirim oranları iki ürünün bağlı tarifesinin de eşitlenmesini sağlayacak şekilde düzenlenecektir).

Tarife eskalasyonuna yönelik uygulanacak olan indirimler, hassas ürün olarak belirlenmiş ürünlere uygulanmayacaktır. Eğer bir üye, işlenmiş bir ürününü hassas ürün olarak belirlemişse, ilgili ürün tarife indiriminden muaf olacaktır. Ayrıca tropik ürünlere uygulanacak normal indirim, tarife eskalasyonu indiriminden yüksek ise, ilgili ürüne de eskalasyon indirimi uygulanmayacaktır (DTÖ, 2008).

3.3.4.2. Ticari Mallar

Tarife eskalasyonunun ticari mallar üzerindeki olumsuz etkileri, sıralı formüle göre gerçekleştirilecek bağlı tarife indirimleri ve tarife eskalasyonuna yönelik önlemlerle ortadan kaldırılamazsa üyelerin, ticari malların ihracatına bağımlı üye devletlere yönelik tatmin edici çözümler üretmeleri gerekecektir (DTÖ, 2008).

Ticari malların ihracatına bağımlı üyeler, tek başlarına veya bir grup halinde, kendileri açısından önem taşıyan ve tarife eskalasyonunun ortadan kaldırılması gereken malları belirleyeceklerdir. GÜ ve bu yükümlülüğün altına girebileceğini belirten GYÜ'ler, ilgili ürün gruplarında tarife eskalasyonu indirimlerine gideceklerdir (DTÖ, 2008).

Bu kapsamdaki hükümler, ticaret üzerinde etkisi bulunan tarife dışı engellerin ortadan kaldırılmasına ve üyelerin ortak hareket ederek, hükümetler arası ticari mal anlaşmalarının kabulü de dâhil olmak üzere çeşitli önlemler aracılığıyla, tarımsal ticari mal fiyatlarında istikrarın sağlanmalarına yönelik olarak uygulanabilecektir (DTÖ, 2008).

Bu düzenlemeyle, SDT kapsamında, ekonomileri tarımsal mal ihracatına dayalı olan GYÜ'lerin GÜ'ler karşısında uluslararası piyasada zarar görmelerini engellemeye yönelik düzenlemeler gerçekleştirilebileceği öngörülmüştür.

3.3.4.3. Tarifelerin Basitleştirilmesi

Tarifelerin basitleştirilmesi, tarifelerin mevcut bağlı tarifelerden daha karmaşık hal almayacak şekilde düzenlenerek basitleştirilmesini ve bu düzenleme sonrasında da eski bağlı tarifelerden daha yüksek oranda olamamasını ifade etmektedir.

GÜ'ler öncelikle bağlı tarifelerinin en az %90'ını ad valorem tarifeye dönüştürecek ve geri kalan tarife satırlarının da, uygulama sürecinin sona ermesinden en geç bir yıl sonrasında ad valorem tarifeye dönüştürülmüş olmasına yönelik çalışmalar gerçekleştireceklerdir (DTÖ, 2008).

Her halükarda mevcut karmaşık yapıdaki tarifeler terkedilerek ad valorem veya spesifik tarifelere geçiş yapılacaktır. Bu geçiş sürecinde GYÜ'ler, GÜ'lerden iki yıl fazla ek süreye sahip olacaktır (DTÖ, 2008).

Tarifelerin basitleştirilmesindeki amaç, üyelerin tarifelerin birbirlerinden farklı olmaları nedeniyle uluslararası ticarete yaşadıkları sıkıntıları bertaraf etmek ve uygulanan tarife türlerinin mümkün olduğunca birbirleriyle aynı olmasını sağlamaktır. Böylece tarımsal ürünlerde pazara giriş kolaylaştırılmış olacaktır.

Ayrıca, Uruguay Turu müzakereleri sonrasında tarifekasyon gerçekleştirilirken, bazı üyelerin "kirli tarifekasyon" (tarife dışı önlemleri ad valorem tarifeye dönüştürme adı altında olması gerekenden daha yüksek tarifeler ortaya çıkarmak) gerçekleştirdikleri iddialarının yinelenmesini engellemek amacıyla, ad valorem olmayan mevcut tarifelerin ad valorem karşılıkları hesaplanırken, eski bağlı tarifelerin üzerinde tarifeler belirlenemeyeceği öngörülmüştür (McMahon & Desta, 2012).

3.3.4.4. Tarife Kotaları

Üyeler, açacakları veya genişletecekleri tarife kotaları kapsamında gerçekleştirilecek ithalata uygulayacakları tarifelerini azaltacaklardır. Böylece, tarife kotası kapsamında gerçekleştirilen ithalatlarda daha düşük tarifeler uygulanmış olacaktır.

Örneğin, bir GÜ olan A ülkesi buğdayı hassas ürün olarak belirlemişse, buğdayın bağlı tarifesine uygulayacağı indirim oranı daha düşük olacaktır. Ancak bunun karşılığında A, buğday için belirli oranlarda (A'nın GÜ olmasından ötürü buğdayın iç tüketiminin %4'ü kadar) tarife kotası açacak ve kota kapsamında yapılacak ithalata daha düşük tarife uygulayacaktır.

GÜ'ler, tarife kotası kapsamında yapacakları ithalat için mevcut bağlı tarifelerini ya %50 oranında azaltacak ya da %10 eşiğine çekeceklerdir (hangisi daha düşük sonuç veriyorsa). İndirimler, tarife kotasının açılmasıyla veya genişletilmesiyle aynı süreç zarfında uygulanacak ve uygulamanın ilk gününde, kota kapsamında uygulanacak tarife en fazla %17,5 olacaktır. Eğer mevcut bağlı tarife %5 veya daha düşükse, uygulama sürecinin ilk yılı sonunda tarife sıfıra çekilecektir (DTÖ, 2008).

GYÜ'lerin tarife kotası kapsamındaki bağlı tarifeleri %15 oranında azaltılırken SVE'ler %7,5 oranında indirim gidecektir. Burada önemli olan nokta, eğer ilgili ürün ilerideki bölümlerde bahsedilecek olan özel ürün olarak belirlenmiş ve tarife indirimlerinden tamamen muaf tutulmuşsa, bu ürün için kota kapsamındaki tarifenin azaltılmasının gerekmeyecek olmasıdır (DTÖ, 2008).

Üyelerin kota kapsamındaki miktarlar için belirleyecekleri tarife, ad valorem tarife olacaktır ve üyeler uyguladıkları kotaların doluluk oranlarını düzenli olarak bildireceklerdir (DTÖ, 2008).

3.3.4.5. Özel Tarımsal Korunma

DTÖ Tarım Anlaşması ile tarife dışı önlemlerini ortadan kaldırarak tarifelere dönüştüren üyelere tanınan bir ayrıcalık olan SSG'nin uygulandığı tarife satır sayılarında indirimine gidilecektir.

GÜ'ler uygulama döneminin ilk gününde, SSG uygulanabilen tarife satırlarını, toplam tarife satırlarının %1'ine düşürecekler ve bunları en geç yedinci yılın sonunda tamamen ortadan kaldıracaklardır. Bu yedi yıllık süreç içerisinde de, bahse konu ülkelerin SSG uygulanan ürünlerdeki tarifeleri Doha Turu öncesi bağlı tarifelerini aşamayacaktır. Örneğin Doha Turu öncesi bağlı tarifesi %80 olan bir üründe, gerekli koşullar oluşsa ve SSG uygulansa dahi, uygulanabilecek en yüksek korunma tarifesi %80 olacaktır (DTÖ, 2008).

GYÜ'ler, uygulama döneminin ilk gününde, SSG uygulanan tarife satırlarını, toplam tarife satırlarının %2,5'una düşüreceklerdir. SVE'ler ise, SSG uygulanan tarife satırlarını, on iki yıllık bir süreçte toplam tarife satırlarının %5'ine düşüreceklerdir (DTÖ, 2008).

3.3.4.6. Özel ve Lehte Muamele

Günümüzde tarım müzakerelerinde en çok tartışılan ve üyeler arasında en ciddi fikir ayrılıklarının bulunduğu konuların başında SDT gelmektedir. DTÖ Tarım Anlaşması başlığı altında da değinilmiş olan SDT'ye göre, DTÖ sisteminin temel ilkelerinden birisi olan MFN ilkesinden sapılmakta ve GÜ'ler tarafından tüm GYÜ'lere karşılıksız olarak belirli ayrıcalıklar tanınmaktadır (Yanai, 2013).

SDT, Rev.4'te daha ileri boyutlara taşınmaktadır ve bu kapsamda GYÜ'lere özel ürünler ve SSM adları altında karşılıksız ayrıcalıklar tanınması öngörülmektedir.

3.3.4.6.1. Özel Ürünler

Özel ürünler, GYÜ'lerin faydalanması öngörülen çok önemli bir ayrıcalıktır ve GÜ'ler de dâhil olmak üzere tüm DTÖ üyelerine tanınması öngörülen hassas ürün ayrıcalığının aksine, sadece GYÜ'lere tanınmaktadır. Ayrıca GYÜ'ler arasında da herhangi bir ayrıma gidilmemekte ve tümü bu ayrıcalıktan faydalanabilmektedir.

GYÜ'ler gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma temelli on iki adet göstere rehberliğinde tarife satırlarının %12'sini özel ürün olarak belirleyebilmektedir. Bu tarife satırlarının %5'e kadar olan kısmı bağlı tarife indirimlerinden tamamen muaf tutulabilmektedir; ancak, özel ürün olarak belirlenecek tarife satırlarındaki ortalama indirim oranı her halükarda %11 olmak zorundadır (DTÖ, 2008).

Özel ürünlerin belirlenmesinde GYÜ'lerin dikkate alması gereken göstergeler aşağıda yer almaktadır (DTÖ, 2008):

- Ürün temel bir gıdadır veya kanunlar ve idari yönergeler ya da ulusal kalkınma planı veya politikası ya da tarihi kullanımı da içeren düzenlemeler çerçevesinde, diğerlerinin yanı sıra, GYÜ'nün temel gıda sepetinin bir parçasıdır ya da ürün halkın beslenmesine veya aldığı kaloriye önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.
- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, kendi doğal işlenmemiş ya da işlenmiş formundaki ürünün yerel tüketiminin önemli bir kısmı ilgili GYÜ'deki yerel üretim yoluyla karşılanmaktadır.
- GYÜ'deki ürünün yerel tüketimi bu ürünün toplam dünya ihracatıyla kıyaslandığında önemlidir veya ürünün toplam dünya ihracatının önemli bir kısmı en büyük ihracatçı ülke tarafından oluşturulmaktadır.
- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, ürünün toplam yerel üretiminin önemli bir kısmı 10 hektara kadar olan çiftlik büyüklüklerinde veya gelişmekte olan ilgili üye ülkenin ortalama çiftlik büyüklüğüne eşit ya da daha küçük işletmelerinde üretilmektedir veya ürünün üretildiği çiftlik büyüklüğünün önemli bir kısmı

büyüklik olarak 10 hektara kadar olan ya da gelişmekte olan ilgili üye ülkenin ortalama çiftlik büyüklüğü veya daha azındaki çiftlikleridir.

- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, toplam tarımsal nüfusun veya kırsal işgücünün önemli bir kısmı ürünün üretiminde görevlidir.
- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, ürünün üreticilerinin önemli bir kısmı düşük gelirlili, kaynakları kıtlı, ya da mağdur üreticiler veya zayıf üreticiler ile kadınları içeren geçimlik çiftçilerdir; ya da ürünün yerel üretiminin önemli bir kısmı, kuraklığa eğilimli veya tepelik veya dağlık bölgeleri içeren elverişsiz bölge ve alanlarda üretilmektedir elverişsiz bölgelerde üretilmektedir.
- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, hane halklarının tarımsal üretiminin toplam değerinin ya da tarımsal gelirinin önemli bir kısmı ürünün üretiminden elde edilmektedir.
- Dünya ortalamasıyla kıyaslandığında ürünün görelili olarak düşük bir kısmı GYÜ’de işlenmektedir; ya da ürün, belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, el sanatları, köy endüstrisi veya diğeri kırsal katma değeri biçimini içeren tarım dışı kırsal ekonomik faaliyetler yoluyla kırsal alandaki katma değere oldukça yüksek bir oranda katkıda bulunmaktadır.
- İlgili GYÜ’deki tarımsal gümrük tarifesi gelirinin önemli bir kısmı üründen elde edilmektedir.
- İlgili GYÜ’de, belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, hane halklarının toplam gıda harcamalarının veya toplam gelirinin önemli bir kısmı ürüne harcanmaktadır.
- Bir DTÖ üyesi tarafından hangi ürün, ürün bazlı AMS ya da mavi kutu desteğı kapsamında bildirilmişse ve 1995’den Doha Turu’nun uygulamaya konmasına kadar geçen süre içinde, bildirim yapan üye tarafından hangi ürün ihraç edilmişse, o ürün özel ürün olarak değerlendirilebilir.

- Belirli bir bölgede ya da ulusal düzeyde, GYÜ'de ürünün işçi başına veya hektar başına verimliliği, dünyadaki ortalama verimlilikle kıyaslandığında görece düşüktür.

Örneğin, Türkiye için yukarıda belirtilen göstergeler rehberliğinde sütun ve sığır etinin özel ürün olarak belirlediğini kabul edilirse, bu ürünlerin %180 ve %225 olan bağlı tarifelerinde indirimle gidilmesi gerekmeyecektir. Böylece hem DTÖ Tarım Anlaşması'ndaki bağlı tarifeler korunmuş olacak hem de ilgili ürünlerdeki korumacı politikaların devamı mümkün olacaktır.

Özel ürünler, tamamen indirimden muaf olmaları ya da daha düşük oranlarda (ortalama %11) indirimle tabi olmaları bakımından Türkiye ve diğer GYÜ'ler açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sayede ülkelerin, ilgili ürünlerdeki korumacı politikalarını tarifeler aracılığıyla devam ettirebilmeleri mümkün olmaktadır. Dolayısıyla özel ürünlerin belirlenmesine yönelik teknik ve kapsamlı çalışmalar yapılması, indirimden muaf olması ya da düşük indirimle tabi olması istenen stratejik ürünlerin belirlenmesi, Türkiye'nin tarımsal ticaretinin geleceği açısından oldukça önemlidir.

3.3.4.6.2. Özel Korunma Mekanizması

SSM, Uruguay Turu esnasında tarifekasyon gerçekleştiren üyelere tanınmış bir hak olan ve önceki bölümlerde de değinilen SSG'nin benzeri bir uygulamadır. SSM, Doha Turunun tamamlanmasıyla gerçekleştirilecek ilave tarife indirimleri neticesinde oluşabilecek aşırı ithalat artışı ve/veya fiyat dalgalanmalarına karşı tasarlanmıştır. Ayrıca SSG'de aranan tarifekasyon gerçekleştirmiş olma şartı, SSM'de aranmamakta ve bu hak, SDT kapsamında GYÜ'lerin tüm tarımsal ürünleri için karşılıksız olarak tanınmaktadır.

Bu kapsamda GYÜ'ler, fiyat bazlı ve hacim bazlı olarak tetik oranlar belirleyecek ve bir ürün için ithalat miktarı bu oranı aştığında, otomatik olarak daha yüksek tarifeler devreye girecektir. Böylece hem yurtiçi fiyatların aşırı oranlarda düşüşü engellenmiş olacak hem de yerli üretici korunmuş olmaktadır.

Bir ürün için hiçbir durumda, hem fiyat bazlı hem de hacim bazlı SSM birlikte uygulanamamaktadır. Ayrıca bir ürünün, DTÖ Tarım Anlaşması kapsamında SSG'ye tabi

olması veya bir ürün için GATT 1994'ün "Belirli Ürünlerin İthalatına İlişkin Acil Müdahale" başlıklı 19'uncu maddesi ile DTÖ Korunma Önlemleri Anlaşması kapsamında bir önlemin yürürlükte olması halinde, ilgili ürün de SSM'den faydalanılamamaktadır (DTÖ, 2008).

Hacim bazlı SSM'de baz alınacak ithalat miktarı, ilgili ürünün son 3 yıllık ithalatının hareketli ortalaması temelinde belirlenmektedir. Örneğin, uygulamanın 2017 yılında hayata geçirildiği kabul edilirse, 2014-2016 yılları ithalat ortalaması dikkate alınacaktır.

SSM, aşağıda yer alan tetik miktarlara göre yine aşağıda yer alan ek tarife oranlarıyla sınırlı olarak uygulamaya konulabilecektir (DTÖ, 2008):

- İlgili yıldaki ithalat, baz ithalatın % 110-%115'i aralığında ise, uygulanacak tavan ek tarife, bağlı tarifenin %25'ini ya da 25 yüzde puanını aşamaz (hangisi daha yüksekse).
- İlgili yıldaki ithalat, baz ithalatın %115-%135'i aralığında ise, uygulanacak tavan ek tarife, bağlı tarifenin %40'ını ya da 40 yüzde puanını aşamaz (hangisi daha yüksekse).
- İlgili yıldaki ithalat, baz ithalatın %135'inden fazla ise, uygulanacak tavan ek tarife, bağlı tarifenin %50'sini ya da 50 yüzde puanını aşamaz (hangisi daha yüksekse).

Yukarıdaki tetik oranlara ulaşıyor ancak ithalatın mutlak seviyesi iç üretim ve tüketimle karşılaştırıldığında, ihmal edilir bir düzeyde kalıyorsa, bu ek tarifeler uygulanamayacaktır (DTÖ, 2008).

Hacim bazlı SSM'nin devreye sokulmasında, tarife kotaları kapsamındaki ithalat da tetik oranın hesaplamasına katılabilmektedir ancak miktardaki artışın tamamı, Doha uygulama sürecince tarife kotasının arttırılması sonucu ortaya çıkmış olmamalıdır. Ayrıca kota kapsamındaki ithalat her ne kadar tetik oran hesaplamasına dâhil edilse de, bu ithalata hiçbir ek tarife uygulanamamaktadır (DTÖ, 2008).

Fiyat bazlı SSM’de, ilgili ürün için bir tetik fiyatı belirlenmekte ve ithalat fiyatının yerli para birimi karşılığının, tetik fiyatın altına düştüğü hallerde ek tarifeler devreye girmektedir. Tetik fiyat ilgili ürünün, ithalat öncesi en güncel üç yıllık süreçteki, aylık MFN temelli fiyat ortalamasının %85’idir. Eğer ithal edilen ürünün fiyatı, tetik fiyatın altına düşüyorsa fiyat bazlı SSM uygulanabilecektir (DTÖ, 2008).

Burada önemli olan nokta, hesaplamada ithal fiyatın yerli para birimi karşılığının alınmasıdır. Yerli para biriminin son on iki ayda uluslararası para birimi/birimlerine karşı en az %10 değer kaybetmesi durumunda ithalat fiyatı, yerli para biriminin yukarıda bahsedilen üç yıllık süreçte uluslararası para birimi/birimleri karşısındaki ortalama değişim oranına göre hesaplanmak zorundadır (DTÖ, 2008).

Fiyat bazlı SSM ile getirilecek önlem sadece sevkiyat temelli uygulanabilmektedir. Dolayısıyla belli bir süreç boyunca (ör: altı ay/bir yıl) uygulama gibi bir durum söz konusu değildir. Getirilecek ek tarifenin, ilgili sevkiyattaki ithalat fiyatı ile tetik fiyatın arasındaki farkın %85’inden fazla olmaması gerekmektedir. Ayrıca mevcut yılda, ilgili ürünün ithalat hacminin açıkça azalması veya ithalat fiyatının, iç pazar fiyatını açıkça göz ardı edilebilecek oranlarda düşmesi durumunda, fiyat bazlı SSM uygulanmamaktadır (DTÖ, 2008).

Hacim bazlı SSM, önlemin başlama tarihinden itibaren en fazla bir yıl; sezonluk ürünlerde ise ya en fazla altı ay veya sezon boyunca uygulanabilmektedir (hangisi daha uzunsa). SSM’nin uygulanmasını takip eden sonraki dönemde, üç yılın hareketli ortalaması hesaplanırken hacim bazlı SSM’nin uygulandığı dönem dışarıda tutulacaktır. Ancak bu durum, tetik miktarı hacim bazlı SSM’nin uygulandığı ilk dönemdeki tetik miktarın da altına çekiyorsa, ilgili yıl için ilk dönemdeki tetik miktarı uygulanacaktır. Hiçbir ürün için art arda iki dönemden fazla hacim bazlı SSM uygulanamayacaktır ve SSM’nin iki dönem art arda uygulandığı hallerde de, iki dönem daha geçmeden tekrar uygulanamayacaktır (DTÖ, 2008).

SSM’nin, şeffaf bir şekilde uygulanması ve bilgiler ile hesaplamalara tüm üyelerin erişim sağlayabilmesi gerekmektedir. Ayrıca SSM uygulayacak GYÜ’nün, mümkün olduğu hallerde önlemi uygulamaya koymadan önce (mümkün değilse en geç önlemin

uygulanmaya başladığı tarihten itibaren on beş gün sonra) ilgili tarife satırları ile diğer üyelerin ihtiyaç duyabilecekleri gerekli bilgileri DTÖ Tarım Komitesi'ne bildirmesi elzemdir (DTÖ, 2008).

SSM ile getirilecek ek tarifeler için tavan limit, Doha öncesi bağlı tarifelerdir ve bu limitler aşılamamaktadır. Örneğin bir ürünün, DTÖ Tarım Anlaşması ekli taahhüt listesinde yer alan bağlı tarifesi %125 ise, SSM uygulamasına gidilse dahi uygulanacak önlemlerle bu oran aşılamayacaktır.

EAGÜ'lere uygulanacak önlem Doha öncesi bağlı tarifelerini aşıyor olsa dahi, ürün sınırlaması olmaksızın SSM uygulayabilme hakkı tanınmıştır. Ancak bu durumda da, Doha öncesi bağlı tarifenin 40 yüzde puan fazlası ya da mevcut bağlı tarifenin %40'ı kadar fazlası (Doha öncesi tarifeye eklenecek) aşılamayacaktır (hangisi daha yüksekse) (DTÖ, 2008).

GYÜ'lerin uygulanacak SSM'de Doha öncesi bağlı tarifelerini aşabilmeleri için aşağıdaki şartlar gerçekleşmelidir (DTÖ, 2008):

- Doha öncesi bağlı tarifenin 15 yüzde puan fazlası ya da mevcut bağlı tarifenin %15'i kadar fazlası (Doha öncesi tarifeye eklenecek) aşılamayacaktır (hangisi daha yüksekse),
- Bu hükmün uygulanabileceği ürün sayısı, hiçbir dönemde 2'den fazla olmayacaktır,
- SSM iki dönem art arda uygulanmayacaktır.

Tablo 13'de, Doha öncesi bağlı tarifelerin GYÜ ve EAGÜ'ler tarafından hangi hallerde ve hangi oranlarda aşılabileceğinin daha iyi anlaşılabilmesi açısından bir örneğe yer verilmiştir.

Tablo 13. Doha öncesi bağlı tarifelerin aşılabileceği oranlar

Ülke Grubu	Tetik (Fiyat artışı/ithalat düşüşü)	Önlem (Tarife artışı)	Doha öncesi tarifinin aşılabileceği limit	Uygulanabileceği ürün sayısı
GYÜ	Her iki SSM için	Doha öncesi bağlı tarifinin 15 yüzde puan fazlası veya mevcut bağlı tarifinin %15'i kadar fazlası (Hangisi fazlaysa)	(Doha öncesi bağlı tarife %120, mevcut bağlı tarife %80) %135 veya %132 <%135	İki ürün
EAGÜ	Her iki SSM için	Doha öncesi bağlı tarifinin 40 yüzde puan fazlası veya mevcut bağlı tarifinin %40'ı kadar fazlası (Hangisi fazlaysa)	(Doha öncesi bağlı tarife %120, mevcut bağlı tarife %80) %160 veya %112 <%160	Ürün sınırı yok

Kaynak: DTÖ, 2008

Yukarıdaki örnekte, Doha öncesi bağlı tarifinin %120, mevcut bağlı tarifinin ise %80 olduğu kabul edilmiştir. GYÜ için, Doha öncesi bağlı tarifine 15 yüzde puanı ile mevcut bağlı tarifelerinin %15'i; EAGÜ içinse, Doha öncesi bağlı tarifine 40 yüzde puanı ile mevcut bağlı tarifelerinin %40'i eklenmiştir.

Her iki durumda da, hangi oran daha yüksek çıkıyorsa o oranın, Doha öncesi bağlı tarifinin aşılabileceği limit olacağı kabul edilmiştir. Bu durumda, yüzde puanı eklendikten sonra GYÜ'ler için %135, EAGÜ'ler içinse %160 olarak ortaya çıkan oranlar, Doha öncesi tarifelerin aşılmasının üst limitleridir.

Görüldüğü üzere SSM de özel ürün ve hassas ürün konuları gibi oldukça tekniktir ve detaylıdır. GYÜ'ler açısından büyük önem arz eden ve Rev.4 kapsamında elde edilecek en önemli kazanımlardan birisi olan SSM, müzakerelerde GÜ'ler ile tarım ihracatçısı GYÜ'lerin karşı çıktıkları temel konulardan birisidir.

Ancak SSM'nin öncülü, DTÖ Tarım Anlaşması ile disiplin altına alınan ve günümüzde SSM'nin serbestleşmeye olumsuz etkilerini gerekçe göstererek karşı çıkmakta olan ABD ve AB gibi üyelerin de halen faydalanmakta oldukları SSG'dir.

Tarifikasyon gerçekteşirmeyen Türkiye ve diğer birçok GYÜ, geçmiş dönemde SSG'den faydalanamamakla birlikte SSG'ye göre daha ağır şartları içermesine rağmen, Rev.4'ün hayata geçirilmesi halinde, GÜ'ler ile tarım ihracatçısı GYÜ'lerin karşı çıkmakta olduğu SSM esnekliğinden faydalanabilecektir. Dolayısıyla SSM konusunda Türkiye'nin geri adım atmaması ve düzenlemenin mevcut haliyle kabul edilmesini sağlamaya çalışması, izlenen politikalar açısından en doğru hamle olacaktır.

3.3.4.7. En Az Gelişmiş Ülkelerin Durumu

EAGÜ'lerin bağlı tarifelerinde indirim gitme yükümlölükleri bulunmamaktadır. Ayrıca bu ülkelerin çok taraflı ticaret sistemine entegre olabilmelerini sağlamak için, Hong Kong Bakanlar Deklarasyonu'nda yer alan EAGÜ'lere ilişkin karar gereğince GÜ ve bunları gerçekteşirebilecek olan GYÜ'ler, en geç uygulama döneminin başlamasıyla birlikte, EAGÜ'ler menşeli tüm ürünlere tarifersiz ve kotasız pazara giriş imkânı sağlayacaklardır. Tüm ürünlere tarifersiz ve kotasız pazara giriş imkânı sağlamakta sıkıntı yaşayan üyeler, EAGÜ'ler menşeli ürünlerin en az %97'sine tarifersiz ve kotasız pazara giriş imkânı sağlamaya çalışacaklardır (DTÖ, 2008).

EAGÜ'lerin çok taraflı ticaret sistemine entegre olmaları, rollerini arttırmaları ve bahse konu üyelere de Doha Turu Tarım Müzakerelerinin de temelinde yer alan "kalkınma"nın gerçekteşirilebilmesi amacıyla, yukarıda bahsedilen esneklikler ve pazara giriş ayrıcalıkları tanınmıştır.

3.3.4.8. Pamuk için Pazara Giriş

Tarım müzakerelerinde pamuk, diğer ürünlere farklı bir uygulamaya tabi tutulmuş ve iç destekler, pazara giriş ve ihracat sübvansiyonları başlıkları altında ayrı ayrı ele alınmıştır.

Rev.4'te pazara giriş başlığı altında yer alan düzenlemeye göre, GÜ ve GYÜ'ler uygulama sürecinin ilk gününden itibaren EAGÜ'lerin pamuk ihracatlarına kotasız ve tarifersiz erişim sağlayabilmektedirler. Bu imkânı sağlayamayan GYÜ'ler, EAGÜ'lerden gerçekteşirdikleri pamuk ithalatını arttırabilecek imkânları inceleyeceklerdir (DTÖ, 2008).

3.4. Müzakerelerde Son Durum ve İleriye İlişkin Öngörüler

Üyeler, müzakerelerde halen kimi zaman resmi, kimi zaman da gayri resmi belgelerle yeni öneriler sunmakta ve diğer üyelerin görüş ve önerilerini talep etmektedir. SDT kapsamında pazara giriş alanında GYÜ'lere tanınması öngörülen ayrıcalıklar ile tarife indirim oranları, en büyük görüş ayrılıklarının bulunduğu konular olmalarından ötürü, müzakerelerin ilerlemesi önündeki en büyük engelleri teşkil etmektedir.

21 Nisan 2011 tarihinde gerçekleştirilen COA-SS dönemin Oturum Başkanı David Walker'ın, TN/AG/26 simgeli belge ile dolaşıma sunulan raporunda, pazara giriş konusuna ilişkin değinilmiş olan hususlardan bazıları aşağıda yer almaktadır (DTÖ, 2011) :

- Rev.4'te de yer alan Japonya ve Kanada'nın ilave tarife satırını "Hassas Ürün" kategorisine sokma konusundaki esneklik talepleri devam etmektedir. Üyelerin herhangi bir ilave esnekliğe hazır olup olmadıkları; eğer ilave esneklik olacaksa bunun bedelinin ne olacağı görülecektir. Tarife kotası genişletilmesi konusundaki gerekliliklerin farklı tarife satırları arasında nasıl dağıtılabileceği de dâhil olmak üzere "halel gelmeksizin" temelinde devam etmesi beklenmektedir.
- Üyelerin toplam "Hassas Ürün" belirleme yetkileri dışında %100'ün üzerinde olan tarife oranlarını sürdürüp sürdürmeme konusundaki görüş ayrılıkları sürmektedir.
- Tarife kotası açılması esnekliğin verilip verilmemesi konusunda görüşler farklılık arz etmektedir.
- Özel ürünlere ilişkin istişareler, belli sayıda GYÜ'nün belirtilen rakamlar konusunda çekincelerinin olduğuna yönelik dipnotun doğru olduğunu göstermektedir. Bazı üyeler düzenlemenin, ihracata yönelik potansiyel etkileri konusunda endişelere sahipken bazı üyeler düzenlemenin istikrar kazandırdığını ileri sürmektedir.

3-6 Aralık 2013 tarihlerinde Endonezya'da gerçekleştirilen Bali 9. Bakanlar Konferansı'nda sunulan ve Doha müzakerelerinde uygulanması öngörülen "tek taahhüt ilkesi"ne istisna teşkil eden "mini-paket" üzerinde, üyeler arasında tam mutabakat

sağlanamaması nedeniyle paketin tartışmalı alanlarına ilişkin müzakereler son güne kadar devam etmiştir.

Yoğun müzakereler neticesinde Konferans, planlanan tarihten bir gün sonra, 7 Aralık 2013 tarihinde Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması, tarım başlığı altındaki bazı konular ile pamuk, kalkınma ve EAGÜ'lerle ilgili toplam 10 adet Karardan oluşan "mini paket" in kabulü ile sona ermiştir.

Bu çerçevede:

- Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması,
- Tarım başlığı altında genel hizmetler, gıda güvenliği amaçlı kamu stok programları, ihracatta rekabet ve tarım ürünlerinde tarife kota yönetimi,
- Pamuk,
- Kalkınma ve EAGÜ'ler başlığı altında, EAGÜ'ler için tercihli menşe kuralları, EAGÜ'ler kaynaklı hizmet ve hizmet tedarikçilerine tercihli muameleye ilişkin istisnanın uygulanması, EAGÜ'ler için vergisiz ve kotasız pazara giriş ve DTÖ içerisindeki özel ve lehte muamele hükümlerine yönelik izleme mekanizması

konularında toplam 10 adet Bakanlar Kararı kabul edilmiştir (DTÖ, 2013).

Bali'de gerçekleştirilen Bakanlar Konferansı'nı müteakip, Temmuz 2015'e kadar, "Doha Kalkınma Programı kapsamında sonuçlandırılmamış konulara ilişkin Çalışma Programı" oluşturulması hedefi gerçekleştirilememiştir.

15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Nairobi, Kenya'da gerçekleştirilecek 10. Bakanlar Konferansı öncesinde müzakerelerde üyelerin pozisyonları arasında bazı esaslı ayrılıklar bulunmaktadır. Türkiye'nin de içinde yer aldığı G-33, kalkınmanın müzakerelerin temelinde kalmaya devam etmesi gerektiğini ve bu nedenle GYÜ'ler için anlamlı, işlevsel ve etkili bir SDT'nin, gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Ancak başta GÜ'ler olmak bir grup üye, Rev.4'ten sapılarak yeni ve daha basit düzenlemelere gidilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu durum da, tarım başta olmak üzere tüm müzakere konularının geleceği açısından çok ciddi soru işaretleri doğurmaktadır.

Kalkınma temelli başlatılan Doha Turu'nun on dört yılın ardından halen sonuçlandırılmamış olmasını bir başarısızlık olarak görmek yanlış olmayacaktır. Üyeler çıkarlarına hanel getireceğini düşündükleri bir düzenlemeye onay vermek istememekte ve fedakârlıktan kaçınmaktadır. Bunun neticesinde de, müzakereler içinden çıkılamayacak bir hal almaktadır.

4. PAZARA GİRİŞ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE’NİN TUTUMU

4.1. Tarım Anlaşması Kapsamında Pazara Giriş Uygulamaları

4.1.1. Genel Çerçeve

Uruguay Turu’nun tamamlanmasıyla imzalanan DTÖ Tarım Anlaşması’nda, ithalata ilişkin düzenlemelerin yer aldığı pazara giriş başlığı altında kotalar, taban ithalat fiyatları, değişken ithalat vergileri gibi tarife dışı önlemlerin tarifelere dönüştürülmesi (tarifikasyon) ve korumanın sadece tarifelerle sağlanması, tarifelerin DTÖ’ye bildirilerek bağlanması (konsolidasyon) ve GÜ ile GYÜ’ler için farklı oranlarda ve farklı süreçlerde uygulanacak olan tarife indirimleri gibi hususlara değinilmiştir.

Tarife dışı önlemlerini tarifelere dönüştüren üyelere sağlanan ve belirlenecek olan tetik fiyat ve miktarların aşıldığı hallerde bağlı tarifelerin üzerinde de tarifeler uygulanabilmesine olanak sağlayan SSG hakkı ile bu hakka sahip üyelerin, SSG uygulama hakkında sahip oldukları ilgili ürünleri için tarife kotaları açmaları, pazara giriş başlığında yer alan diğer konulardır.

4.1.2. Türkiye’nin Tutumu

Uruguay Turu esnasında tarifikasyon gerçekleştirilen otuz dokuz üyenin belirli ürünlerine tanınan SSG hakkından Türkiye faydalanamamıştır. Bunun nedeni ise, müzakereler sırasında o dönemde tarife dışı önlemlerimiz bulunmadığını ve korumanın zaten tarifeler aracılığıyla sağlandığını ifade etmiş olmamızdır.

Bu durumu Türkiye açısından bir kayıp olarak değerlendirmek çok da yanlış olmayacaktır. Eğer ilgili dönemde ülkemiz de tarifikasyon gerçekleştirmiş olsaydı, belirli ürünleri için tanınacak olan SSG hakkından faydalanabilecek ve böylece ithalatta meydana gelen ani dalgalanmalara karşı ve belirlenecek tetik fiyat/miktarların aşılması halinde, iç piyasasında hassas olan ürünleri için bir koruma sağlayabilecekti.

Türkiye, tarımsal ürünlerinin tamamının (su ve balıkçılık ürünleri hariç) 1986 yılı ad valorem tarifelerini DTÖ’ye bildirmiş ve konsolidasyon gerçekleştirmiştir.

Tarife indirimleri de DTÖ'ye "bağlanan" tarifeler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Ülkemiz de bir GYÜ olarak, 1995 yılından itibaren 10 yıl içerisinde eşit dilimler halinde, her bir tarım ürünüde en az %10, ortalama ise %24 tarife indirimi gerçekleştirilmiştir. İndirimlerin son dilimi 2004 yılında gerçekleştirilmiş ve böylece indirim taahhüdümüz yerine getirilmiştir.

İç piyasa için hassas olan ürünlerde, yerli üreticinin korunması amacıyla indirimler taban oranda gerçekleştirilmiş ve böylece bağlı tarifeler mümkün olan en üst seviyede tutulmaya çalışılmıştır. Örneğin, sığır eti için tarife indirimleri öncesinde bağlı tarifemiz %250'yken, taban oranda indirim (%10) gerçekleştirilmiş ve indirimler sonrası bağlı tarifemiz %225 olmuştur. Böylece gerektiği hallerde, tavan bağlı tarife uygulanarak iç piyasadaki korumacılığın tarifeler aracılığıyla devam ettirilmesi mümkün kılınmıştır.

Ancak buradaki önemli bir nokta, korumacı davrandığımız ve taban oranlarda indirim gerçekleştirdiğimiz ürünlerin yanı sıra ortalama tarife indirimi (%24) sağlayabilmek için bazı ürünlerde daha yüksek oranlarda indirimler gerçekleştirmiş olmamızdır. Dolayısıyla, indirimler gerçekleştirilirken dönemin koşulları göz önünde bulundurularak iç piyasa için daha az önem taşıyan ürünler belirlenmiş ve bu ürünlerde daha yüksek indirimler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14’de, ülkemizin bazı ürünlerdeki 1995 yılı bağlı tarifeleri ve tarife indirimleri sonrasında 2004 yılı bağlı tarifeleri görülmektedir.

Tablo 14. Bazı ürünlerin 1995 ve 2004 yılları bağlı tarifeleri

ÜRÜN	1995 YILI BAĞLI TARİFESİ (%)	2004 YILI BAĞLI TARİFESİ (%)
Canlı hayvan	43.5	37.6
Sığır, domuz, koyun, keçi eti (taze veya soğutulmuş) ve sakatatları	250.0	225.0
Süt ürünleri (süt, krema, yoğurt, tereyağı,...)	200.0	180.0
Kahve, çay ve diğerleri	85.3	56.8
Tahıllar	161.1	145.0
Yağlı tohumlar, tohum, saman	34.1	22.1
Hayvansal ve bitkisel yağlar	40.6	29.4
Şeker ve mamulleri	113.1	90.7
Kamış/pancar şekeri ve kimyaca katı saf sakaroz	150.0	135.0
Kakao ve mamulleri	69.2	51.0
Alkollü ve alkolsüz içki	87.6	70.7
Tütün ve mamulleri	150.0	113.1
Pamuk (ham)	10.0	6.0

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2004

Uluslararası ticarete ortaya çıkan dalgalanmalar neticesinde, ülkemiz de zaman zaman bağlı tarifeleri en üst sınırdan uygulamaktadır. Ancak bazı hallerde, bu uygulama dahi korumacılığı tam olarak sağlayamamaktadır. Dolayısıyla, Tarım Anlaşması’nın GYÜ’lere yönelik sağladığı ayrıcalıklar, uluslararası ticarete etkisiz kalabilmektedir. Ayrıca, GÜ’lerin taahhüt ettiği ortalama %36’lık tarife indirim oranının dünya tarım ihracatında tam bir serbestleşme sağlama konusunda yetersiz kaldığını söylemek de yanlış olmayacaktır (Ay & Yapar, 2005, s. 70).

Tarım Anlaşması’nda GYÜ’lere sağlanan ayrıcalıkların ve esnekliklerin, Doha Tarım Müzakereleri kapsamında daha ileriye taşınması gerekmektedir. Tarife indirimleri, hassas ürün ve özellikle SDT kapsamındaki özel ürün ve SSM konuları, GYÜ’ler açısından en önemli müzakere konulardır. Dolayısıyla, bu konulara ilişkin yapılacak teknik ve detaylı çalışmalar, ülkemizin ileri yıllardaki tarımsal ticareti açısından büyük önem arz etmektedir.

4.2. Tarım Müzakereleri Kapsamında Pazara Giriş Uygulamaları ve Türkiye'nin Tutumu

4.2.1. Genel Çerçeve

DTÖ Tarım Anlaşması'nda yer alan ve tarım alanındaki reform sürecinin devam ettirilmesini öngören hüküm gereğince, dünya tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik müzakereler 2000 yılında başlatılmıştır. Bir yıl sonrasında ise, Doha Bakanlar Konferansı ile başlatılan Doha Kalkınma Turu müzakereleri kapsamına alınmıştır ve günümüzde halen devam etmektedir (Dağdemir, 2009, s. 139).

Tarım müzakereleri, Uruguay Turu sonunda belirlenen hâlihazırdaki taahhütler üzerinden, üye devletlerin pazara giriş, iç destekler ve ihracat rekabeti başlıları altında ve ileri serbestleşmeye yönelik olarak, 6 Aralık 2008 tarihli Rev.4 modalite belgesi temelinde sürdürülmektedir.

Doha Kalkınma Turu'nun en karmaşık ve en zor müzakere edilen alanının pazara giriş olduğunu söylemek mümkündür. Pazara giriş başlığı tarife indirimleri, GÜ'ler için hassas ürünler; GYÜ'ler için hassas ürünler, SDT kapsamında özel ürün ve SSM gibi konuları içermektedir. Her ne kadar bazı GÜ'ler modalite belgesinden sapılarak yeni düzenlemelere gidilmesini öngören teklifler sunsalar da, ülkemizin de içerisinde yer aldığı G-33 grubu bu önerilere şiddetle karşı çıkmakta ve müzakerelerin Rev.4 temelli sürdürülmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Ayrıca kalkınmanın müzakerelerin temelinde kalmaya devam etmesi gerektiğini ve bu nedenle GYÜ'ler için anlamlı, işlevsel ve etkili bir SDT'nin, gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Aralık 2008 tarihinden bu yana, Rev.4'te özellikle pazara giriş başlığı altında yer alan ve SDT kapsamındaki özel ürün ve SSM konuları olmak üzere GÜ'ler ile G-33 arasında mutabakata varılamadığından müzakereler donma noktasına gelmiştir. Son dönemde ABD pazara giriş ve iç destekler alanlarında ileri tavizler vermesi gerektiğinden Rev.4'ten geri adım atma niyetini beyan etmiş, AB ise söz konusu belgenin basitleştirilmesi yönünde tavır sergilemiştir.

15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Nairobi, Kenya’da gerçekleştirilecek olan DTÖ 10. Bakanlar Konferansı, tarım müzakereleri açısından büyük önem taşımaktadır. GYÜ’lerin mevcut pozisyonlarındaki ısrarcı tutumlarına karşılık GÜ’ler yeni teklifler sunarak süreci olduğundan daha uzun ve karmaşık bir hale getirmektedirler ve durum iyice içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bakanlar Konferansı’nda üyelerin sergileyecekleri tutum, müzakerelerin geleceği açısından belirleyici olacaktır.

4.2.2. Türkiye’nin Tutumu

Uluslararası tarım ticaretinde meydana gelen gelişmeler neticesinde DTÖ üyelerinin ulusal politikalarını, bahse konu gelişmelere uygun olarak oluşturması gereği ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin de bu gelişmelerden zarar görmemesi ve hatta süreci lehine çevirebilmesi için, belirleyeceği müzakere pozisyonu büyük önem taşımaktadır (Özalp & Ören, 2014, s. 30).

Türkiye, tarım müzakerelerinde G-33 grubu ile birlikte hareket etmektedir. G-33, tarım müzakerelerinde en ön planda olan gruplardan birisidir. Başta hassas ve özel ürünler ile özel korunma mekanizmasına ilişkin konularda kendi pozisyonlarında ısrar eden grup, her ülke için önemli özel ve hassas ürünün ne olduğunun tek tarafı olarak belirlenebilmesi ve bu ürüne ilişkin özel önlem alabilmesine izin verilmesi için mücadele etmektedir.

Başlarını ABD ve AB’nin çektiği bir grup güçlü üye, tarım müzakerelerde Rev.4’ten sapılarak yeni düzenlemeler üzerinde çalışılması ve bunlara yoğunlaşılması gerektiğini savunurken, G-33 grubu buna şiddetle karşı çıkmakta ve 2008 yılı sonunda ortaya çıkan taslak modalite belgesi Rev.4’e sadık kalınması gerektiğini ifade etmektedir. Günümüzde müzakerelerde yaşanan tıkanıklığın en büyük sebebi, üyelerin yaşamakta olduğu bu çatışmadır.

Türkiye’nin tarım müzakereleri kapsamında yayımladığı en önemli ve güncel belge, 1 Haziran 2005 tarihli ve Job (05)/89 simgeli çalışma belgesidir. Bahse konu belgede, aşağıda yer almakta olan tarife indirim formülü; hassas ürünler; tarife kotaları; özel ürünler ve SSM gibi konulara ilişkin pozisyonumuz ifade edilmektedir (DTÖ, 2005):

- Tarife indirimleri, tarımın üyeler arasındaki hassas yapısı ve farklı tarife yapıları da dikkate alınarak değerlendirilmeli ve pazara açılımı sağlayacak nitelikte olmalıdır. Bu çerçevede, Uruguay Turu tarife indirim formülü hem önceden denenmiş hem de güvenilir olması sebebiyle tercih edilmesi gereken indirim formülüdür.
- Tarife indirimleri, GYÜ'lerdeki yerli birincil ürün üretiminin azalmasına neden olmamalıdır, çünkü böyle bir durum, GYÜ'ler için giderilmesi zor hasarlar doğurabilecektir. Ayrıca, GYÜ'ler için etkili ve anlamlı bir SDT ile kalkınma hedeflerine, yoksulluğun azaltılmasına yönelik stratejilere, gıda güvenliği ve geçim güvenliği endişelerine yönelik destekleyici araçlar oluşturulması gerekmektedir.
- Tarife indirimi, pazara giriş imkânları sağlaması açısından her ne kadar önemli olsa da bahse konu imkânlar açısından bir garanti teşkil etmemektedir ve pazar erişimini asıl kısıtlayan hususlar; SPS önlemleri, karmaşık gümrük prosedürleri, karmaşık vergiler gibi konulardır.
- GYÜ'lerin belirleyecekleri hassas ürünler karşılığında tarife kotaları açılması opsiyonel olmalıdır ve hassas ürünler için de SDT hükümlerinin uygulanması gerekmektedir. GYÜ'ler belirleyecekleri hassas ürünler karşılığında daha geniş pazar erişim imkânları sunabilmek için, yeni tarife kotası açmak/mevcut kotaları genişletmek, tarife indirim taahhüt oranlarını düşürmek ve her ikisinin birden uygulandığı seçeneklerden birisini seçme hakları bulunmalıdır.
- Belirli sayıdaki esas ve işlenmiş ürünler, GYÜ'lerin kendileri tarafından herhangi bir koşula tabi olmadan özel ürün olarak belirlenebilmeli ve bu ürünlerde tarife indirimi yapılmamalı ve tarife kotası açılmamalı/genişletilmemelidir. Ayrıca bu ürünler SSM'ye doğrudan tabi olmalıdırlar. Özel ürünler tarife indirim hesaplamalarını dâhil edilmemeli ve çok sayıda ürünü özel ürün olarak belirlemek isteyen üyeler, gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma çerçevesinde mümkün olan en düşük oranlarda tarife indirimi gerçekleştirmelidirler.
- Özel ürün düzenlemesi, GYÜ'lerin gıda güvenliği, geçim güvenliği ve kırsal kalkınma açısından endişelerini gidermeye yöneliktir. Her ülkenin durumunda, bu

kriterler farklılık gösterebilmeli ve üyeler kendi kriterlerini belirleyebilme hakkına sahip olmalıdırlar.

- Özel ürün listeleri, üyelerin ihtiyaçları ve kalkınma hedefleri doğrultusunda, uygulamaya girmesinden en geç bir yıl öncesinde Tarım Komitesi'ne bildirilerek güncellenmelidir.
- Fiyat ve miktar bazlı SSM hakkı GYÜ'lere tanınmalı ve SSM kapsamına birincil ürünün yanı sıra işlenmiş ürün ile ikame/rekabet ettiği ürün de dâhil edilmelidir.
- SSM'de uygulanacak tarife, ad valorem tarife olmalıdır. Ayrıca uygulama sürecinde enflasyonun etkileri de göz önünde bulundurulmalıdır.
- SSM, önlemin alındığı tarihten itibaren bir yıl boyunca uygulanabilmelidir. Ayrıca reform süreci boyunca kalıcı olarak GYÜ'ler tarafından kullanılabilirdir.
- SSM uygulaması basit, kolay ve etkili olmalıdır. Ayrıca tüm tarımsal ürünlere uygulanabilmelidir. Hem fiyat hem miktar temelli olarak otomatik devreye girmelidir.

Pozisyonumuza ilişkin olan çalışma belgesinin yayımlanmasından yaklaşık 3 yıl sonra, günümüzde tarım müzakerelerine temel teşkil eden Rev.4 yayımlanmıştır. Ancak belgede öngörülen önerilerin büyük bir kısmı, Rev.4'te yer almamıştır.

Ülkemizin, Rev.4'te yer alan sıralı formül indirimi ile GYÜ'lere tanınan özel ürün konularında G-33 grup pozisyonundan taviz verilmemesi yönündeki kararlılığını sürdürmesi gerekmektedir. Ayrıca özel ürün kapsamına alınacak ürünlerin anlaşmanın kabulünden önce bildirimini yapılması seçeneğinin yanı sıra özel ürün olarak belirlenecek tarife satırlarının belli aralıklarla güncellenmesi olanağının da SDT kapsamında GYÜ'lere tanınmasının savunulması, ülkemiz çıkarları açısından önem taşımaktadır. Diğer yandan, özel ürün olarak belirlenecek tarife satırlarının beyan esasıyla belirlenmesi esnasında, rol oynayacak göstergelerin teyit edilmesinde katı bir tutum sergilemek zorunluluğunun bulunmaması yönünde fikir beyan edilmelidir.

Pazara giriş başlığında SDT kapsamında GYÜ'lere tanınması öngörülen bir diğer ayrıcalık olan SSM'nin öncülü, daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, DTÖ Tarım Anlaşması ile disiplin altına alınmış SSG'dir ve bu düzenlemeden faydalanan üyeler arasında, SSM'nin serbestleşmeye olumsuz etkilerini gerekçe göstererek karşı çıkmakta olan ABD gibi GÜ'ler ile Tayland, Paraguay ve Uruguay gibi her ne kadar SSM'ye hak kazanacak olsa da diğer GYÜ'lerin SSM uygulamalarından zarar göreceği olan tarım ihracatçısı GYÜ'ler yer almaktadır. Dolayısıyla, bahse konu üyeler SSG hakkına halen sahipken ve SSM uygulanmaya başlandıktan sonra dahi hakları korunacak durumdayken; ülkemizin de içinde bulunduğu GYÜ'lere yönelik SSM esnekliğinden kesinlikle taviz verilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

10. Bakanlar Konferansı öncesinde, tarım müzakerelerinin geleceğine ilişkin karamsar bir hava hâkimdir. Müzakerelerin sonuçlandırılmaması hiçbir üyenin çıkarlarıyla uyuşmayacaktır ancak mevcut pozisyonumuzdan vazgeçmememiz de, ülkemiz çıkarlarına hâle gelmemesi açısından büyük önem teşkil etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım sektörü, başta ülkemizin de aralarında bulunduğu GYÜ'ler olmak üzere, birçok ülke için hassas bir sektördür. Dolayısıyla, uluslararası ticaretin mümkün olan en üst seviyede serbestleştirilmesini sağlayabilmeye ve Tarım Anlaşması'nda öngörülen reform sürecinin devam ettirilmesine yönelik olarak, 2000 yılında başlatılan ve 2001 yılında Doha Kalkınma Turu kapsamına dâhil edilen tarım müzakereleri, GYÜ'leri yakından ilgilendirmektedir.

2001 yılında başlatılan ve 2004 yılı sonuna kadar tamamlanması öngörülen Doha Kalkınma Turu'nun ve tarım müzakerelerinin halen sonuçlandırılmamış olması nedeniyle Tur'u bir başarısızlık olarak görmek yanlış olmayacaktır. 15-18 Aralık 2015 tarihlerinde Nairobi, Kenya'da gerçekleştirilecek olan DTÖ 10. Bakanlar Konferansı öncesinde de, birçok konuda uzlaşmaya varılamamıştır ve bu durum müzakerelerin geleceği açısından ciddi soru işaretleri doğurmaktadır. Unutulmaması gereken önemli bir nokta, Tur'da kabul gören Tek Taahhüt ilkesi gereğince, tüm müzakere konularında anlaşmaya varılıncaya kadar hiçbir konuda anlaşmaya varılmadığının kabul ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla tarım müzakereleri sonuçlandırılmadıkça, diğer müzakere konularında anlaşmaya varılmış olması bir anlam ifade etmeyecektir.

Bu çalışmada, Tarım Anlaşması kapsamındaki pazara giriş uygulamalarına değinilmiş, mevcut müzakerelerin Rev.4 temelinde sonuçlandırılması halinde pazara giriş başlığında oluşabilecek durum ortaya konulmuş ve ülkemiz açısından muhtemel etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel argümanı, başlarını ABD ve AB'nin çektiği GÜ'ler ile Paraguay ve Uruguay gibi tarım ihracatçısı GYÜ'lerin savunduğunun aksine, 2008 yılında üyelerce kabul gören taslak belge Rev.4'ün hayata geçirilmesi halinde GYÜ'lerin elde edeceği ayrıcalık ve kazanımlardan vazgeçilmemesi gerektiği yönündedir.

Bir GYÜ olarak Türkiye, pazara giriş başlığında tarife indirimlerinde GÜ'lere kıyasla daha avantajlı tarife indirim oranlarından ve GÜ'lerin de faydalanacağı hassas ürün düzenlemesinden faydalanabilecektir. Tarife indirimleri konusunda son

dönemlerde oldukça farklı öneriler hem resmi hem de gayri resmi yollardan üyelere sunulmaktadır.

Örneğin, ortalama bağı tarifelerde indirim ve tarifelerde ortalama indirim yaklaşımları, son dönemlerde gündeme getirilen indirim formüllerinden ikisidir. Ancak kısa süre öncesine kadar üyeler için bir sorun teşkil etmeyen sıralı indirim formülüne alternatif yaklaşımların ortaya atılması, hem süreci daha da uzatmakta hem de karmaşık hale getirmektedir.

Müzakerelerdeki tıkanıklık, SDT gereğince sadece GYÜ'lerin faydalanabileceği özel ürün ve SSM konularında yaşanmaktadır. Uruguay Turu sırasında tarifasyon gerçekleştiren üyelere tanınan bir ayrıcalık olan ve halen üyelerin faydalanmakta oldukları SSG, SSM'nin öncülüdür. Geçmişte bu ayrıcalıktan en fazla faydalanan üyelerin başında gelen ve halen de faydalanmakta olan, SSM uygulanmaya başlandıktan sonra dahi SSG hakları korunacak olan ABD ve AB, mevcut müzakerelerde SSM'ye en şiddetli karşı çıkan üyelerdir.

Günümüzde birçok GÜ ile tarım ihracatçısı GYÜ, özel ürün ve SSM konularında yeni teklif ve önerilerini, diğer üyelerin görüşlerine sunmaktadır ancak bu tekliflerin büyük bir bölümü, Rev.4'te öngörülmüş olan düzenlemeleri zorlaştırmaya yöneliktir. Örneğin, üyelere gelen bazı tekliflerde SSM, ilave pazar açılımla ilişkilendirilmeye çalışılmaktadır. Her ne kadar DTÖ'nün temel hedeflerinden birisi ticaretin mümkün olan en üst seviyede serbestleştirilmesi olsa da, bu esnada GYÜ'lerin de uluslararası ticarete entegre olabilmelerine yardımcı olacak araçların ve düzenlemelerin varlığı da şarttır.

Ülkemiz, her ne kadar %61 olan ortalama bağı tarifesini, öngörülen tarife indirimleri ile %40 civarına indirecek olsa da GÜ'lerin de faydalanabildiği ve belirli ürünlerde daha düşük indirim oranları öngören hassas ürün düzenlemesine ek olarak, özel ürün düzenlemesi ile de korumacı davrandığı stratejik ve kritik tarım ürünlerini tarife indirimlerinden tamamen muaf tutabilecektir. Dolayısıyla, tarife indirimleri sonrasında ülkemiz ekonomik ve sosyal açıdan büyük kayıplara uğramayacaktır.

Ayrıca ülkemiz, SSM ile tarife indirimlerinden kaynaklanacak muhtemel ithalat artışlarını kontrol altına alabilecek ve hassas ürün ile özel ürün olarak belirlenmiş ürünlerde dahi SSM'yi kullanabilecek olmasından ötürü, gerektiğinde Uruguay Turu bağlı tarifelerinin dahi aşan tarifeler uygulayabilecektir.

Rev.4'ün kabul edilmesi halinde lehimize elde edilebilecek hususları sayısal verilerle açıklamak gerekirse, ülkemizin 2014 yılında tarımsal alanda en fazla ihrac ettiği iki ürünü fındık (%7) ve buğday unu/mahlut unu (%5) oluşturmaktadır. Bahse konu iki ürünün 2014 yılı toplam tarımsal ihracatımızdaki payı %12'dir. En fazla fındık ihracatı AB'ye gerçekleştirilirken buğday unu/mahlut unu ihracatımızın yarısından fazlası Irak'a gerçekleştirilmiştir. AB'nin fındık ithalatı için bağlı tarifesi %3.2, 2014 yılında ülkemize uyguladığı tarife %3'dür. Rakamlar her ne kadar düşük olsa da, olası bir Rev.4 tarife indiriminde fındığın bağlı tarifesi %50 indirilecek ve %1.6'ya inecektir. Dolayısıyla ülkemizin gerçekleştirdiği ihracatta AB'nin uyguladığı tarife de en kötü ihtimalle yarı yarıya azalacaktır. Irak ise henüz DTÖ üyesi olmamasına ve dolayısıyla tarifelerini bağlamamış olmasına rağmen, üye olması durumunda tarifelerini bağlayacak ve tarifelerinde indirimler gerçekleştirecektir.

Ülkemizin 2014 yılında tarımsal alanda en çok ithal ettiği iki ürünü buğday ve mahlut (%11) ile ham ayçiçeği tohumu yağları (%9) oluşturmaktadır. Bahse konu iki ürünün 2014 yılı toplam tarımsal ithalatımızdaki payı %20'dir. 2014 yılında buğday ve mahlut ile ham ayçiçeği tohumu yağları ithalatımızın tamamına yakını Rusya'dan gerçekleştirilmiş ve bu ürünlerin toplam ithalat değeri 2.000.000.000 \$'ı aşmıştır. Buğday ve mahlut için bağlı tarifemiz %180, 2014 yılı uygulanan tarifemiz ise %130 iken ham ayçiçeği tohumu yağları için bağlı tarifemiz ve 2014 yılı uygulanan tarifemiz %36'dır. Rev.4 tarife indirimleri kapsamında buğdayın ve mahlutun %180 olan bağlı tarifesinde %46.6, ham ayçiçek tohumu yağının %36 olan bağlı tarifesinde %38 oranlarında indirimler gerçekleştirmemiz öngörülmekteyken, özel ürün ayrıcalığından faydalanarak bu iki ürünü indirimden muaf tutmamız mümkün olabilecektir. Ayrıca bahse konu ürünlerde SSM'den de faydalanırsak belirlenecek tetik seviyelerin aşılması halinde bağlı tarifelerimizin de üstünde tarife uygulamamız mümkün olabilecektir. Diğer taraftan, yerli üreticilerin korunması açısından önem taşıyan sığır eti, süt gibi ürünlerin de özel ürün olarak belirlenmesi mümkün olabilecektir.

Önceki yıllarda, Ekonomi Bakanlığı koordinasyonunda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın da katılımıyla özel ürün ve hassas ürün konularına ilişkin olarak çalışmalar yapılmış olmakla birlikte, mevcut çalışmaların günümüz ekonomik ve sosyal koşulları da göz önünde bulundurularak güncellenmesi gerekmektedir.

Ülkemiz, müzakerelerdeki mevcut pozisyonunu Rev.4'e dayandırmaktadır. Rev.4 kapsamında ve SDT gereğince elde edilmesi öngörülen ayrıcalıklardan vazgeçilmemesi, ülkemiz çıkarlarına hanel gelmemesi açısından büyük önem arz etmektedir. Her ne kadar GÜ'ler ve tarım ihracatçısı GYÜ'ler, Rev.4'ten sapan ve süreci olduğundan daha karmaşık hale getirecek teklifler sunarak GYÜ'lerin SDT kapsamındaki kazanımlarından vazgeçmelerini sağlamaya çalışıyor olsalar da ülkemizin de içinde yer aldığı GYÜ'lerin pozisyonlarından vazgeçmeyerek ısrarcı tutumlarını sürdürmeleri gerekmektedir. Müzakere pozisyonunda verilecek ufak bir taviz dahi, SDT kapsamında elde edilen kazanımların kaybedilmesine anlamına gelebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akman, M. S. (2008, Aralık). *Doha 'Kalkınma' Turu ve DTÖ: Sorunların Açmazında Çözüm Arayışı*. (S. Akman, & Ş. Yaman, Düzenleyenler) Haziran 2, 2015 tarihinde Tepav: http://www.tepav.org.tr/upload/files/1432105695-1.DTO_Cok_Tarafli_Ticaret_Muzakereleri_ve_Turkiye.pdf adresinden alındı
- Aruoba, Ç. (1989). *Türkiye ve Avrupa Toplulukları Açısından Uluslararası Tarım Ürünleri Ticareti*. Ankara: AÜSBF ve Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Avrupa Komisyonu. (2015, Mayıs 12). *Avrupa Komisyonu*. Temmuz 30, 2015 tarihinde Avrupa Komisyonu : <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1307&title=EU-and-Turkey-announce-modernisation-of-Custom-Union> adresinden alındı
- Ay, A., & Yapar, S. (2005). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57-80.
- Aydın, C. (2004, Mayıs). *Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları*. Haziran 29, 2015 tarihinde AB Bakanlığı: http://www.ab.gov.tr/files/Uzmanl%C4%B1k%20Tezleri/ceren_aydin.pdf adresinden alındı
- BM. (2014, Ekim). *Identifying least developed countries (LDCs)*. Ağustos 10, 2015 tarihinde BM: http://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/ldc/ldc_criteria_id.shtml adresinden alındı
- Büyüktaşkın, Ş. (1996, Mart). *Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Sonuçlarına Göre Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün Tarifelere İlişkin Düzenlemesi*. Haziran 29, 2015 tarihinde Şener Büyüktaşkın: <http://www.senerbuyuktaskin.com/uruguay-round-cok-tarafli-ticaret-muzakereleri-sonuclarina-gore-gumruk-tarifeleri-ve-ticaret-genel-anlasmasi-1994un-tarifelere-iliskin-duzenlemesi/> adresinden alındı
- Cairns. (2015). *Background on the Cairns Group and the WTO Doha Round*. Ağustos 12, 2015 tarihinde Cairns: http://cairns.org/Pages/wto_negotiations.aspx adresinden alındı
- Cheng, F. (2007). *Tariff Escalation in World Agricultural Trade. Food Policy For Developing Countries: The Role of Government in Global Food System* (s. 1). New York: Cornell University.

- Clapp, J. (2006). *Developing Countries and the WTO Agriculture Negotiations*. The Centre for International Governance Innovation. Ağustos 13, 2015 tarihinde <https://www.cigionline.org/sites/default/files/Developing%20Countries%20and%20the%20WTO%20Agriculture%20Negotiations.pdf> adresinden alındı
- Costantini, V., Crescenzi, R., Filippis, F. D., & Salvatici, L. (2007). *Bargaining Coalitions in the WTO Agricultural Negotiations*. Ağustos 12, 2015 tarihinde alındı
- Çelik, K. (2012). *Gümrük Tarifeleri*. Trabzon: Celepler Matbaacılık Yayın ve Dağıtım. Prof. Dr. Kenan Çelik. adresinden alınmıştır
- Dağdemir, E. U. (2009, Ocak). *Küresel Düzenlemeler ve Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Küresel Düzenlemeler ve Avrupa Birliği Politikaları Çerçevesinde Dünya Tarım Ürünleri Ticareti ve Gelişmekte Olan Ülkeler*. İstanbul: Beta. Temmuz 12, 2015 tarihinde http://journal.tarekoder.org/archive/2014/2014_01_03.pdf adresinden alındı
- Dışişleri Bakanlığı. (2015, Temmuz 31). *En Az Gelişmiş Ülkeler*. Dışişleri Bakanlığı Web Sitesi: <http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa> adresinden alınmıştır
- Doğan, S. (2002). Dünya Tarım Ürünleri Ticaretinin Liberalleşmesine Yönelik Düzenlemelerin Türk Tarımına Yansımaları. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*(7), s. 41-59. Ağustos 12, 2015 tarihinde <http://www.sobbiad.mu.edu.tr/index.php/asd/article/viewFile/89/94> adresinden alındı
- Dolun, L. (2004, Haziran). *Dünya Ticaret Örgütü'nü Anlamak*. Haziran 13, 2015 tarihinde Türkiye Kalkınma Bankası: http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2004-GA/GA-04-04-12_Dunya_Ticaret_Orgutunu_Anlamak.pdf adresinden alındı
- Drahos, P. (2003). When the Weak Bargain with the Strong: Negotiations in the World Trade Organization. *International Negotiation*(8), 79-109.
- DTÖ. (1947). *The General Agreements on Tariffs and Trade 1947*. Temmuz 27, 2015 tarihinde World Trade Organisation web sitesi: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (1994). *Marrakesh Declaration of 15 April 1994*. Haziran 12, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/marrakesh_decl_e.htm adresinden alındı

- DTÖ. (1995). *Agreement on Agriculture*. DTÖ: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_01_e.htm adresinden alınmıştır
- DTÖ. (1997, Ocak 7). *WT/MIN/(96)/14 simgeli DTÖ belgesi*. Temmuz 1, 2015 tarihinde DTÖ: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=15259&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextSearch= adresinden alındı
- DTÖ. (2002, Şubat 13). *WT/COMTD/LDC/11 simgeli DTÖ belgesi*. DTÖ: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=117717,35653&CurrentCatalogueIdIndex=1&FullTextSearch= adresinden alınmıştır
- DTÖ. (2004, Aralık 1). *WTO Agriculture Negotiations The Issues and Where we are now*. Temmuz 12, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/agnegs_bkgrnd_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2005, Haziran 1). *JOB(05)/89 simgeli DTÖ belgesi*. Temmuz 10, 2015 tarihinde DTÖ: [https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?MetaCollection=WTO&SymbolList=%22JOB\(05\)/89%22+OR+%22JOB\(05\)/89/*%22&Serial=&IssuingDateFrom=&IssuingDateTo=&CATTITLE=&ConcernedCountryList=&OtherCountryList=&SubjectList=&TypeList=&AutoSummary=&F](https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S006.aspx?MetaCollection=WTO&SymbolList=%22JOB(05)/89%22+OR+%22JOB(05)/89/*%22&Serial=&IssuingDateFrom=&IssuingDateTo=&CATTITLE=&ConcernedCountryList=&OtherCountryList=&SubjectList=&TypeList=&AutoSummary=&F) adresinden alındı
- DTÖ. (2005, Ekim). *Understanding the WTO*. Haziran 12, 2015 tarihinde World Trade Organisation Web Sitesi: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/understanding_text_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2006, Temmuz 24). *WTO 2006 News Items*. Temmuz 15, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/news_e/news06_e/mod06_summary_24july_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2008). *A Handbook on Accession to the WTO: A WTO Secretariat Publication* (Cilt 1). New York: Cambridge University Press. Temmuz 2, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/cbt_course_e/c2s4p1_e.htm#fnt18 adresinden alındı

- DTÖ. (2008). *Doha Development Agenda July 2008 Package:How the meeting was organized.* Ağustos 6, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/meet08_org_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2008, Aralık 6). *TN/AG/W/4/Rev.4 simgeli DTÖ belgesi.* Temmuz 29, 2015 tarihinde DTÖ: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=78921&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextSearch= adresinden alındı
- DTÖ. (2008, Aralık 6). *TN/AG/W/5 simgeli DTÖ belgesi.* Ağustos 10, 2015 tarihinde DTÖ: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=82824&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextSearch= adresinden alındı
- DTÖ. (2008, Aralık 6). *TN/AG/W/6 simgeli DTÖ belgesi.* Ağustos 20, 2015 tarihinde DTÖ: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=67265&CurrentCatalogueIdIndex=0&FullTextSearch= adresinden alındı
- DTÖ. (2011, Nisan 21). *Agriculture: Negotiations Chairperson David Walker's 21 April 2011 report to the Trade Negotiations Committee.* Ağustos 25, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_tnc_21apr11_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2012). *Understanding The WTO: The Agreements Agriculture: fairer markets for farmers.* Temmuz 11, 2015 tarihinde DTÖ Web Sitesi: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2013, Aralık 7). *Bali Ministerial Declaration and Decisions, 3-6 December 2013.* Ağustos 15, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc9_e/bali_texts_combined_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2013). *World Tariff Profiles 2013.* Cenevre: DTÖ. Ağustos 13, 2015 tarihinde https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tariff_profiles13_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2014). *Glossary.* Ağustos 3, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/tiered_formula_e.htm adresinden alındı

- DTÖ. (2014). *The World Trade Organization... in Brief*. Temmuz 1, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/res_e/doload_e/inbr_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2014). *World Tariff Profiles 2014*. Cenevre: DTÖ. Ağustos 12, 2015 tarihinde https://www.wto.org/English/res_e/booksp_e/tariff_profiles14_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Agreement on Agriculture*. Temmuz 11, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/14-ag_01_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Agriculture Negotiations*. Ağustos 10, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/negoti_groups_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Developing Countries: How the WTO deals with the special needs of an increasingly important group*. Haziran 9, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/utw_chap6_e.pdf adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *General Agreements on Tariffs and Trade*. Temmuz 10, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Glossary Term*. Temmuz 14, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/glossary_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015, Ağustos). *Glossary Term Modality*. Ağustos 2, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/modality_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Least-developed countries*. Haziran 15, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org7_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Market Access*. Temmuz 13, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/ag_intro02_access_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Principles of the trading system*. Haziran 12, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/fact2_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *S&D Provisions*. DTÖ : https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/dev_special_differential_provisions_e.htm adresinden alınmıştır

- DTÖ. (2015). *Understanding the WTO: The Agreements Agriculture: Fairer Markets For Farmers*. Temmuz 11, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm3_e.htm adresinden alındı
- DTÖ. (2015). *Who are the developing countries in the WTO?* Haziran 13, 2015 tarihinde DTÖ: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/d1who_e.htm adresinden alındı
- Ekonomi Bakanlığı. (2010). *Dünya Ticaret Örgütü Doha Kalkınma Gündemi Müzakerelerinde Son Durum ve Geleceği Yönelik Beklentiler*. Ankara: Ekonomi Bakanlığı. Ağustos 12, 2015 tarihinde <http://www.economy.gov.tr/portal/content/conn/UCM/path/Contribution%20Folder%20s/web/D%20C4%B1%C5%9F%20C4%B0li%C5%9Fkiler/%C3%87ok%20Tarafl%C4%B1%20B%C3%B6lgesel%20C4%B0li%C5%9Fkiler/%C3%87ok%20Tarafl%C4%B1%20C4%B0li%C5%9Fkiler/D%C3%BCnya%20Ticaret%20C3%96> adresinden alındı
- Ekonomi Bakanlığı. (2014). *Çok Taraflı ve Bölgesel İlişkiler*. Ağustos 10, 2015 tarihinde Ekonomi Bakanlığı: http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/cokTaraflilBolgeselIliski?_afLoop=226138165729070&_afWindowMode=0&_afWindowId=1dr8yk09oz_52#!%40%40%3F_afWindowId%3D1dr8yk09oz_52%26_afLoop%3D226138165729070%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-sta adresinden alındı
- Erixon, F. (2008, Aralık). *Doha Turu, Krizleri ve Dünya Ticaret Örgütü'nün Geleceği*. (S. M. Akman, & Ş. Yaman, Düzenleyenler) Haziran 2, 2015 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1432105695-1.DTO_Cok_Taraflil_Ticaret_Muzakereleri_ve_Turkiye.pdf adresinden alındı
- Ertuğrul, C. (2003). Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Korumacılık ve Dünya. *Tarım ve Mühendislik*(66-67), s. 80-94.
- Ertürk, E. (1997). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar* (1 b.). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Ferruh, I. (2004). DTÖ Tarım Antlaşması, İleri Tarım Müzakereleri ve Türkiye. *Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü Kararları Bağlamında Tarım Stratejisi Programı Ne Olmalı?* (s. 7-22). İzmir: Tarım Ekonomisi Derneği. Temmuz 13, 2015 tarihinde

- <http://www.tarekoder.org/wp-content/uploads/2011/12/Calistay2004.pdf> adresinden alındı
- Friedrich Ebert Stiftung. (1998, Mayıs). Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması ve Türkiye. *Ekonomi Forumu* (s. 55-70). İstanbul: Fes. AB Bakanlığı Web Sitesi: <http://www.fes-tuerkei.org/media/pdf/Ekonomi%20Forumu/1998/D%C3%BCnya%20Ticaret%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC'n%C3%BCn%20Tar%C4%B1m%20Anla%C5%9Fmas%C4%B1%20ve%20T%C3%BCrkiye.pdf> adresinden alınmıştır
- GATT Briefing. (1990, Haziran). GATT, The Uruguay Round and Agriculture. *GATT Briefing*(1).
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2000, Temmuz 11). *GATT Bilgilendirme Rehberi*. Haziran 6, 2015 tarihinde SOLMAZ GÜMRÜKLEME VE TİCARET LTD. ŞTİ.: http://www.solmaz.com.tr/files/128_Sirkuler%202000-40.doc adresinden alındı
- Gifford, M., & Montemayor, R. (2008, Haziran). An Overview Assessment of the Revised Draft WTO. *ICTSD Programme on Agricultural Trade and Sustainable Development*, 6.
- Häberli, C. (2007). How to Conclude the Doha Development Agenda. *Point de Vue*, 36-41.
- İmir, M. (2008, Aralık). DTÖ Tarım Müzakereleri, Türkiye'nin Tutumu ve Müzakere Sonuçlarının Türk Tarımına Olası Etkilerinin Nitel Bir Değerlendirmesi. (S. M. Akman, & Y. Şahin, Dü) s. 133-156. Haziran 2, 2015 tarihinde http://www.tepav.org.tr/upload/files/1432105695-1.DTO_Cok_Tarafli_Ticaret_Muzakereleri_ve_Turkiye.pdf adresinden alındı
- Ingo, M. D., & Nash, J. D. (2004). What's at Stake? Developing-Country Interests in the Doha Development Round. *Agriculture and the WTO: Creating a Trading System for Development*, 1-22.
- Karaca, N. (2003, Eylül-Aralık). Gatt'tan Dünya Ticaret Örgütü'ne. *Maliye Dergisi*(144), 84-99. http://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/md144/gatt.pdf adresinden alınmıştır
- Karakoç, K. O. (2003). *Rekabet Kurallarının Uluslararasılaşma Süreci ve Uluslararası Örgütlerin Politikaları*. Temmuz 20, 2015 tarihinde Rekabet Kurumu: <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT/1/Documents/Uzmanl%C4%B1k+Tezi/tez41.pdf> adresinden alındı

- Kaya, T. (2010). DTÖ Hukuku Uygulamasında Ayrımcılık Yapmama İlkesi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*(59), s. 183-242.
- Kuruç, B. (1991). Dünya Ekonomisinde ve Sanayiinde Gelişmeler: Genel Bir Bakış. *TMMOB Sanayi Kongresi* (s. 15-23). Ankara: TMMOB Makine Mühendisleri Odası.
- McMahon, J. A., & Desta, M. G. (2012). The Agreement on Agriculture: Setting The Scene. J. A. McMahon, & M. G. Desta içinde, *Research Handbook on the WTO Agreement on Agriculture* (s. 36). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Oğuztürk, B. S., & Alparslan, A. M. (2011). E-Ticaret Stratejisinde Entelektüel Sermayenin Görünümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(13), 145-168. Mayıs 18, 2015 tarihinde <http://sbedergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/343/files/bekir-sami-oguzturk-27022013.pdf> adresinden alındı
- Ortaklık Konseyi. (1995, Mart 6). *AB Resmi Gazetesi*. Ağustos 17, 2015 tarihinde AB : [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21996D0213\(01\):EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:21996D0213(01):EN:HTML) adresinden alındı
- OXFAM. (2005). *What happened in Hong Kong? Initial Analysis of WTO Ministerial, December 2005*. OXFAM International.
- Özalp, B., & Ören, M. N. (2014, Haziran). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması Çerçevesinde İleri Tarım Müzakerelerindeki Gelişmeler ve Türkiye Tarımı Üzerine Etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 20(1), 29-39. Temmuz 12, 2015 tarihinde http://journal.tarekoder.org/archive/2014/2014_01_03.pdf adresinden alındı
- Özüye, O. (2001, Eylül). En Az Gelişmiş Ülkeler. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*(3). Haziran 22, 2015 tarihinde Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/en-az-gelismis-ulkeler.tr.mfa> adresinden alındı
- Pandey, P. R. (2003, Mart). Agreement on Agriculture: Issues Market Access for South Asian Countries. *South Asia Economic Journal*, 1(4), s. 19-40. <http://sae.sagepub.com/content/4/1/19.short> adresinden alınmıştır
- Pankaj, P. K. (2006, Temmuz). Whither WTO: Future of Doha Round. *Asia-Pacific Business Review*, 2, 93-99.
- Resmi Gazete. (1995, Şubat 25). DTÖ Kuruluş Anlaşması. *Resmi Gazete*(22213).

- Solmaz. (2000, Temmuz 11). *GATT Bilgilendirme Rehberi*. İstanbul: Solmaz Gümrükleme ve Ticaret Ltd. Şti. Haziran 6, 2015 tarihinde SOLMAZ GÜMRÜKLEME VE TİCARET LTD. ŞTİ.: http://www.solmaz.com.tr/files/128_Sirkuler%202000-40.doc adresinden alındı
- Şahinöz, A. (1996). GATT ve TARIM. T. Z. Odası (Dü.), *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye Tarımı* içinde (s. 29-51). TC Ziraat Bankası Kültür Yayınları. Temmuz 13, 2015 tarihinde http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/39bcb80c9b3d167_ek.pdf adresinden alındı
- Şahinöz, A. (2002). Dünya Ticaret Örgütü'nün Dönüşümü, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı. *Küreselleşme ve Türkiye Tarımı* (s. 177-189). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. Temmuz 12, 2015 tarihinde http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/9d37f89c7d708b6_ek.pdf adresinden alındı
- Telli, S. (1991). *Devletler Hukuku Açısından Uluslararası Ticaret ve Kurumlaşması*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- UNCTAD. (2010). *Flexibilities for Developing Countries in Agriculture: Market Access Formula*. New York: BM.
- Yanai, A. (2013). Rethinking Special and Differential Treatment in the WTO. *Institute of Developing Countries Discussion Paper No. 436, 2*.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Barış Can ENSARİ
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 15 Ekim 1986/Ankara
Telefon : 0 (312) 2873360 Dahili: 4601
E-posta : bariscan.ensari@tarim.gov.tr

Eğitim Bilgileri

2011-devam Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans, Ceza ve Ceza Usulü Hukuku
2004-2009 Başkent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Lisans, Hukuk
1997-2004 TED Ankara Koleji
Ortaokul ve Lise

İş Deneyimi

2012- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü
AB Uzman Yardımcısı
Eylül 2009-Eylül 2010 Ankara Barosu
Stajyer Avukat
Nisan 2010-Eylül 2010 Canbolat Hukuk Bürosu
Stajyer Avukat

Yabancı Dili:

İngilizce (KPDS: 95)

ETİK BEYAN

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Barış Can ENSARİ